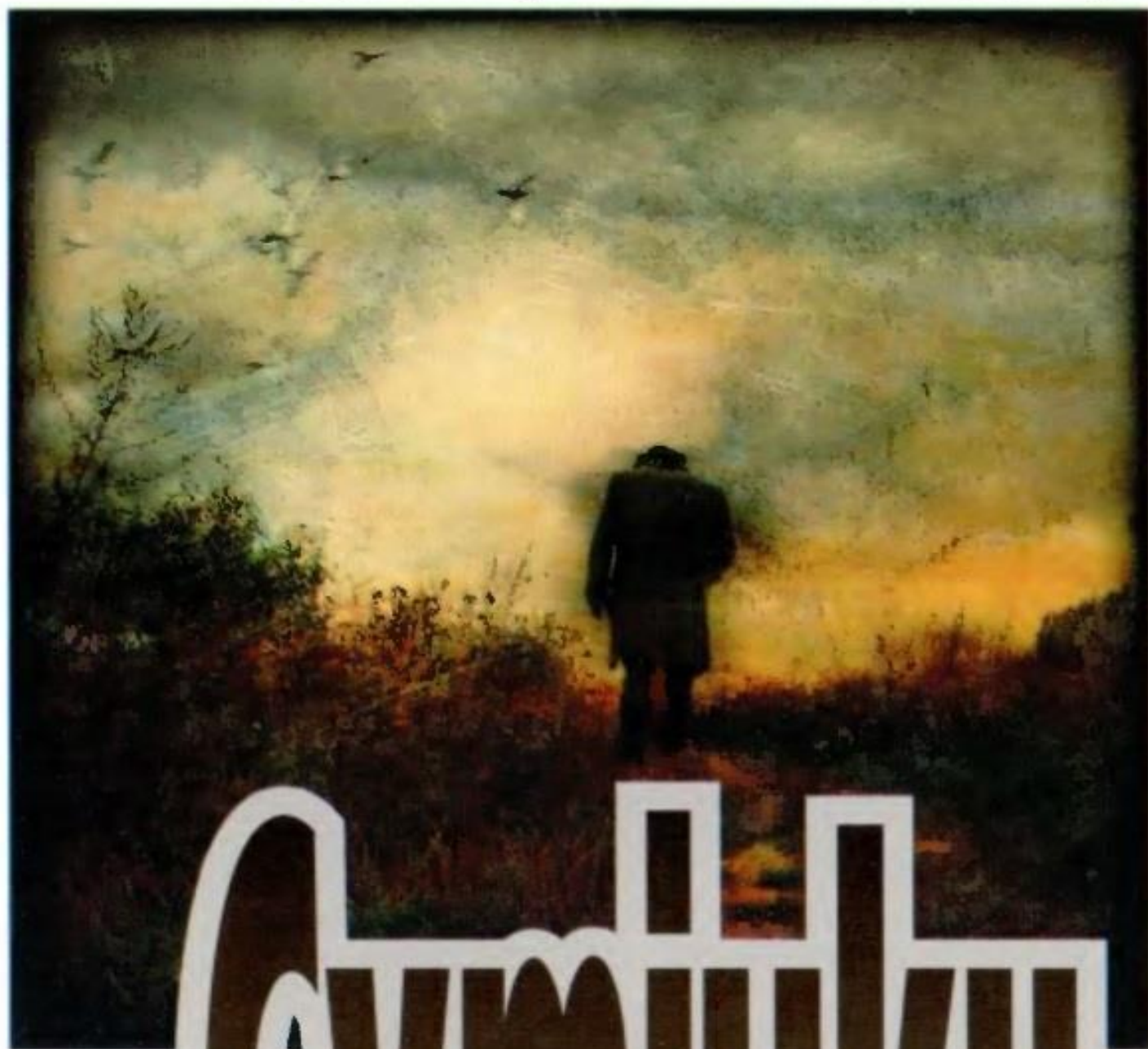

УВАГА! Ця книжка не заплямована жодною премією жодного конкурсу в Україні!

Станіслав Константинов

Сутінки

сучасна пастораль

Annotation

Константинов Станіслав Васильович нар. 11.04.1951 р. в селищі Нью-Йорк Сталінської (нині селище Новгородське Донецької обл.). Освіта середня. Володіє українською, російською, білоруською мовами.

Працював слюсарем-монтажником на ФМП «Укренергочормет» в рідному селищі, служив у Карелії, після армії працював монтером трамвайної колії у Києві, слюсарем-ремонтником та зав. постановочною частиною театру у м. Горлівка, художником-оформлювачем промислового дизайну на Чорнобильській АЕС (1978–2002). Нині пенсіонер, живе у м. Славутичі Київської обл.

Пише українською та російською мовами. Автор романів-трагікомедій «Реминисценции или Записки сивого мерина» (540 стор., рос., «ТІМПАНИ», 2006), «Сутінки» (укр., 180 стор., «ТІМПАНИ», 2008), «Лето в ожидании дождя» (рос., 320 стор., «ТІМПАНИ», 2010), кіносценарію «День пушистого снега» (рос., 2010).

Передмова

В дійсності все інакше, ніж насправді

Станіслав Єжи Лець

Читати Станіслава Константинова дуже складно.

Бо важко мислити і сприймати текст, захлинаючись від сміху.

А в цього автора сміх і гіркота нашого життя стоять так поруч, що перетікають одне в одне – постійно і непомітно. І з реготу раптом виростає трагедія, а звичайне й нецікаве зненацька виявляється смішним і глупим до надмірності.

Але, незважаючи на складнощі, а може й завдяки їм, читаєш із захопленням, не маючи сил відірватися. І, добігши до останньої сторінки, назавжди стаєш щирим усміхненим прихильником його творів, його стилю, його гумору.

Нажаль, я не володію українською. Та, в захваті від першого роману «РЕМИНИСЦЕНЦИИ или Записки сивого мерина», змусив себе читати «Сутінки» ще в рукопису, обклавшись українсько-російськими словниками. І отримав величезне задоволення від процесу. І став майже щирим україно-читаючим росіянином.

Чого і всім бажаю. Сміючись і журачись над прочитаним.

Андрій ШУМКОВ,

Голова авангарду прихильників творчості Станіслава Константинова

ПАСТОРАЛЬ — у європейськiм мистецтвi XIV-XVIII вiкiв — лiтературний або музичний твiр, що iдилiчно зображує життя пастухiв i пастушок на лонi природи.

АВТОР категорично попереджає:

Всi iмена, прiзвища, посади, звання, клiкухи тощо тут — вигаданi i всiлякi збiги абсолютно випадковi, як випадкова поява на свiт кожного з нас.

Коли ж комусь таки захочеться упiзнати себе — то вже манiя величi i треба якнайшвидше бiгти до того лiкаря, що ставить клiзми.

Книга видана пiд егiдою примарного видавництва «Весела депресiя»®

Станiслав Константинов ®

Ене

Десь на відшибі тих безкрайніх і буйних просторів України, де ще на бересті колись-то написали вперше в світі та й забули, аби — лише зараз! — згадати, бо ж — незалежність;

де Кий та Щек, та Хорив зі сестрою Либіддю припливли, та й заклали забагато, а як отямились та прочунялись — то Київ уже став і було геть пізно;

де зародилася, а потім звідки й пішла вся Київська Русь — спочатку «Київська», а лише потім «Русь» (як не крути, а Русь — вторинна, хай там що!);

де ті Київсько-руські люди приймали перше своє хрещення, з-під батогів і катувань кривавих, до смерті, але — свідомо і радісно, як сьогодні стверджують рахубні люди;

де гнобили істинно український люд усілякі недохресті та перехресті, через що й з'явився на вухналь знедолений Шевченко та й пояснив, сидючи у затінку бузини і важко споглядаючи з-під лоба, як тяжко і сутужно «живемо, лани братами оремо і їх сльозами поливаєм», а по тому й зробився улюбленим класиком сьогоднішньої української влади, за якої народ жити краще... мабуть таки не став;

і де потім... якимось... збоку, утворилася Гуцульщина, на якій (насправді-таки, як виявилось тільки ось, бидли ми всі неосвічені!) і народився Ісус, та й релігія християнська пішла разом з єврейським народом, а прізвище Мойсея було — Хмельницький (правда, чи він Україну туди завів, досі не второпають);

серед жирних ланів, п'яно-пахучих лугів, на самому березі річки лежить тихе й зіжмакане село Сутінки, про яке як хто й чув, то забув давно.

І то правильно. Бо нічого там — ні цікавого, ні видатного — не траплялося. Село як село...

Так отож...

Лежить воно на самісінькій межі області, а вже ось, поруч — чи то Черкаська... чи то Житомирська... а мо' й Закарпатська область — чи ж не все одно? Кому воно то треба?!

Чи тому завжди немитому скуйовданому дядькові, що живе в селі безвилазно, знаючи поле, хазяйство — бодай його!.. — та чарку на свята?

Чи ж тій пропітнілій тітці з порепаними п'ятами, що пластується, не розгинаючись, на подвір'ї-городі, не знаючи ні продишу, ні видиху, ні радості, ні «Камасутри» із задоволенням?

Чи тим замурзаним золотушним гівнюкам, що гасають то на річці, то чинять шкоду, то п'ють з чорнильниць, аби уроків не було?

Чи тим вже геть старим, кульгавим і ногами, і розумом, що до сьогодні святкують «Перемогу», яку собі вигадали, та тужать за Батьком Сталінім, шкірячись гнилими пеньками зубів?..

Отож і воно, що нікому...

І в тих Сутінках, що саме важко отямлювалися після вчорашньої великої війни, серед працюючих а й лінивих сельчан, жила собі роботяща, спокійна і непримітна сім'я Петра Шерстохвостова, де окрім Петра — ще дружина його Мотря. Та двір. Та хазяйство. Та шестирічний син Дмитро, від першої дружини, що загинула, поки Петро воював на фронті.

І була Мотря важка дитиною, але ж хто буде — Бог знає. Може й помічниця, як дуже сподівалися — тоді УЗІ ще не було, то й виходила правда назовні, лишень як пуповина була перев'язана та одрізана.

Бо тоді, в ті повоєнні часи, тяжкі і напружені як завжди в цій країні — до набряклих вен і вирячених очей напружені — тільки й були керівна роль комуністичної Партії СС, та Рудий Панько — Йосип Сталін, який дбав про свій народ, не покладаючи рук, постійно вишукуючи підлих ворогів, що плодилися як таргани; та гноблення, та колгоспи, де народ працював за «палички» пустих трудовнів, стогнучи і пухнучи-здиhaючи з голоду; та надія на світле майбутнє, що гріла цих людей вже котре десятиліття. Гріла наскрізь сирими дровами самопожертви.

Дровами, які вже давно лише вдавали, що горять. І жевріли чорним у безпросвітній пільмі світлого завтра.

Але попіл Клааса не стукав у серце цього убогого, з безнадійно-радісними піснями, народу. І не ревли воли, хоч ясла вже так давно були порожніми!..

І тії ясла, своїми щільними розсохлими дошками, досі намагалися спіймати завиваючий посвист крижаного вітру змін на краще.

Тих змін, що повинні бути ось, вже завтра. Але — не сьогодні. Ніколи не сьогодні!

Ніколи...

В липні, коли бички скаженіли від мух та шершнів, а шуліка втрачав свідомість у повітрі від спеки і нудьги, Мотря й народила.

Вночі, з неділі на понеділок, між другою та третьою годинами. У Час Бика. Сина. І, що цікаво — хлопчика.

Стигла пика повного місяця на чистому зірчастому небі на тую мить затьмарилася і пішла страшними кривавими плямами.

І плями ті, сутужно зростаючи, поволі сповзли вниз та й застигли — одною краплею крові застигли, на самому краєчку блякло-жовтого таза застигли. Маючи впасти, але не падаючи...

І в дальній терновій балці за селом щось заскавчало і застогнало багатоголосе і страшно, а потім ще довго лунав чийсь безнадійний скорботний плач над затерплою — в очікуванні прийдешнього — землею.

І всі жителі Сутінок — всі одночасно, враз! — прокинулися раптом серед гупої ночі, і залякли в незрозумілому жаху, витріщившись пустими зі сну очима в низькі стелі, і мить по тому одночасно перехрестилися, наче цим захистили себе від скоєного раніше зла, що розбудило їх саме зараз.

І, заспокоївшись та утішившись, через хвилину поснули, аби зранку творити нове зло, від якого так легко здихатися, наклавши хреста — від лоба до пупа...

І затим, десь лунко, низько і протяжно гримнуло, спалахнувши в півнеба, а по пустельній вулиці, чорній, як прірва, підхоплюючи сміття і мрії, пронісся маленький злий смерч, приречено тужачи від жаху, і все поніс у небуття нещодавнього.

І на величезному яворі біля хати повитухи закуйовдилося щось темне, велике й крилате — чи то птах, а чи чорний ангел.

І злучилося тривожно й смутно, як перед винесенням небіжчика, коли — ось! зараз!.. — завжди так несподівано і безнадійно — заплаче тоскною міддю потерта й пошерхла труба, притиснута до пересохлих, порепаних губ сурмача...

Під час пологів новонароджений двічі вислизнув з рук нетверезої повитухи і двічі ж стукнувся голівкою об підлогу. Неначе хотів цього, чи — вчився вислизати.

І почав косити на одне око.

Говорять — а може й брешуть — що повитуха, жінка вже в добрих літах і багато пережила, прийнявши ці пологи, на ранок повісилася...

І ще довго потім кричав ночами пугач на її спустілому здичавілому обійсті, враз непролазно зарослому чортополохом і дерезою, безшумно змахуючи крилами на самій верхівці того явора, якого вона все життя хотіла зрубати...

То був рік Червоної Собаки. Червоної, як саме життя в цьому комуністичному раю, у кривавих сльозах його недолугих апологетів, що мали себе за апостолів.

Петро, довідавшись про сина, матюкнувся, бо хтів-таки доньку: аби помічниця для матері була та аби потім з зятем можна було посидіти, перехилити по чарці. Але з сусідами випив, сина обмив. І ще раз матюкнувся. На про всяк...

А потім довго думав, як назвати сина. Чомусь не любив він тих простих імен, що були в селі!.. Куди каменя не кинь-не плюнь: то Василь, то Петро, то Федір, то Микола.

Тож і сушив собі голову, аби щось незвичне було, єдине. Не так, як з першим. Бо Дмитрів на селі хоч і не багато, та було.

І Петро не міг второпати: звідки те невігластво, хіба ж не можна своїй, рідній дитині, дати достойне ім'я!?

— Чи ж вони не читали святців? Чи вже таке бидло копчене? — чухав замислено потилицю.

Старший ріс мовчазним та відлюдкуватим, іноді за весь день і десятка слів не скаже. Після смерті матері, яку згвалтували і потім застрелили п'яні партизани із загону Сабурова, чотирирічний Дмитрик взагалі більше року мовчав: думали, онімів назавжди.

До повернення Петра з фронту син жив у дальніх родичів, в іншій області. І навіть потім, після повернення батька, що був чужим, з чужою жінкою, хлопчик не відігрівся. Не розтопило йому душу. Ніколи було — ні батькові, ні мачусі — голубити напівсироту. Не стала Мотря для нього мамою: її затягло здичавіле за війну хазяйство, порушена хата, затягли звичайні будні, коли треба просто вижити сьогодні, не відаючи про завтра, а на тепло і ласку вже не залишається ніяких сил. А потім і своє дитя знайшлося, а тут і голод знову стався...

І Дмитро никав, непримітний і тихий, нікому не заважаючи, нікому не докучаючи своїм маленьким життям, назавжди вражений війною, як отрутою.

Через два тижні після пологів пішли у сільраду, до голови.

— Добрий день! — удвох привіталися, як послали.

— І вас туда ж! — відповів той, як оперіщив.

— То... як записувать будімо? — спитав Сергій, хронічний голова у сільраді, тоскно дивлячись на конаючу муху у вікні, в самому низу його; потім висякався крізь пальці на підлогу та витер руку об волосся, і розгорнув замурзану книгу ЗАГСу на пожмаканій та залитій салом сторінці номер тринадцять.

— Інокентій! — твердо сказав Шерстохвостов і знудився, наче запив самогон брагою. — Так мого друга звали, на фронті...

— Окончательно? — підвівши ліву брову, поцікавився голова, чухаючи собі праве вухо двома пальцями і пильно придивляючись до Мотрі з немовлям на руках: е-е-е-ех!.. це б зараз погойдатися з цією молодницею на свіжому сіні, аби не породілля була!.. А ще й аби вдова!..

— Я шо, гунявий? — примружився Петро. — Чи не ясно склав? Чи вже й на друге вухо не чуєш?

Він натякав на перше вухо голови, на ліве, якого той позбувся, коли з Йовменом Сніжком воїлися за красуню Христю, та Йовмен переміг і, відкусивши, виплюнув Серьогине вухо у купу гною, а черв'яки аж заскавчали у захваті. І Христя — ох і дівка ж!.. — дісталася Йовмену.

— Пиши вже! — нагадав Петро, з презирством у голосі. — Чи — ше не опохмелився сьогодні? Так збігай, ми почекаємо. Тільки ногу пристебнуть не забудь...

Голова скрушно похитав головою, подивився на свій протез правої ноги, притулений до стіни: дерев'яний, не живий, назад не приросте, зараза!.. А якби й приріс — що то дасть? Нема ж тої радості, що скінчилася... Та й скінчилася, так і не почавшись: переїхав йому ногу Петрів сусід, Микола Чуб. Гусеничним трактором переїхав, гнида, коли вже з ним упадали за Настею, що сьогодні Миколина дружина — бо хіба ж Настя пішла б за Сергія, що враз став одноногим?! Так, отож...

Тут Микола все правильно прорахував: відсидів рік «за необережний наїзд на пішохода» та й отримав пишну Настю, ще й з добрим приданим. Тепер двійко дітей у них, а Настя цвіте мальвою, хитається пружно, йдучи, і очі блищать живими смарагдами. Не те, що його, Серьогина, Варка... Стала вся худа та кострубата, а при її зрості за два метри, здалеку — наче глиста в непритомності. І очі... як попелом щедро притрушені. І зморшки, як у баби Кошілки, котрій за вісімдесят перевалило ще в поза тому столітті, на самому початку. Да й кашляє — корова лякається і дає кисле молоко. А кинув у те молоко жабу — здохла...

— Ти писати думаєш?.. Чи гадаєш, ми прийшли на тебе побачити, такого красеня? — Знову grimнув Петро, постукавши по столу, яку двері. — Ато я нервений... з учорашнього...

Голова виринув зі спогадів, вмочив перо у чорнильницю і поволі поніс ручкою до паперу, та тут же й підскочив від жаху: пролунав такий пронизливий крик, аж луснула лампочка під стелею — то заверещав новонароджений у Мотрі на руках. Він так пручався, так лементував, пірнаючи звуком від верхів до низів, що заклало вуха...

Серьога завмер, кинув ручку і теж закричав на повен голос:

— Бля, зупиніть його, я нє можу работать за таких обставін, падло! Вабще охерелі...

Дитя враз змовкло. Та тільки голова вдруге потягнувся до ручки, як знову пролунав жажливий крик. Так вони й гралися деякий час: як голова торкався ручки — всі аж присідали від крику, а як прибирав руку від писалки — немовля й стихало.

— Кажіться міньє, нє хочє он зватьсє Інокентієм... — второпав навіть недоумкуватий голова.

— Як то — не хоче? — запихував Петро. — Що воно розуміє? Воно ще геть не тямить!.. Пиши, давай!

І все повторилося.

— Ви вже как хочетьє, но або успокойтьє його, або я записувать нє буду! Або ві з Мотрею дайотьє йому другое ім'я, або закриваєм ету лавочку! — твердо заявив Серьога-голова, блимаючи єдиним оком: другого лишився, крадучи в дитинстві кавуни на баштані.

Я тут представник совєцької власті, а нє казьол у агароді! — Він аж примружився від насолоди, що обіймає таку посаду, що розумний такий.

— Таки так! — заявила й Мотря, що досі мовчала, і попросила ласкаво, торкнувши чоловіка за руку: — Давай, Петре, якесь інше візьмемо! Чи ж гарних імен мало?

— Наприклад? — вирячився Петро, вже звикши, що сина будуть звати таким цікавим ім'ям.

— Ну... Можна Овксентій... — дитя заверещало. — Або — таких у селі немає — Іполит... — Знову лемент.

— Хай би воно всралось! — махнув рукою Петро. — Давай, пиши — Вілен! — Дитя мовчало. — Це скорочено «Владімір Ілліч Ленін». На честь вождя нашого...

Дитя мовчало.

— Відіш, він нє проти! — посміхнувся золотими зубами голова, аж засяло в кімнаті. — Я ж гаварив, воно нє сабражає, альє розуміє важність моменту!.. Ну, так і пішемо?

— Атож! — кивнув головою Петро, а Мотря ніяково і сумно посміхнулася, ніжно й обережно пригорнувши немовля.

— То й харашо! — голова записав усе що треба до свідоцтва і вдарив його печаткою, довго й ніжно похукавши на неї, витягнувши губи, наче цілував вчасос. — Ти, Мотре, іді, а ти, Пьетро, астанься на пару слів, — і коли Мотря пішла, зашепотів, ворущачи слинявими губами з прилиплим тютюном-самосадам у кутках роту: — Я нє павинен таке казать, но скажу: нє забудь похрестить дітя! Альє — я тобі нічого нє гаварив!

— Та вже ж!.. Не забуду, Серьога.

— Нє Серьога!.. Нє Серьога! — Аж підстрибнув голова. — І нє Сергій!.. А- Сергій Поліграфавіч! Да нас, Курлаєвих, завжді только по батькові зверталіся! — І його вуса на масній пиці, трошки більші, ніж у Гітлера були, настовбурчилися войовничо.

— Та по матері посилали!.. Бо весь ваш рід був і є пришелепуватим, — згодився Петро і вийшов, хряснувши дверима.

Голова зло і хитро посміхнувся, вже сам до себе: нехай тільки дізнається, що Петро похрестив сина-одразу ж стукне у райком, а тоді!.. Аж замлоіло на душі від уяви про те, що буде комуністові Петру. Бо вже було його сусідові, Йовмену Сніжку. Ой, було!.. Він подивився на настінний портрет Великого і Найкращого Батька всіх Живих і Новонароджених, що недобре посміхався крізь вуса, і знову вишкірив золоті зуби.

Петро вийшов на ґанок, прижмурився на сонці і помислив: а таки ж здасть він мене, сволота; тільки-но довідається, що охрестили — тут і здасть!.. І будуть тягати у райкомі пикою по підлозі... І ніщо ж цього Серьогу не вчить — вже ж за таке діло лишився всіх зубів, вставив золоті... Ні, таки дійсно весь їхній рід Курлаєвих пришелепуватий. І звідки вони впали на їхнє бідне село?..

...Ще дід Ігнат Шило розповідав, що приїхали Курлаєви вшістьох чи то з Мордовії, чи з-під Казані, ще до народження Леніна. Зачухані, немиті, без скарбу, говорили якоюсь незвичною мовою, яку мали за російську, геть не розуміли тутешніх, як і ті — їх.

Купили хату-розвалюху на краю села, на болоті, майже задарма, та й зажили відлюдькувато, спілкуючись з місцевими лише по крайній потребі. Працювали сьак-так у полі, мали дві гряди під вікнами, де ростити нічого не хотіло, хоча земля тут — як сало. А й не стільки працювали, як пили. Крали буряки де можна, гнали самогон і пили. А напившись, співали матюкливих російських пісень, що звалися «частушки», від яких навіть у свиней очі на лоба вилазили, та завивали щось — то про Сибір, то про землю руськую, нещасную.

І так старші й до смерті не навчилися нормальної мови, та й діти їхні говорили так, як потім, вже у «незалежній Україні», розмовляли демократичні політики.

Місцеві ніяк не могли второпати: звідки то таке прізвище, від чого відбулося, то й називали їх «Курваєви», від слова «курва». Та й точніше це було для цієї сімейки...

А вже Серьога, батько якого, Поліграф, згорів від оковитої, бо пив її безпробудно (та й матуся його, Валька, теж вживала, не цуралася), потягнувся уверх, до влади. Бо хоч і дурний був, хоч і тупий, як

табуретка, але розумів таки, паскудник мілкий, що керувати краще, ніж працювати. І тишком-нишком, де лизнув де гавкнув, досяг посади голови сільради. І приклеївся, від стільця не відірвеш. Хіба напиться задарма, чи мерзенність яку зробити, або вкрати щось — луг він біг на одній нозі, аж курява стояла, лише золоті зуби блищали на сонці.

Через три місяці після реєстрації, повезли Білена аж у Полтавську область, у село до родичів: гам мали хрестити, там свої були, не стукнуть і не викажуть. Хрестили не тому, що такі вже віруючі були, а скоріше за звичкою — всі так робили. Та й старі люди казали, що дитя повинно бути похрещене. Па про всяк...

У церкві дитина поводитися тихо, дивилася на все з презирством, тільки обома руками крутила дулі і тикала їх прямо до носа гунявому попу, якого всі називали «батюшкою». Попу то вкрай не подобалося, він кривився, аж шкірив зуби по-вовчи, промовляючи потрібний текст швидко та нерозбірливо і весь час хапаючись за великий хрест, що майже горизонтально лежав на його пузі. А коли взяв малого на руки, той зробив йому таку калюжу просто на рясу, що святий отець вже й вилаявся крізь зціплені зуби. І вилаявся так, аж свічки притухли.

На те Вілен заверещав несамовито, чомусь хрипким басом, і тут у церкві загуло, і смерклося надворі, і здійнявся вітер. Нахилившись майже до землі, застогнали тривожно і гнучко дерева, і десь зовсім поруч гримнуло, важко й утробно, довгою луною покотившись по безхмарному небу.

Піп сполохано прищулився, аж присів, перехрестився, схопившись обома руками за свого хреста, поцілувавши його, і швидко скінчив обряд.

По закінченню таїнства він, нажахано оглядаючись, узяв обумовлені тридцять карбованців, потім, злякано хрестячись, зажадав ще десять — на прання ряс.

Петро скривився, але дав. Хоча й подумав уголос, що колись саме за тридцять один спровадив іншого на хрест.

— Хай вам!.. — скрегонував піп зубами обом.

— Хай і вам! — як плюнули обоє.

Всі потрібні по народженню формальності були закінчені, то й приступив малий Вілен до основного свого призначення на цей час — рости і розвиватися. І почувати себе вільним.

Бо в житті людини є дуже короткий відрізок часу, коли вона насправді вільна: від народження до школи. Далі несилене життя, як таке, закінчується і починаються лише обов'язки. До самої смерті.

Дехто, правда, думає, що як вийде на пенсію, то спочине і перестане напружено бігти вперед, нашорошивши вуха в піклуванні про завтра. Але так думають ті дурні, що ще не дожили до пенсії.

А й по смерті — чи спочинеш? Ніхто ж не знає...

Суєта суєт... Все — суєта.

Дитина і росла. Мотря скоротила «Вілен» до «Линок», бо завжди мокрим був, а Петро, який так і не змірився з не тим ім'ям — звав «Воно», або «Гей, ти!». Ну не подобалося те «Вілен», хоч і вождя нагадує, і сам наче й запропонував — а не до душі... І все придивлявся задумливо і тривожно: що ж воно росте?

А ріс Вілен енергійним та розумним. І розмовляти навчився дуже рано — вже в чотири роки чітко говорив «та» і «ма», що значило «тато» і «мама», а в п'ять міг відповісти, що собачка «гав», кішечка «няв», а корівка «му», хоча й частенько плутав.

Та й ходити почав дуже рано: у три роки вже повзав, а ще через півроку і пішов. Та так пішов, що зупинити не могли!.. Прудкий такий!..

Ще до школи він перехворів на кір, вітрянку, свинку, вірусний гепатит, дизентерію, пташиний грип, коров'ячий сказ, запалення фаллопієвих труб та церебральний арахноїдит.

За вдачею був природжений веселун і постійно вигадував щось таке, аби всі сміялися. То вночі стальний дріт натягне понад землею, в людному, але темному місці, сам заховається в кущах і верещить радісно, як хтось луснеться пикою об землю, вибиваючи зуби й заюшуючись кров'ю. То пізньої осені розбирав товсті дошки містка через річку, а натомість клав тоненьку стару фанеру і щиро потішався, як хто провалювався та летів у студену, вже замерзаючу воду, лементуючи від жаху і прагнучи хоч не втопитися — бо там було глибоко. То влітку кидав комусь у вбиральню пачку дріжджів, вкрадену у матері, і скоро та вбиральня підіймалася над землею на гівні, що спінено забродило, а вітерець розносив такі запахи, що мухи непритомніли.

Сельчани розуміли, чия то робота, приходили до Петра й скаржилися на сина, обурено горлали, обіцяючи десь придушити цього недоробленого пацюка. Петро, й так заклопотаний, бо в селі лише Курваєви жили-не тужили, зранку випивши, а увечері занюхавши, на скору руку і поров синочка, і бесіди проводив, і книжки змушував читати, і роботою спантеличував — але минав час, і Вілен придумував щось ще смішніше, що й калікою будь кого могло зробити.

Дуже веселий був! А ще — напрочуд ввічливий.

Вже як пішов та заговорив, то одразу стало зрозуміло: ну вкрай ввічлива дитина! Завжди з усіма вітався, часто по кілька разів на день, навіть коли його стали обходити десятою дорогою: оббігав, аби знову зустрітись, і верещав вітання, радісно стрибаючи від збудження.

Особливо любив вітатися з високим, худим, сивобородим дідом Вікентієм Матречею, що невідомо звідки взявся та жив у напіврозваленій хаті біля болота. У тій самій хаті, де колись мешкали Курваєви, доки нишком, серед ночі, не вселилися у велику й простору хату розкуркуленого Миколи Шила, сім'ю якого повезли до далекого Сибіру, де вона й згинула безвісно, як і сотні тисяч інших українських сімей, під сокирою рідної Партії, яку так любимо до сьогодні, і прагнемо її повернення. Як скажені.

А може, й не згинула сім'я та, хто відає?..

Може, змінив Микола Шило своє прізвище на Єльцин, та й жив собі десь у Свердловську, чекаючи слушної години, аби син його поквитався за все зі своєю тричі клятою Батьківщиною, розваливши ненависний Радянський Союз? Та скасувавши шосту статтю тої радянської конституції про керівну роль тої Партії СС? Та пропивши-просравши половину Росії?

Хто знає, хто знає...

... Вгледівши Вікентія, Вілен підкрадався ззаду, майже впритул, і горлав несамовито:

— Драстуйте, діду!.. — від чого той підстрибував, задихаючись судорожно на вдиху, застигав у повітрі, вирячивши очі, матюкався, і біг відчайдушно, не розбираючи дороги, аж земля гула під босими порепаними п'ятами, а довгі чорні нестрижені нігті кресали іскри з твердого, як камінь, чорнозему.

І лементували жаби, булькаючим своїм співом в блякло-зеленому очереті над прогнилою водою, наче сміючись. Або плачучи.

Вже Вікентій і ходив різними шляхами, і обирав різний час, і перевдягався, і гримувався, і шкутильгав, і горбився, і стріляв з потертого маузера — нічого не допомагало!.. Вілен чув його нюхом, впізнавав, підкрадався, ховаючись, підстрибував якнайвище і горлав майже у вухо:

— Драстуйте, діду!!! — викликаючи у старого судоми і тремтіння від жаху в усьому великому старечому тілі.

Ночами Вікентій не спав, тяжко ворочався на продавленому, занедбаному, іржавому, затхлому ліжку, згадував свою дурну, дику й безглузду молодість, страчену на боротьбу за Революцію, на погоні за бандами то в Україні, то в Тамбовщині, то в Туркестані, і приходив до думки, що це дитя-садист з його страшним «драстуйте, діду!» — є помста від вищих сил, в які він ніколи не вірив, за його помилки, гріхи та невіру. І нікуди від цього виродка не сховатися, ніякою кулею його не дістати, ні в якому відхожому місці його не втопити, бо й там впливе!.. Бо таке — не тоне.

І плакав Вікентій, зануривши посічене часом обличчя в подушку. До задихання зануривши. До судом. До стогону.

Плакав важко, невміло, з завиванням і хрипами, кашляючи і пускаючи старечу слину. І благав невідомо кого, незримого але сутнього, аби відчепилася від нього ця мала потвора, цей нетопир, цей кажан глупої ночі, це породження Сутінок!..

Але наставав ранок, ставало на день, і десь на шляху Вікентія знову з'являвся цей невгомний виплодок, підкрадався і вітався... І знову діда тіпало від зустрічі, до трясця душі і тіла...

І так — з дня в день...

Урешті-решт старий сивий Вікентій Матреча, матрос Революції, що не лякався нікого й ніколи, і поклав у сиру землю не одну сотню ворогів радянської влади, а декого задушив голими руками та загриз зубами, не витримав такої напасті і зник.

Какали, що оселився в іншому селі, що поїхав аж до Москви, то какали, що пішов у монастир, але насправді так ніхто ніколи й не довідався, куди щез той великий суворий дідуган з блакитними, як весняне небо, очима, якого всі на селі так поважали за його маузера, особисто подарованого колись вічноживим Рудим Паньком...

Взимку, коли до школи Білену залишалося вже менше року, він любив лежати на печі та слухати, що говорять дорослі, збираючись вечорами в хаті і ведучи неспішні бесіди під потріскування гніту у газовій лампі, скло якої Мотря регулярно протирає зсередини газетою, попередньо плюнувши просто в портрет лисого Микити-кукурузника на першій сторінці, що шкірився незвано з яких радощів та обіцяв комунізм уже ось, от-от! Як і сьогодні обіцяють те світле «завтра», яке ну ніяк не може статися сьогодні, бо «завтра» буває лише завтра.

Він прислуховувався: маленький, неохайний, миршавий, зі скуйовдженим кучерявим волоссям неіснуючого у природі кольору — чи то руде, чи попелясте, чи землисте; з вічними соплями до підборіддя, із золотушними щоками та очима, що завжди сльозилися, а одне ще й дуже косило вбік.

І мріяв: як виросте та навчиться читати-писати, то й напише книжку — ні, багато книжок! — про своє село, про людей у цьому селі, та про Вікентія Матречу, суворого здорованя з лагідними очима кольору весняного неба, якого встиг полюбити геть-чисто. І будуть люди читати його книжки і дивуватися по-доброму, до нестями: ти ба, така погань, а ще й книжки пише, щоб йому руки покорчило і очі повилазило!..

А потім він видасть ще одну — велику та товсту, яку назве незвично й оригінально, щось на кшталт «Легке пір'я». Хоча як подумати: а чи буває пір'я важким? Але в тому ж і цікавість! Хіба погана назва: «Мокра вода»? Або — «Солодкий цукор»? Це ж так незвично!.. А ще краще — «Тяжкий хрест». Солідніше.

Соплі лізли до рота, але він не помічав, захоплений своїми світлими думками...

Ех, жаль, немає вже Чапаєва, він би й про нього написав!

Але ще є Будьонний, цей вже не відкрутиться, товстий та вусатий!.. А як там на Марсі? Чи не пора революцію робити?

І бачилося Білену: він на баскому коні, з шаблою у руці і волає, як Павка Корчагін у виконанні сиплоголосого Баська Ланового: «Дайо-о-о-о-ош!..», — ганяючись по селу за прищавим Вітькою Ємцем, що тікає, затуляючи руками вуха від гострої шаблі, і верещить по-дівчачому...

І розумів Вілен: аби то все трапилося, треба швидко навчитися читати й писати. І він старався. Ой як стара-а-ався!..

Вже в третьому класі без зупинок читав слова «рама, мама, баба» і «педиккульоз». А в п'ятому й писати навчився. Правда, друкованими, але для книжок то й краще — не треба буде на друкарській машинці переганяти. Мав ще вивчити таблицю множення, та це залишив для сьомого класу.

Ще десь у другому класі, коли Вілен вилізав з танка (а танки стояли на всіх площах кожного міста Радянського Союзу), йому на голову впав відчинений люк того танка. Одразу три рази підряд. І тут він точно зрозумів: буде поетом! Або ще кимось... А від тої події виросла гуля, з якою не беруть ні в яку армію. Окрім Радянської.

Найбільше ж любив високоінтелектуальне зайняття — футбол. І сам любив грати до нестями, бігаючи якнайдалі від того місця, де був м'яч: аби по ногах не вдарили чи не збили на землю. І слухав по радіо репортажі, роззявивши рота. І горлав, де треба, теж до нестями: «Го-о-о-олллл!!!»

Коли по радіо йшов футбол, Вілен забував про все, навіть про вірші, які почав складати потай від усіх — хотів таки вразити тих, хто має його за балахманного. А таких було бага-а-а-ато... Ой бага-а-а-ато...

Петро на те дивився сумно, розуміючи: треба виховувати, лозиною треба доброю стібати, чи й батогом вже, але — коли?! Коли?? Як весь день у колгоспі, рачки, а ще дома яке-не-яке хазяйство, та й хата, гляди, завалиться, і Мотря слабка, ніяк не набере тіла, все щось точить її.

Добре, хоч з Дмитром немає клопоту: мовчить собі, вчиться тихенько, і не видно й не чути його. А од меншого — лише шкода. Лише шкода!.. Мотрі б зараз більше курятини та сметани, та молока, та масла вершкового — а де те взяти, як перебиваються з хліба на воду?.. Козу завели — здохла, кури ростуть повільніше, ніж їх треба їсти. Та й — яйця ж несуть, що теж не зайві. І що воно за життя таке прокляте? Здавалося колись: закінчиться війна, заживуть так, як бачив за кордоном. А воно... Аби до завтра дожити якось...

То й бігав менший де бажав, робив що заманеться, але — нічого доброго. Одну мерзенність.

А ще любив Вілен копати. І не просто так копав — город чи палісад Мотрин з квітами. Ні, він копав ями. Глибокі, великі, акуратні. Скрізь копав.

Як вгледить лопату, то й копає. Як натрапить на лома — то вже й гупає.

— І що воно ото робить, анахтема, чорти б його вхопили?! — тіпався Петро, дивлячись, як син копає під стіною клуні, углиб та вшир.

— Та нехай, аби шкоди не робив! — заспокоював сусід, блиндо-окий циганкуватий Йовмен Сніжко. — Мо' на міну наткнеться, що з війни залишилася, то й буде тобі менше клопоту...

— Та воно так... — згоджувався Петро, заспокоюючись. — Ну, тоді хай копає... Мо', геологом стане, або шахтарем... — Мріяв. — Як міну не знайде... І в кого воно, таке безалаберне?..

А що через тиждень клуня все ж завалилася, ледве не задавивши Петра, то той щиро натовк Білену пику, примовляючи:

— А не копай, поганець, під своїми стінами, копай під чужими! Он хоч у Курваєва, у нього дуже гарна клуня, та й сам він людина достойна, щоб його розірвало, паскуду мерзотну!.. Іди да й копай собі, як так подобається, гівнюк косоокий!

Вілен таки пішов копати до голови, але там був дуже великий кудлатий собака. Ну дуже великий!.. Єдиний у селі собака, якого Вілен не міг перекусати. Поки що.

Тож аби все-таки зробити дядькові Сергію Курваєву щось приємне, Вілен почав кожного дня ловити його сина Захара, що був молодший і миршавіший за Шерстохвостова, та квасити йому пику до юшки. Захар весело верещав, пручаючись під Віленом, і обіцяв, як виросте, то стане літературним критиком і знищить Білена як поета.

— То я тобі пальці поламаю! — нервувався Вілен. — Аби ти писалки тримати не зміг! — І таки ламав, але сил ще не вистачало.

Коли Вілен підріс до того, що вже на дівок позирав, прийшло розуміння: аби мати успіх у цього округлого племені, яке йому та-а-а-ак подобалося, що млоїло на серці ночами; аж трусило при виді гарненької або й не дуже дівчини, аж щелепи зводило, аж нижче живота стискало! — треба чимось виділятися серед хлопців. І таки сильно виділятися, незвично!

Він і в футбол бігав, як навіжений, тікаючи від м'яча, зробивши із зимових Мотриних панчіх гетри та намалювавши зеленкою на майці «ті»; і залізачця тягав завзято: схопить три борони одразу і тягає їх по подвір'ю, сколупуючи землю, а Петро матюкається увечері; і тою «дзюдо» займався — стрибав навколо мішків зі збіжжям, перевертаючи їх з боку на бік, і боксом — тицяв кулаками, замотаними в ганчір'я у мішок з піском, а все то було не воно...

Навіть коли, почувши про таємниче та недосяжне карате, побив об голову три машини цегли, що привезли на ремонт школи, за що Петра оштрафували на сорок рублів, а він за те ганяв два дні сина по всьому селу, матюкаючись так, що телята червоніли. Так і залишався Вілен миршавим та непримітним підлітком, з якого частенько кепкували, а то й штурхана давали за його добрі справи та аби не плутався під ногами.

Тоді, не кидаючи ні футболу, ні заліза, ні боксу з боротьбою, Вілен навчився грати в шахи — для розумового розвитку, чітко освоївши хід «Є2-Є4». Але в селі один він навчився, то й совав фігуру цілими днями сам зі собою. Та ще активно складав вірші. На той час вже десь вичитав фразу «Ні дня без рядка!», і вона йому впала на серце та й причепилася там, наче п'явка. І тепер, прокидаючись уранці, йдучи до школи та й по тім, він весь час шукав той єдиний рядок-фразу, який би справдив його прожитий день та зробив його немарним.

Свого першого вірша він не забуде ніколи:

Купила мама коника, а коник без ноги...
Така сумна історія, ги-ги, ги-ги-ги-ги!..

Писав про все, що бачив, як потім і завжди робив Розенбаум, і як то роблять казахські, тувинські та нанайські поети. Бачив собаку — писав про собаку, бачив тремтливе листя на дереві — писав про листя. Але найбільше за все подобалося писати про зірки, чорне небо, далекий неосяжний Всесвіт та про те, як він полетить на інші планети воювати за кращу долю місцевого населення, щоб і там був соціалізм, який обов'язково перейде у комунізм. Ще любив писати про війну, про героїзм, про те, як били тих клятих кривавих фашистів, жодного з яких сам не бачив; про Перемогу, про світле майбутнє, про гаряче кохання.

І вмщував про все, окрім кохання, у шкільній стінгазеті, підписуючись «В. Лунявий», хоча всі й знали, хто то насправді є.

Дівчата почали мліти, розмовляючи з Віленом — поет же, не ті невігласи, що то вщипнуть за зад, то одразу за пазуху! — а хлопці заздрили, звичайно, і називали «поет». Але додавали чомусь «сраний», і воно виходило щось зовсім образливе: «поет сраний». Спочатку Вілен переймався, та згодом десь вичитав, що

така вже доля всіх істинних поетів — бути вшанованими лише по смерті. А ще краще для поета — вмерти закатованим. Отоді — гарантія, що ти поет!.

І хоч було образливо... та й чекати не хотілося... та й не подобалося... особливо катування, але — змирився. Зрозумів, що проти традицій... не попреш.

Йшов час, сіючись піском крізь пальці.

Стугоніли тріскучими морозами зими, вибухали розмаїттям квіткових кольорів весни, пахли стиглими яблуками та липовим медом літа, рудими лисицями по стерні пробігали осені.

Вілен вже другий рік вчився в десятому класі, маючи п'ятірку лише зі співів: він згодився з учителькою, що вона буде ставити «відмінно», аби взагалі не розкривав рота. З іншими вчителями домовитися не завдалося, тому й мав суцільні двійки, на які щиро заслуговував. З точки зору вчителів. Хоч сам і був не згоден з ними, категорично не згоден.

В райвно таке не сподобалося. В січні туди запросили директора і довго каталися на ньому, тицяючи в палець: хіба ж це годиться, коли учень так довго вчиться??! Пояснили, що він ставить під сумнів всю систему радянського навчання і що це треба припиняти. Або шукати іншу роботу. Всьому шкільному колективу. Разом з прибиральницями.

Повернувшись, директор скликав педраду. Засідали всю ніч.

Слухаючи директора, вчителі ридали, билися в істериці і непритомніли. Дехто сивів на очах. Вже коли повинні були співати треті півні, але до того, ухвалили рішення. А потім накрили стіл, напилися самогону та й до пізнього світу співали журливо-безнадійних пісень.

І вже з наступного дня Шерстохвостова викликали до дошки, питали із замерзлими обличчями, дивлячись у вікно:

— Знаєш урок?

— Вчив! — твердо відповідав правдивий поет, правдиво впевнений, що знає, бо думав лише і завжди про високе й неземне, недоступне цим приземленим примітивам, що піклувалися лише про живота свого. І косив оком.

— То добре, п'ятірка, сідай, — погоджувалися вчителі, скрегочучи зубами, та вписували в журнал оцінку і заводили повні сліз очі під лоба.

Коли настала пора екзаменів, у Білена з усіх предметів було лише «відмінно». Тому самі екзамени в нього прийняли екстерном: всі вчителі, перехрестившись та сплунувши тричі через ліве плече, зібралися в одному класі, затягли туди поета, зачинили двері на замок, директор дав рукою відмашку, всі разом спитали:

— Все знаєш? — на що скромний Вілен лише поблажливо кивнув головою: він, та не знає!

— Тоді — відмінно! З усіх екзаменів. Іди й чекай!

А деякий час потому Шерстохвостов отримав рожевий атестата бронзову медаль. На більше директор не спромігся. Навіть коли б його ставили до стінки. Або затискали дітородний орган у двері.

Мотря заплакала від радості, притуливши до грудей стиснуті руки, в душі чомусь відчуваючи нестерпну тугу — вона була єдина, хто таки любив Білена, прощаючи йому все; а Петро, як людина неглупа, розуміючи ціну блискучій бронзовій медалі і рожевому атестату, триповерхово похвалив сина за здібності та насагу. І Вілен пізнав не всі слова, що злетіли з батькових вуст — деякі чув уперше.

Старший, Дмитро, на той час тихо й непомітно закінчивши школу, тихо й непомітно проіснувавши всі ці роки в батьковій хаті, так само тихо зник якось літнього дня. А через півроку Петро отримав листа, де син сповіщав, що вчиться на ветеринара, в нього все добре, то й не треба турбуватися. Зворотної адреси не було, а поштовий штемпель майже не проглядався. І Петро, задумливо скривившись, лише подумки побажав: «Нехай тебе Бог береже...»

Саме тут і прийшла пора іти Білену до армії. І вік уже настав той що треба... навіть перестиглий, та й спокушених дівчат у селі стало... дещо забагато. Треба було кудись хутко зникати, бо хоч і поет, а ребра, хай там що, збиралися поламати. І в'язи скрутити. Ловили вже. І найкраща схованка була — в армії. Або в тюрмі, що було майже однаково. Та в тюрму Вілен не планував.

У військкоматі довго думали, куди б Білена... послати. Разом з його медаллю та рожевим дипломом. Та гулею від танкового люка, яка за цей час ще й піросла. А потім дізналися, що в поета є захоплення — копати ями, а саме це й треба у «стройбаті» — тільки там можна виявити свій талант на повну силу, тільки там копають, як ніде; тільки там збираються і поети, і письменники, і справжні співаки, бо «стройбат» — то істинна кузня радянських талантів та інтелекту.

Армія прийняла тепло й радісно, широко розкривши обійми та потім стуливши їх до хрусту кісток. Але майбутній великий поет вже через три місяці зрозумів, як поєднувати час і простір за командою старшини «копати от забора до обіда», навчився віддавати честь лише правою рукою; спати, стоячи на посту, з розплющеними очима, не плутати команди «напра-во!» і «наліво!» та говорити «руською» мовою, аби не звали «хохлом» — і йому дали єфрейтора, першому серед його призову.

Після того як він старанно пришив на погони «личку», його товариші, ще рядові та незаплямовані, підходили, клали руку на плече і замріяно говорили:

— Собака — друг людини...

Всі, як один! І чого це їм те здалося, про собаку?.. До чого тут собака?..

Привіз із собою в армію Вілен і шахи. Думав, у вільний час буде з кимось грати, та узнає ще хоч один хід, бо під пішаком на «Є2-Є4» вже й дошка протерлася... Але в їхній полку розумних більше не виявилось: решта вміли лише в карти, доміно та в «сракача». Ну, ще «зоську» били.

Так би й валялися ті шахи, якби про вміння «молодого» не прочув сивоусий командир, спокійний та розсудливий полковник — вірний соратник великого маршала Жукова, який поклав на кожного фашиста по двадцять і більше наших хлопців та цим прославився навіки, до пам'ятника на коняці з великими яйцями. І саме цей полковник, друг Жукова, побудував дачі всім маршалам та генералам тих часів, за що вони його дуже поважали.

Отож він несподівано і викликав Шерстохвостова до себе:

— Ну, що?.. Говорять, ти в шахах петраєш, єфрейторе?

— Та так, трохи... — як завжди скромно до скромності відповів

Вілен і спробував знітитися. — Але у моєму селі у мене ніхто не вигравав...

— Та і я, чесно кажучи, лише трохи граю... Я знаю, що кінь ходить буквою «Г». А ти який хід вивчив?

— «Є2-Є4»! — гордо відповів єфрейтор.

— О, то дуже хитрий хід! Не всякий до нього додумається! Сідай, будемо воювати... До речі, то я Жукову дачу будував... Ми з ним друзі, ще з війни. Це я йому все добро, що він у Німеччині собі нахапав, додому привіз. І собі прихопив дещо... Завантажив всього-на-всього у вісім ешелонів залізничних. Правда, довелося їх зробити вдвічі довгими... За те ми й дружимо.

І відтоді вони частенько стали замислюватися над дошкою: Вілен совав свого пішака туди-сюди, а полковник, подумавши, то скакав конем уперед, то повертав його на місце. При цьому лагідно посміхався у вуса, кидаючи крізь зціплені зуби:

— Тобі треба залишатися в армії. Бо саме в армії найрозумніші люди існують!..

Шерстохвостов кивав головою на згоду, але знав, що буде тільки поетом. Або й чимось ще більшим. Але — чим?

Через півроку, дочекавшись нового поповнення та прийнявши його, полковник пішов у відпустку, а старшина Микола Петренко (теж з України, вилупок, сволота мерзотапостна, гнида чернігівська, паскуда огидна!...), який заздрило близьким відносинам свого єфрейтора з командиром, тут таки й відправив Білена у віддалене село будувати чергову дачу для нового генерала, що тільки ось отримав великі погони.

Бо ж, так повелося, всякий радянський полковник, ставши генералом, одразу й будував собі дачу за армійський коштом силами найближчого «стройбату», списуючи будматеріали то на ракетні шахти, то на казарми для солдат, то на шефську поміч колгоспу.

Генерал, як-то й покладено генералу, виявився набагато освіченішим за полковника: він навіть знав, як називаються всі шахові фігури! А ще вмів грати в шашки, «в Чапаєва». А ще — говорив чистими матюками. Навіть, спритник, сміявся матом! Одне жаль: рідко бував на будівництві. Тому й не здружився з єфрейтором.

Та Вілен і тут не розгубився: «от забора до обіда» він копав, аж бушлат завертався, а вже по обіді зникав у селі, прислухаючись до своїх гормонів та хромосом, та й блукав десь до пізнього вечора, повертаючись виснажений до гикавки. Хлопців і дівчат у селі майже не було, але молодичь розлучених або з чоловікам-п'яницями — хоч греблю гати! То й бігав до них шахіст-футболіст-боксер-каратист, аби скрасити їхнє осоружне життя та познайомити з «Камасутрою», про яку тоді ще й не чув, але вже здогадувався. Читав їм жалібні вірші, від чого ті плакали, розкидали й пригортали хирлявенького, миршавого служака до пухких грудей, куди той занурювався все глибше і глибше, а потім...

Він дарував їм обкусане свято, коротку нічну сподіванку на можливе диво у їх безпросвітному, задроченому житті, з'являючись різнобарвним метеликом, повним віршів і пісень, і зникаючи по других півнях примарною тінню.

Він бив їх вліт, мимохідь нищив останню надію на те, що колись щось зміниться, що вони почнуть жити, а не існувати; що їх будуть кохати і поважати, даватимуть ніжність і впевненість у завтра; що після темряви існування — настане світло буття.

Він бив їх вліт, всмерть, навіть не замислюючись над цим.

Деякі збожеволіли, деякі запили по тому, дехто наклав на себе руки...

Він не знав нічого про те. Він забував їх одразу і ніколи більше не згадував. Вони були випадковим епізодом на його барвистому шляху. І це давалося йому легко і просто.

Правда, потім, згадуючи візити Шерстохвостова, молодичі зітхали й незадоволено хитали головами: дуже вже швидко він робив свою чоловічу справу, наче кролик. Виходило на те, що чекання свята було набагато довшим, ніж саме свято, яке скидалося на вибух феєрверку: швидко й яскраво, а реального задоволення — ніякого...

Від тих набігів, через певний час, населення села почало збільшуватися, але єфрейтора там уже не було: він копав в іншому місці, для іншого генерала. Копав, по обіді зникаючи в селі і винюхуючи молодичь...

У результаті цих зникань єфрейтор погладшав, відпустив акуратні вусики і трошки довше, ніж було можна, волосся — він був уже «дідом», то міг дозволити собі.

Розбурхані Віленові гормони що далі, то більше скаженіли і штовхали його до дії.

Тоді він ще не розумів, що чим мілкіший та миршавіший індивідуум, тим сильніший його потяг до розмноження. Про це він дізнається багато пізніше, переглядаючи знічев'я книжки

Заратустри, Ніцше, Спінози та розумника Гегеля, в яких нічого не зміг второпати, але щось запам'ятав, аби потім цитувати з розумним виразом обличчя, насуваючи зморшки на невисокого лоба та мружачи око, що дивилося вбік.

Посіяне стало давати плоди.

До командира «стройбату» потягнулися молодиці (та й не дуже) з ближніх чи дальніх сіл і містечок, з вимогою допомогти у визнанні батьківства їхніх новонароджених дітей його підлеглого, єфрейтора Шерстохвостова.

Коли рахунок позивачок перевалив за другий десяток, полковник вжахнувся, викликав начальника штабу і наказав, бризкаючи в скаженій люті слиною і прикурюючи сигарету з боку фільтру: демобілізувати цього навіженого жеребця першим, просто у день наказу міністра оборони. Ні! Навіть — на день раніше!!!

А до того часу сховати у свинарник, відповідальним за поросят. Безвилазно! Нехай гівно чистить!.. Бо ж «дід», одначе... гордість Радянської армії... кнуряка навіжений!..

Наказ надійшов по обіді, а вже ввечері писар стройової частини видав сексуальному маніяку Шерстохвостову всі документи та проїзні вимоги і порадив щезнути ще вночі, бо зранку — він знає точно — біля штабу зберуться всі обдурені молодиці, аби розірвати мерзотника на шматки — нехай не дістанеться нікому!..

Вілен так і зробив, забравши: нечисленні речі свої, одіозну шахову дошку та «подаровану» молодими гітару, на якій вже вивчив три акорди, співаючи під них із грузинським акцентом та видаючи пісню за власну, «Віноградную косточку» Окуджави, від чого молодиці танули і мліли до нестями, а одяг з них спадав сам...

Тую «Косточку» він співав голосом Льоді Вайсбейна, який голосу взагалі ніколи не мав, але співав так, що довколишні ворони скаженіли і непритомніли від захвату, і в захваті Тому — кохалися жагуче, до білого підпір'я, до видирання його в ошелешеному екстазі, до втрати свідомості, до нірвани, до гикавки, до трясучки від нервово-фізичного збудження!..

І — через те і внаслідок того — завчасно народжували недоношених кволих своїх дітей, співучих солодкоголосих воронят, котрі потім зросли і живуть донині, і потягнулися від прілого гною до культури, яка поки що попереду туризма. І співають. І називають себе «юними орлами».

І високомордо шмигають у небесах, і вище небес, над своїм світом, повним яскравих вогнів і дешевої мішури... гордо розправивши рахітичні крила над спраглою землею, повного мілких пересічних гнид електорату.

Вже стільки тих «юних орлів» — і в мистецтві, і в політиці, і в бізнесі! В усьому житті нашому й так недоречному, бо стале на смерть від миті народження...

Вранці Вілен Петрович Шерстохвостов, єфрейтор по долі, був уже у Воронежі, а наступного дня-у Москві, звідки потрапив до Києва, а звідти, у спекотний день, що хилився на передвечір'я, трапив у Сутінки.

На краю села він негадано наздогнав давно забутого діда Вікентія Матречу: той, дізнавшись якось, що його клятий гнобитель пішов до армії, повернувся з безвісти в село, щиро сподіваючись, що малий шклявий вовкулак вже там більше не з'явиться; що десь хтось та прибіє цього паскудника.

Вілен зустрічі зрадів до нестями і, підкравшись ззаду, як завжди, загорлав у весь свій єфрейторський голос:

— Драстуйте, діду!!! А я за вами скучав!! Думав, бля, вже й не побачимося!..

Вікентій застиг на мить, приречено усвідомлюючи реальність, рвонувся вбік і вгору, розвернувся, аж підскочив, з жахом вирячився, наче побачив страшну примару з темного минулого: когось з убійних ним у Революцію ворогів, що приходили ночами, не відспівані по смерті; перехрестився широко, невміло і майже безнадійно: «Прости мя, Господи, за гріхи мої створеніє!..» і впав важко, враз, всім тілом... підім'явши під себе нові чоботи, що ніс перекинутими через плече.

І стих. І — вкляк...

Вілен стинув плечима і пішов далі, переступивши через старого: дивний якийсь, навіть не привітався...

...Поховали Вікентія Матречу тихо й непомітно: без попа, під дудку, скрипку та барабан, при копаках могили та десятку бабусь, запнутих в чорні жалобні хустини — була весна і всі не розгиналися на колгоспному полі, піклуючись про незрозуміле завтра для існуючого сього дня.

Лише голова сілради Курваєв, Сергій Поліграфович, народжений керувати, інвалід тілом і головою — влада і символ всесвітнього бидла-голоти, вже зранку добре вливши в себе «за упокой душі вьєрного комуніста» — став, хитаючись непевно, грузнучи протезом у свіжій землі біля ями, і тупо водячи навколо пустими очима, напружився відсутністю розуму та й виголосив золотим ротом, відмахуючи слова кулаком правиці:

— Так, сто... Ти, Вікьєнтій... Братішка! Матрос, с-с-с-сука!.. Спі спакійно, падла! Ми-тута! Курлаіч-на мьєсте! Курлаіч усьєда там, дьє нада! А хто не веріть Курлаічу... У-у-у, каз-з-з-зли!.. — Затряс над головою судорожно стислим кулаком. І заточився з купи нарітої землі.

Махнув рукою, витев п'яні сльози і пішов кудись у степ, кульгаючи та підстрибуючи. Розмахуючи руками і говорячи сам зі собою. Про все і ні про що.

Пішов геть. У близьке майбутнє. Разом зі своїми символічними братами по Партії, що, вирячивши очі від улюбленого червоного кольору, напружено і незримо ступали поруч, грузнучи в проблемах і не звертаючи уваги. Втупившись і не бачачи.

Він швидко шкутильгав до обрію, все прискорюючи крок і залишаючись на місці. Він майже біг. Смішний і страшний представник влади в Сутінках. Цар і бог своєї фізичної пастви. Виродок, чиє слово стало вище за Слово від Бога, про якого забули віддавна і надовго. Якого зреклися, аби не заважав.

Він п'яно біг назустріч своєму спочинку, що стане вічною мукою. Біг, обганяючи самого себе. Не відаючи, що зліплений з глини, в глину і повернеться. І дощі, що прийдуть по тім, все заллють і зрівняють, з'єднавши минуле з майбутнім.

Він біг в нікуди, і був певний, що біжить до свого недалекого щастя...

...На свіжому пагорбі, вже потім, хтось поставив пірамідку з червоною зіркою, а зверху почепив флотську безкозирку, яку, вже назавтра, вкрали жителі світлого майбутнього, завойованого Вікентієм Матречею, тепер вже покійним бійцем своєї вічноскаженої Партії.

Потім пагорб просів і заріс бур'яном; пірамідка з зіркою облущилася, скособочилася і завалилася, а за тім й зникла геть. І все накрила соковита, щедра степова трава, що заповнює собою всяку пустоту. Навіть ту, що здається — спочатку- засіяним полем.

І не полишилося на цій землі від Вікентія Матречі, матроса Революції, ні дітей, ні добрих діл, ні світлих спогадів, ні посадженого дерева.

Прожив, як пернув...

— Накопався? — тоскно посміхнувшись, спитав, обіймаючи, невисокий кремезний батько. — Знаємо, знаємо... Глибоко копав!.. Дуже глибоко... І в кого ти таке пішло? І чого хоч там яку міну не викопав? — спитав зажурено та й сплюнув убік — зле і безнадійно...

— Ой, синочку-синочку!.. — заголосила Мотря, припавши до нешироких синових грудей над не могутніми ногами. — Шо ж то воно буде?.. Як же то буде?.. Я ж виплакалася вся...

— Чего ґо ви, мамо? — дивується Вілен, геть обрусілий, обіймаючи матір. — Усьо будьє харашо, я ж — возвратівся!..

— Так, он... листи лежать... Тридцять два листи... — плаче мати, аж губи дрижать, безпорадно розводячи перед собою руками. — І в кожному нас поздоровляють, з Матюками, російською мовою: то з онуком, то з онукою... Це ж у нас тепер тридцять два онуки, де ми їх спати покладемо, як приїдуть у гості?.. — Вона завмирає, прикривши долонею рота від жаху. — У нас і двору не вистачить... Доведеться на городі класти. А як усі по-великому захочуть? Це ж обсеруть геть усе подвір'я... Та ще в селі двоє твоїх... Шо ж ти собі далі думаєш?.. Чи ж тобі не вистачало грошей, що ми висилали, на «ізделіє № 2»? Чи ж там аптек не було?..

— С точки зрения банальной эрудиции, нет ничего проще достичь интеллектуальной невозмутимости, проистекающей из совершенства знания и подчинения страстей, и погрузиться в пределы «не я», то есть созерцание, но дела коснись- воттебе и пожалуйста! — наморщив лоба та прижмуриив косувате око син, що заучував більше місяця цю безглузду до розумності фразу, що записав йому сусід по ліжку у шпиталі, Валера Капітельман, з хитрющими навіть для єврея очима; заучував, аби потім хизуватися, аби потім розуміли всі, з ким справу мають!

Що та нісенітниця означає, він навіть гадки не мав. Але чи ж то важливо?.. Головне — виглядати розумним, і зовсім не обов'язково бути таким.

Мати від жаху аж схопилася рукою за горло і спитала, майже шепочучи:

— У лікаря давно був, синочку? Що він тобі сказав?.. Бо у нас тут гарний фершал...

Батько витріщив очі, мало не повилазили, струснув головою, і наче мух одганяв:

— То ти ще й з глузду з'їхав! Ось до чого доводить біготня по дівкам... А я сподівався, що армія тебе перевиховає... Але ж вірно, що горбатого могила виправить, — безнадійно махнув рукою. — Ладно, став, мати, на стіл — ви'ємо. Хоч яка, але ж подія... Мабуть, скучив за домашньою?.. Свіжа, тіко вчора вигнав!

— Я не п'ю! — гордим посмиком задер голову син-єфрейтор. — І пити ніколи не буду! А буду займатися спортом і стану, як Брюс Лі! Навіть краще! Токо — поетом.

— Ясно... — похитав головою батько. — Лікар тут не допоможе... Бо це вже навіть не діагноз, це — стан... А я вип'ю! Як не з радощів, то з горя.

— А де це Дмитро-мовчазний, що не бачу його? — зацікавився раптом єфрейтор.

— Ти що, припух? — аж застиг Петро. — Ми ж тобі писали: він закінчив училище, працює ветеринаром, близько Жмеринки, на Вінниччині. Сказав, сюди не повернеться. Ніколи...

Посідали до столу.

— Ти, того... — почав батько насуплено, після третьої. — Мабуть, їдь кудись, а я напишу твоїм жонам солон'яним, що ти десь зник, не можемо знайти... Що приїхав та й одразу поїхав. Тут тобі не можна залишатися. Ще й у селі двоє твоїх, виліті ти, не відкрутишся... Навіть колір волосся... незвичайний. Твій. Приб'ють десь уночі, точно приб'ють... Давно обіцяють. І- їдь жити у місто, де обов'язково є ап-тека! Та не шкодуй грошей на «іздеіє»! Не шкодуй, раз уже без блуду не можеш! Дешевше вийде.

— Та мабуть так!.. — замислився поет-єfreyтор-спортсмен-шахіст, заковтнув майже одним ковтком склянку обпалюючого чаю і став закусувати його холодцем з гірчицею. — А чи Захар Курваєв у селі? — спитав раптом, з повним ротом. — Давно я йому пику не товк.

— Та в селі... - знітилася Мотря, сидючи на табуретці збоку столу, готова миттю схопитися, аби догодити рідному синочку. І так на нього ніжно споглядала, наче гладила очима. — Одружився з Оксаною, у якої твій син росте... Тепер називає його тільки «байстрик» та шпиняє на кожному кроці... Метаться за тебе.

— О, то піду, спіймаю та розімнусь!.. Я в армії та-а-акі прийоми вивчив, а відпрацювати їх не встиг!.. Аж, ось і нагода... — Вілен говорив, запихаючись холодцем, втупивши очі всередину себе.

— Чи подолаєш? Він зараз, як бугай трирічний... — засумнівався, дивлячись з під лоба, Петро. — Дві підкови за раз на суперечку розгинає...

— Ет! — недбало відмахнувся кращий учень Шварценеггера. — Бачили ми таких! Я його вмить урою, гавкнути не встигне!

— Ну-ну... — похитав головою батько. — Лід у холодильнику. Багато. Вистачить.

Льоду не вистачило.

Косувате око заплило, виступаючи півсферою вперед щоки і палало фіолетовим тілом, і не дивилося. Два кутні зуби лежали в кишені. Ніс з гостренького перетворився на добру картоплину з врожайного року. Губи мали вигляд достиглого сортового чорносливу. Ліве вухо стовбурчилося, наче щедрий домашній вареник з вишнями.

Кучерявисте волосся неіснуючого у природі кольору стирчало видертими кущами, нагадуючи житнє поле, скошене п'яним в хлам комбайнером, який сидів у комбайні догори ногами.

Коли б Вілена зараз побачив Хічкок, то помер би від жаху.

— Погуляв? — спитав Петро, з безнадійною стомленістю споглядаючи важко хекаючого сина — мати вже спала і це подовжило їй життя.

— Таки вклав я його! — занурив обличчя у миску з льодом двоюрідний брат Ван Дама та Вчитель Джекі Чана. — Правда, прийшлося витягти дрючка з паркану... З гвіздками. Після цього діло й пішло. Потанцював я на ньому... Ой, потанцював-а-а-аав!.. А наостанку три цеглини на голові розтросив. Після шлакоблочний. А перед шлакоблочиною — трубою двічі вдарив, межі ніг. Валялась там... Думаю, йому і в зимовій річці криги не вистачить.

— Здається мені, він теж задоволений... — примружився, хитаючи головою, Петро. — Бо тебе можна замість Вія по селу водити... Трупі забезпечені.

— Знаєте, батьку... Я мабуть зміну своє прізвище... Ну що то таке — Шерстохвостов?! Якись шерсть, та хвіст... — Булькав з миски каратист. — Неприлічно. Ну, хіба то прізвище для поета? Га?.. Візьму собі, наприклад, «Лунявий». Воно ж таки звучить — Вілен Лунявий! Як то кауть... Га?..

— Да-а-а, здорово тебе по голові вдарили... — Петро, не дивлячись, налив з пляшки в гранчак, аж через край побігло, хекнув і випив одним духом, навіть не скривившись. — Лунявий, Гунявий, Вонявий...

Гляди сам, ти вже дорослий... — Він застиглими сумними очима дивився вбік. — Раз стількох безбатченків настругав... Хоч ким назвись... Кращим не станеш.

Помовчав хвилину і додав з гірким смутком:

— А прізвище наше — ще з Запорізької Січі: так прозвали твого пра-прапрадіда, зате що, як іти, свій хвіст у шерсть прагнув встромити. То й настругав за своє коротке життя більш півсотні безбатченків. А ти в нього й пішов. Він твоя пальма, а ти — його банан... — І знову випив, забулькавши, вже з горла, геть забувши про склянку. Розпачливо і сумно.

Тиждень опісля, єфрейтор-каратист не виходив з хати, окрім по нужді, загоюючи бойові рани і шукаючи свої помилки у поєднанні теорії бою з практикою.

Як спромігся вставати, крекчучи та ойкаючи, так одразу ж наклав на пуза «подаровану» в армії гітару і, брякаючи на трьох акордах, завів жалісливо-завиваючі пісні, вдивляючись пустими очима в полуплену стелю, аж собака забивався в буду і плавав-скавчав, слухаючи понівеченого друга-хазяїна та тоскно підспівуючи йому.

А у Мотрі від тих пісень геть мокрили очі і тремтіли губи. Навіть працювати переставала, завмираючи з лопатою в руках, співчуваючи рідній дитині.

Забігаючи наперед, треба сказати, що потім так проникливо і пронизливо не співав навіть великий Баблавський. МеМе. Чи — МуМу?..

Петро день витримав, сподіваючись, що це від фізичних травм і минеться. Та на другий, коли й сам, забувшись, став підвивати скімливо, здригнувся, замотав головою, забіг до спальні і аж заверещав басом:

— Або ж ти, гівнюк недороблений, затнешся, або я тобі ту гітару на вуха надіну!! Мало туги від твоїх вчинків, ще й голосом безнадійність наводиш! Не доводь до гріха, паскуднику!..

Вілен здригнувся, зітхнув зневажливо, але співати перестав. Взяв зошита, поклав під живіт подушку і щось замислено став виписувати олівцем, заводячи під лоба очі та шкірячи в посмішці залишки зубів.

Потім перевернувся горілиць, напружив єдину звивину і став мислити, що робити далі. І скоро прийшов до висновку: треба тікати. З села, з дому. Тікати, бо тут він не стане ані ким. Тут дуже малий простір для його мрій. Тут ніяких можливостей для творчої людини. А як вдариться по дівках (а таки ж вдариться!), то просто приб'ють. Як не в своєму селі, так в сусідньому. І світовий комунізм залишиться недобудованим. І прогресивне людство не потрапить до світлого «завтра».

Тож — тікати. Якнайшвидше. Хоч куди.

І, як все зажило, зник. Серед ночі. Перед світанком. Після других півнів.

Коли Вілен нишком крався по притихлому на ніч селу, у дворі Курваєвих, занедбаному і напівпропиту, низьким голосом завив-застогнав могутній, худий, весь у брудних клаптах обвислої зимової шерсті на гострих ребрах, собака: зачув давнього недруга свого, якого не догриз колись.

І зрозумів Вілен, прислухавшись своїм музичним слухом гітариста і увімкнувши своє розуміння собачо-єфрейторської мови, що поквитається з ним Рябий, обов'язково поквитається, порвавши раптом, несподівано, підтертого ланцюга свого...

«А це вже — хто кого!» — подумав вчорашній захисник Батьківщини, напруживши разом біцепси, трицепси та мотонейрони камбаловидної м'язи, про яку навіть не чув ніколи.

— Цить!.. — гримнуло нетверезо, з-за собацюри.

І спалахнула засиджена мухами лампочка над призьбою, вихопивши з темряви убогість всього навколо; наполохано закудкудакали порожні перекинуті відра, падаючи з ослона; ошелешено — вимушено прокидаючись з важкого голодного сну — хрипло нявкнув худючий котяра, останнім потягом м'язів випростуючись з-під кирзового чобота господаря.

Через мить — матюкнулося, гикнуло, смачно відригнулося... Зашморкало носом і стихло.

І враз — повісилося шиєю на паркані: мерзотна пика вічного голови сільради, Сергія Поліграфовича Курваєва. Від того ж слова — «курва». Бо з течією років вище «курви» не спромігся. Хоч як і п'явся... Аж скреготало.

Не може жаба стати левом, скільки би не стрибала.

Пика була геть п'яна, до стану прилипло у кутку рота заслиненого «бичка» якоїсь сигарети. Давно потухлої, наскрізь мокрої, віддзеркаленої в сірих, мертвих очах.

— Там — кхто?.. — п'яно ремигнуло зверху. — Кхто там, на Курлаіча, прьоть?.. Курлаіча хер заваліш!.. Курлаіч — усьєгда! Ві, усьє, -іздохнітьє, а Курлаіч — будіть жить! Потому, Курлаіч — єто вся Родіна! Нас — хер прап'юшь, ми самі прап'юм кого хошь! У-у-у-у, падли!

Пика скособочилась, захрипіла раптом і зникла.

Вілен завмер на це, якнайвище підтягнув штани разом з причинним хазяйством, висякався на траву крізь пальці, аж присвиснуло, і почвалав від рідного обійстя стройовим кроком, вгрузаючи у вологу землю підборами черевиків...

А вийшовши за село, на горі, біля козацької могили, яку тут називали «кугум», зупинився. Постояв, почухав потилицю, помочився під кущ при могилі, пернувши, струсив з женила краплі в траву, відхаркнувся, плюнув на невидиму у темряві землю-матір та й почимчикував далі: кугум да й кугум... Куди там, диво велике!..

Бачили й цікавіше...

Бене

Але з'явився неподалік, у Києві. Бо Київ, так він мислив, місто велике, загубитися там нескладно, а знайти важко. Та й дівчата, на відміну від сільських, більш розвинені у статевих питаннях, знають коли, куди, що і як. А то так і до «Книги Гіннеса» потрапити недовго, як самому багатодітному батькові Радянського Союзу, що має всіх дітей від різних жінок. А це вже — непотрібна йому реклама.

Блукаючи по Києву, майбутній поет мислив, куди б приткнутися.

Працювати не хотілося, та й брали «некиян» на такі роботи, звідки й воли тікали. А ще, за півроку «дідівства» в армії, відвик від праці.

Ці півроку він більше валявся на ліжку у каптерці Шмулі-старшини, з яким здружилися, бо той був дуже розумним, навіть розумнішим за Шерстохвостова, хоча в шахи й не вмів. Валявся та мріяв, як стане відомим та видатним, хоч і сумнівався ким: чи то поетом, чи спортсменом-чемпіоном, чи письменником, а чи й громадським діячем. І дійшов висновку, що розвиватися треба в усіх напрямках, а вже доля підкаже, де йому вхопити більше. Та ще зрозумів: аби стати кимось, хто не працює, але їсть, і їсть непогано, треба отримати освіту.

Хоч бодай яку, аби освіту. З дипломом. Хоч бодай яким. Далі вже від нього залежатиме, як схопити долю за барки та міцно притиснути до себе. Щоб аж захрипіла...

Будівництвом займатися не хотілося, шахтарем ставати теж, як і меліоратором. А де ще потрібен талант копати? Не йти ж колодязі рити по селах...

І раптом згадав про геологів, цих хронічних романтиків, що копирсаються в землі по всій території безкрайньої радянської країни, розхристаної та п'яної до нестями, злеглої в багнюці та блювотинні — розшукуючи корисні копалини, аби їх миролюбна багата країна ставала ще багатшою, а з нею і люди радянські, щасливі, багатіли на зло тій клятій Америці та несли свій соціалізм у всі країни світу, не питаючи, чи ті цього хочуть, паскуди!

І йому привиділися намети на березі широкої повноводної ріки; вогнище, на якому булькає та пахне, як скажена, юшка з тільки-но зловленої риби; сосни та піхти навкруги, навіп з кедрами; бородаті чоловіки та меткі жінки біля вогнища; він з гітарою, а всі зачаровано слухають, як Вілен співає про романтику, про далекі шляхи, про те, що нормальній людині не зрозуміти ніколи, та й навіщо?.. І ці пісні він написав сам... Раніше за Пахматову.

До того ж і платять в експедиціях, Шмуля казав, непогано.

А ще додала рішучості тоненька книжечка на газетному папері, дрібним шрифтом, безладно та безграмотно набрана, що потрапила йому до рук в армії. І, що цікаво, книжка була українською мовою! І називалася дуже могутньо і оригінально: «Я — Українець!»

Там, серед віршів і коротких повістей, що геть не запам'яталися, була одна, яка Білену вкрай сподобалася — «Тайга». І в ній ішлося про Студента, який вперше потрапив до тайги, у геологорозвідувальну партію. І такий той Студент був і розумний, і меткий, і рішучий, і відчайдушний, і авторитетний серед усіх верств аборигенів, що захотілося Білену й самому стати таким, бо той Студент, на ім'я Парас, в душі теж був... кінченим поетом.

У технікумі його зустріли як рідного — там був страшенний недобір. А коли він розповів про рожевий диплом, блискучу медаль, про свій талант копати ями, про все-все-все — приймальна комісія, як один, змахнула набігли сльози...

Лише одного не зрозуміли батьки-геологи: чому не п'є.

— Хворий? — подумав уголос літній голова комісії, на прізвище Уткін.

— Або ж — падлюка!.. — висловив припущення його сусід, Сіроштанов.

— А як до тебе ставилися у селі? — поцікавилася гарненька жіночка з комісії.

— Добре! — радісно ощирився Вілен і аж затрусив головою та замахав руками, як вітряк. — Дуже добре! У кіно пускали без квитка! Завжди! Навіть не питали квитка! Казали: «А-а-а, це ти?.. Заходь, придурок!»

— Ясно... — чомусь засмучено похитала головою жінка. — Я так і подумала...

— Нічого, свіже повітря, фізична праця... Це багатьом допомагало, Матеріловна, — втрутився лисуватий професор. — Думаю, треба брати.

— Та так... Будемо приймати, — покивав головою голова, взявся за голову і прикрив долонею очі. — Тільки я його — не бачив... — І, підписавши якогось аркушика, передав далі.

Інші члени приймальної комісії теж прикривали очі долонями, підписуючи папірець.

— Ну, вітаємо вас! — сказав голова до майбутнього геолога. — Тепер ваше завдання — вчитися, вчитися і ще раз вчитися!

— Як заповідав мій батько, великий Ленін! — радісно загорлав Шерстохвостов, несподівано зметнувши руку у піонерському салюті. — Усіда готов!.. Дозвольте йти?

— Ідїть... — дозволила Матеріловна, сумно підібгавши губи і хитаючи головою.

— Такого ідіота у нас ще не було... — почухав підборіддя Сіроштанов.

— Не думаю, що свіже повітря допоможе... — задумливо сказав лисуватий, коли зачинилися двері. — Але... Будемо сподіватися.

— А нам більше нічого й не залишається, — пересмикнув плечима голова. — Краще вже такий, ніж ніякого. Та й... копати теж комусь треба.

Потягнулися дні, тижні, місяці та роки навчання.

Спочатку було важко, але згодом Вілен, маючи селянську хватку, заквашену ще в Січі його шерстолюбним прапрапрадідом, та навиком свої єфрейторські, призвичаївся, втягнувся, навчився вислизати, проскакувати і протискатися.

Він дійшов тям: коли просто вчитися — ніякої гарантії, що чогось досягнеш. А от коли вчитися, а ще й бути кимось при товаришах — ніби єфрейтором, то шансів вилізти наверх багато більше. І став спочатку старостою, потім комсоргом на своєму курсі, і здобув привілеї, яких інші не мали. Бо не могли. Не було їм дано совістю.

Влітку майбутній геолог їздив по експедиціях, де копав як скажений, викликаючи повагу і любов начальників. Йому одразу видавали пістолета — так належить, тайга ж навкруги, на сотні верств... Ти що!? А він — особа цінна.

І тут Вілен ставав самим собою, скидаючи хітиновий панцир умовностей цивілізації, наче метелик, що виходив з куколю.

У тайзі, десь на забутих Богом просторах Хабаровського краю, Вілен Шерстохвостов, маючи пістолета, вмить ставав авторитетом для тутешніх керівників та страшною карою для місцевих «бічів» і «биків», яких одразу, з перших хвилин, брав до рук: спочатку відпрацьовуючи на їхніх слабких, безм'язих тілах борцівські

прийоми та буцаючи їх по фейсах, причинних місцях, по печінці і по нирках, ногами у важких кирзових чоботях, обліплених багнукою; а потім втоптуючи їм в пропиті, безмозкі голови завчені раніше філософські сентенції, безглуздя яких сам не усвідомлював абсолютно: ні тоді, ні потім, ні ніколи.

Перед кожною езекуцією Вілен мілко хихотів, примружуючи косі очі, а потім кричав пронизливим тенором, аж відлуння зі скреготом котилося від дальнього кедрача:

— Зараз я вас буду льопать! Льопать я вас буду!!! — звідки взялося це слово і що означало, ніхто не знав, навіть сам Вілен, але скоро перетворилося на його тутешнє ім'я: «Льопа».

На фізичне насильство місцевий контингент пробував відповідати: то просвистілим поруч з маленькою голівкою Вілена ломом, то ведмежою пасткою, яку той своїм звірино-поетично-єф-рейторським чуттям відчував і обходив; то падаючим поруч деревом «ліственніца», яке Льопа називав «модрина», бо так їх звуть в Україні, де він народився і з якої мріє поїхати в далекі світи.

Його навіть пробували втопити. Та є такі продукти людського організму, що не тонуть. І він належав до них.

А от, почувши філософський понос Льопи, навіть бічі і бики розуміли, що з таким пришелепкуватим краще не зв'язуватися, бо то марне, то страшно, то безумне; то закінчиться їхньою смертю, як не фізичною, то духовною. Інтуїтивно розуміли. На рівні підсвідомості.

І вже скоро друге ім'я Шерстохвостова — Льопа — наводило жах на аборигенів і бічів-биків не лише Хабаровського краю, але й Приморського, і навіть на бічів братнього Китаю, де людей — тоді! — було менше, ніж політиків у сьогоднішній Україні.

Бічі й бики, зачувши, що їм судилося працювати в парі з Льопою, заклакали, падали на коліна і плакали мов діти, розмазуючи по неголених щоках своїх мерзенних фейсів брудними немитими руками соплі і сльози.

Навіть величезний ведмідь Петя Ципало на прізвисько «Пієрквадрат», який народився, виріс і змужнів у тюрмах, куди у свої сорок шість мав вісім ходок, і всі — за криваві вбивства, почувши про рознарядку до Льопи, починав хрипло вити, бо плакати не вмів, і благав:

— Краще дайте два строки по десять років, але не посилайте в парі з Льопою! Краще сукою буду, а з ним не піду!.. — І, найжахливіше: — Краще підором стану!..

(Тоді гарних, пухнастих та ніжних «голубих» ще не було, а були прості такі собі педераста, яких нерозвинутий пересічний радянський народ грубо звав «підорами» і «підорюгами», та ставився до них, відповідно, грубо).

А все тому, що Шерстохвостов любив «шуткувати». Ставив перед собою біча, тримав в лівій руці знятий з запобіжника пістолет, дуло якого приставляв до скроні приреченого, а в праву брав небезпечну бритву і починав вимахувати нею навхрест, як то роблять козаки шаблею, біля самісінької горлянки біча, примовляючи при цьому:

— Я навчу тебе Родіну любити! Я навчу тебе своєчасно голитися, пика твоя заросла, фейс твій мерзенний! Я зроблю з тебе людину, паскуда смердюча, бидло кінчене! Ти у мене станеш порядною людиною, як я!..

На дванадцятій хвилині біч падав непритомний, з виряченими пустими очима. Бики витримували на хвилину більше.

Пієрквадрат простояв цілих двадцять хвилин, поки захеканий вправами з бритвою Льопа не сказав, стираючи піт з рудуватої пики і ласкаво косячи оком на пістолет:

— А тепер оголи чересла свої, отрок, пожартуємо з твоїм «хазяйством»!

От тоді Пієрквadrat і відключився на цілих три години... Після того й почало його судомити на саму згадку про Льюпу.

Шерстохвостов знав, що робив: саме так з ним «жартував» у армії його заклятий ворог, татарин Рінат Батршин, що був «дідом», коли поет прийшов служити. І Шерстохвостов пам'ятав, що падав уже на другій хвилині. Хоча й волів про те забути. Навіть — прагнув забути... Ой, пра-а-а-агнув!..

Аби ж остаточно, наглухо закріпити свій авторитет, Вілен то кидався в бурхливі води спіненого тижневою зливою Канхою, дикого й непоборного, то стрибав головою вниз із тридцятиметрової модрини, розбиваючи при цьому головою каміння біля підніжжя дерева. А голова, на диво, лишалася неушкодженою. Каратист!.. Та ще після танкового люка...

А тоді сідав біля вогнища, пив запашний чай з алюмінієвої кружки і починав верзти таке філософське марення, що навіть зовсім кінчений біч Серьоня Романов, худий і чорний як згорілий сірник, що пропив всякий страх і вселюдське, трусився, наче в лихоманці, з жаху від подутого. І сідав якнайдалі від прицуцкуватого поета, нутром своїм напівзвірячим відчуваючи потойбічну інфернальність цього миршавого каратиста.

Коли ж, наговорившись, Льюпа брав гітару та заводив свої завиваючі пісні, враз і геть тікали всі!

Навпростець тікали, світ заочі, не вибираючи шляху, ламаючи чагарник і звалюючи вікові сосни бігли — в гліб тайги, у непрохідні хащі тікали, з застиглими всмерть очима, не боячись ні комарів, ні кліщів, ні тигрів, ні ведмедів з кабанами-сікачами, ні несподіваної прірви під ногами. Навіть не думаючи про це!

Бо знали: вже хвилин через десять галявину оточать десятки тисяч змії, гадюк, полозів — лише їхні шиплячі голівки з роздвоєними язиками будуть стирчати з високої трави і звисати новорічним серпантинком з гілок дерев та кущів, а очі стежитимуть за Льюпою і застигнуть задумливо від його пісень, зроняючи скупі гадючі сльози — мабуть, вони сприймали його за Великого змія, батька всіх плазунів, або ж — за оживий дух Першого гада. Та ще, десь далеко-далеко, майже край світа, тужливо завіє щось велике, волохате й одиноке: завіє, вкладаючи в ту свою звірину пісню всю самотність звірячого роду та оплакуючи всіх своїх щезлих братів і сестер.

Льюпа серед бічів і биків почував себе таким розумним, що просто радів до безпам'ятства: самоствердження та самозакоханість в цей час замінювали йому надулюблений секс.

Бо із сексу були тільки рідкі подруги бічів, яких чомусь усіх звали Лідами, всі вони були двадцятисемирічними красунями з голлівудськими формами, і всі вони хотіли його, Шерстохвостова. До нестями хотіли.

І він давав їм такий секс, що вони істерично плакали від блаженства, цілували його всього-всього і говорили, що Шерстохвостов — перший чоловік, перший мужчина, який дав їм всю насолоду підлогового життя. І що вони не уявляють, як будуть жити без нього, зі своїми нікчемними співмешканцями, і знову цілували його, і знову ридали до гикавки.

І благали його ще і ще, і він гарцював з ними: на них і під ними, збоку і поруч, скрючуючи ноги і вивертаючи вуха, з вечора і до ранку, втілюючи вчення «Камасутри», яке тоді ще не знав, але вже ставив вище за вчення Леніна, про якого прочитав у Ісаєвича Солженіцина в «Архіпелазі ГУЛАГ»: що Ленін був падлюкою рідкісною, хоча спочатку й не повірив Ісаєвичу, через що Ісаєвич вкрай засмутився та й написав «Раковий корпус». І тоді Льюпа Ісаєвича зацінував, а Ісаєвич возрадувався і став писати далі. І зробився вщент відомим.

.. Чи було саме так з тими Лідами та Ісаєвичем, чи ні — ніхто не відав, але Льопа розповідав саме так, і на його трошки шакалячому обличчі блукала масна посмішка, а око косило дужче, ніж завжди.

— Ой, викопаш ти колись велику могилу!.. Багатьом, а може, й собі... - Пророкував на хадинському діалекті їх провідник, ороч Єдигей, що був у своєму племені шаманом. — Говорять духи: страшна ти людина, і сам цього ще не відаєш... Але прийде час, проросте трава земна неземною силою, спалить у тобі мізерні залишки людського, та не помітиш ти того! І назвешся пророком, несучи своє слово бездушне, сіючи насіння своє чорне у порепану від спраги землю, не даючи їй води. І зросте те насіння мертво, тягнучись на гнучких стеблах твоєї брехні, в яку навіть сам ти будеш вірити. І ті стебла заплетуться довкола твоєї шиї, потягнуться до справжньої істини, та й задують тебе...

На що Шерстохвостов криво посміхався і відповідав щось на кшталт: «Сплящі пробудяться! І возопіють, акі скімен рикаючий. І не буде глотка в доме гнева. Жаждуцій да утоліт жажду!»

І Єдигей сумно хитав головою, пихкаючи короткою своєю люлькою, і замовкав надовго і важко...

І тонко-щемно стогнали комарі, передчуваючи недобре. І пригнічено-сумно блимали байдужі зірки у крижаному далекому космосі Всесвіту.

І тужно кричав невидимий птах на нечистому примарному болоті, над яким мляво стелився густий ядучий туман майбутнього.

І завмирало все в передчутті... І німіло.

Над тайгою вставало ранішнє сонце. Але то було втомлене сонце присмерку...

Потім літо закінчувалося.

Вілен повертався до Києва, а бічі та бики в тайзі голосно вили з радості і йшли у великий запій, на півроку, до глибокої нестями, аби в п'яній нірвані, одноманітній і безкінечній, у проваллі часу і простору, забути всі жахи спілкування зі студентом Шерстохвостовим, на прізвисько Льопа...

Повертаючись, Льопа ще деякий час відходив, заганняючи себе в оболонку Білена, час від часу хапаючись напруженою рукою за те місце, де повинен бути пістолет.

У технікумі ні з ким з дівчат не «зближався»: лише дружні стосунки! Лише дружні! Тож гасав березневим котом по всьому Києву, шукаючи задоволення, до якого був такий ласий: його пульсуючий «янь» весь час напружено шукав розімлілу «інь».

Зароблених за літо грошей вистачало на весь навчальний рік, бо ж годувався тепер поет-каратист-сексгігант завжди в черговій коханки: на той час уже не розкидався пестощами та коханням задарма. Дехто, знаючи з його вихвалянь про жінок, за рахунок яких Вілен жив, називав його «альфонсом», але Шерстохвостов на те пирхав і зверхньо цідив крізь зуби:

— Я даю їм багато більше, ніж отримую! Я отримую їжу, а даю щастя! — Яке щастя і скільки — не деталізував.

Просто займався проміскуїтетом, навіть не знаючи, що є таке гарне, хоч і бридке за змістом слово, яке чітко характеризує його стосунки із жінками.

У селі не з'являвся, батькам не писав, а ті зрідка надсилали невеликі гроші: своє ж, як не як... хто зна, як йому там, самому, без рідних... А мама ще писала наївні, добрі листи, переповідаючи сільські новини, та всякий раз питала, чи він не голодний, чи не мерзне, чи має одяг. І все бідкалася, що не може приїхати провідати, бо ж синові так ніколи, що й листа не напише. Писала, що почувається не дуже добре, щось болить у грудях, іноді й серед білого дня мусить прилягти, аби спочити трохи.

Про брата писала: що той працює, одружився, живе в маленькому містечку на Західній Україні — чи на Рівненщині, чи на Львівщині — Білену то все було геть нецікаво, то було поза його життям, а значить — непотрібне... Йдучи — не обертайся.

На лекціях він постійно вчив різні розумні фрази з різних розумних книжок, аби потім, принагідно, вставити в розмові. І вставляв, говорячи завжди коротко та незрозуміло.

До нього почали приглядатися й принохуватися. Особливо командири-комсомолісти, цепні пси єдиної своєї, тупої та опупілої від народження Партії.

Атаки придивившись, призначили Білена секретарем комсомолу усього технікуму. І наприкінці останнього курсу запропонували посаду інструктора райкому комсомолу, куди він м'яко перескочив на свій перший серйозний стілець, майже одразу отримавши й малосімейку з київською пропискою — як дуже цінний для партії організм.

На новій посаді, вже в номенклатурній костюмній парі з краваткою, Вілен раптом і досить скоро виявив, що в закапелках павучого кубла влади людина, яка не вміє копати ями своїм колегам, дуже швидко вилітає на узбіччя політичної кар'єри, згідно з відцентровими силами, що доповнюють доцентрові сили тих, хто тягнеться на саме верхів'я.

І його з дитинства освоєне вміння копати фізично, прийшлося дуже до речі — він занурився в цей Мадридський двір, яку груди коханки, почуваючись невеликою хижою рибою в каламутній затхлій воді, і копаючи вже психологічно. Непомітний і непримітний, скромний і негаласливий, про якого забували одразу, як зникав з очей, він умів з'являтися коли треба і щезати за перших ознак непотрібності чи небезпеки.

Придивляючись до своїх керівників, відкрив несподіване: ніхто з них не був не те що мудро-розумним, а навіть просто розумним, але всі, хто проліз нагору, були хитрими лисами.

Хтось хизувався своєю хитрістю, хтось грав сорочку-хлопця, хтось носив костюма культурно-народного крою, але холодні, завжди напружені очі, видавали постійну роботу мозку: не схибити, не переграти, не бовкнути зайвого, не зійти з леза бритви. Бо хоч і не сталінські часи, хоч і інші при владі, але машина залишилася від Батька Народів, Рудого Панька — схрумкає і виплюне, немовби й не було «вірного ленінця», полум'яного борця за комуністичні ідеали.

І Вілен обережно ступав по лезу. Спізнаючи, вагаючись, боючись.

Шерстохвостов скрізь та всякчас вдавав нелукавого роман-точного дурника, щиросердо віруючого і в Партію, і в комсомол, і в майбутній комунізм, і у вірність вибраного шляху. Зранку завжди слухав «радіокрапку», а в метро, по дорозі на роботу, купував центральні газети, уважно читав їх, аби спіймати і зрозуміти, що — саме сьогодні, ось, зараз! — вимагає Партія.

А зрозумівши — бо та Партія і була для таких, як він, тому це було нескладно; це розумні не могли второпати, куди та Партія їх веде та чого хоче, а, второпавши, ставали дисидентами — вже від дверей «совісті епохи» районного ґатунку розповідав усім, що і як треба робити.

І говорив влучно та завжди вірно. І обличчя його тоді було усмішливо-плакатне. І око косило у вірному напрямку.

Правда, іноді зривався і починав верзти той словесно-філософський понос, від якого колись дуріли в тайзі й бічі з биками, але гальмував себе, як слухачі втрачали свідомість від почутого і падали снопами на підлогу — розумів, що дещо переборщив. І вчився контролювати себе.

Аби не мата прикроштів зі владою, в технікумі Шерстохвостову дали червоний диплом. Скрегочучи зубами, задихаючись від спазмів совісті, душаючи в собі залишки самоповаги, але — дали.

Ну!., не зовсім червоний, а... близько того. Тож романтична професія «геолог» лягла несталою поету прямо в кишеню. У вигляді гербового папірця. Хоч бути геологом він абсолютно не збирався — він прагнув стати кимось великим, ще не знаючи, ким.

І попрацювавши три місяці інструктором, Вілен вступив заочно до інституту, у Москву, вже на інженера-ядерника. Так йому порадили старші товариші, пояснивши, що саме сьогодні це дуже перспективна спеціальність. Серйозно порадили. Наполегливо.

І прийняли в Партію. В ту єдину, СС. Бо інших тоді не було.

..Котилися роки по долині часу, котився Вілен по дорозі життя.

Працював собі: наче й непримітно, а завжди на очах; завжди перший підтримає кого треба, висловить згоду зі старшими та з вищесидячими; поїде у відрядження, куди ніхто не хоче, візьметься до справи, від якої всі тікають. Зі своїми ідеями не ліз, та й не було їх у нього, тому завжди підтримував ідеї лідерів, підтримував гаряче, з прямим палаючим поглядом косуватих очей.

І склалася про нього думка, у кого треба, як про надійного, непередливого, скромного, завжди готового, завжди на місці; на якого можна покластися, на якого можна розраховувати, на якого можна спертися.

В інституті у Москві, з'являвся своєчасно, скромний та невибагливий, був згоден на всяку оцінку, аби тільки вона не ставала на шляху до мети — диплома про вищу освіту.

У великому місті Шерстохвостов так будував стосунки з протилежною статтю, що ніхто з його коханок навіть не відав, ні де він живе, ні чим займається, ні як насправді його звуть. Бо кожній з них він вигадував про себе все, починаючи з імені. А оскільки дівчат було багато і запам'ятати, до кого під яким ім'ям приходить, Вілен не міг фізично й розумово, то придумав хитрість: кожного разу, з'являючись, питав стурбовано:

— Ну, забула, мабуть, як і звуть мене?

На що чергова кохана відповідала ображено:

— Ой, що ти таке кажеш, Баня (-Саня, Паша-Аркаша, Вітя-Мітя)? Як не соромно?

Але соромно Шерстохвостову не було ніколи. Він навіть не знав, що є таке слово.

Раба

Втомлена, зі слізливими очами-вікнами, зима вже виношувала своє дитя. Вона була на останніх днях вагітності весною. Донька повинна вже ось-ось народитися, забравши при цьому в матері життя.

Аби потім, через короткий час, засипавши світ зелено-квітчастою радістю, самій народити сина-літо і сконати на його гарячих руках. А літо, танцюючи метеликами, бавлячись грозами та стрибаючи кониками в траві, народить задумливу осінь, з повною пазухою врожаю, парасолькою під пахвою і дочкою-зимою в лоні...

І все йде по колу, і ми йдемо за всім, помилково думаючи, що навропростець прямуємо у світлу далину...

Людина народжується з темряви минулого і поринає в темряву майбутнього, коли не знайшла — за своє таке коротке земне життя — дороги до світла, до Бога. А яскравий різнобарвний ліхтарик її земної яви, клубок розваг і радощів, виявляється лише коротким сліпучим спалахом, миттєвою зупинкою у порожній пільмі, на узбіччі вічного шляху людської душі.

Зараз весна, ще квола та незміцніла, з ніжними величезними очима кольору пролісків і посмішкою на блідих устах, пробувала слабкими тоненькими пальчиками гілочки всього живого, і від тих дотиків мертві сухі бруньки оживали і пружніли, готуючись стати листочками життя.

Перший секретар райкому комсомолу Вілен Шерстохвостов сидить у дієтичній їдальні й автоматично поглинає рисовий молочний суп, напружено дивлячись у вікно-вітрину порожніми очима. Суп несмачний і несолодкий, з розбавленого водою молока, але він цього не помічає, заглиблений у роздуми.

...Зранку його чемно запросили на верхній поверх райкому партії, де працювали хлопці з «чистими руками, гарячими серцями і холодними головами», сидячи під великими портретами «совісті революції» в кожному кабінеті: тонконосого, козлобородого Дзержинського. Запросили в головний кабінет, де портрет «совісті» був найбільшим за всі і найяскравішим, майже живим.

А може, й живим?.. Такі ніколи не вмирають.

За великим і довгим, як дорога з тюрми на волю, столом сиділи троє. З одного боку.

Аби не гаяти часу на опис кожного з них, вдамося до аналогії.

Посередині сидів головний: він був схожий на актора Зельдіна в молодості, коли той зіграв свою найкращу, найпсихологічну і найглибшу роль Свастуха в улюбленому всім радянським народом фільмі «Пинарка та Свастух». (Після цього фільму ніхто з радянських акторів вже геть не хотів грати ні короля Ліра, ні Гамлета, ні навіть Леніна — кожен хотів бути Свастухом).

Той що сидів справа — віддалено нагадував Гагаріна, але не посміхався, бо не літав у космос, звідки всі поверталися з зубами назовні, аби сховати пережитий жах, оскільки «Героїв СРСР» їм просто за так не давали.

А лівий мав такі ж і фігуру, і постать, і навіть обличчя, як відомий персонаж Віні Пух, тільки був зовсім худим, лисим, з невиразними очима та з нависаючим носом-бульбою між хрящуватими вухами кажана.

«Зельдін-Свастух» показав Віл ену на стілець напроти, через стіл. І коли той примостився — якимось незграбно і напружено, бо був уперше тут і так — почалася довга розмова. І розмова ця ніяк не дозволяла розслабитися, і далі запрошений сидів на стільці, як собака на паркані, підібгавши враз затерпті ноги.

На столі, по обидва боки від трійці, лежали двома великими стосами товсті теки, вщерть набиті паперами, акуратно перев'язані і пронумеровані: деякі зовсім старі й засмальцьовані, деякі — свіжі, акуратні й охайні.

Чисторукі хлопці і посміхалися холодними головами, і співчували гарячими серцями, але при цьому акуратно підкладали під очі Білена аркуші і листочки: написані рукою чи віддруковані; фотографії, схеми, накази з печатками, фотокопії і все, що можна зобразити на папері і фотопапері. І всі ці аркуші з листочками стосувалися його, Шерстохвостова. Його життя в усіх проявах. Відображеному в доносах, докладах, рапортах, заявах, протоколах, актах. Підтвердженому фотографіями речових доказів, копіями документів, фото й описами його спілкувань і вчинків.

Залізні хлопці, з щитами та мечами у серцях, ніжно й довірливо розповідали Білену докладно та за порядком.

Тут було все й про все. Про кожний його день. Майже про кожну мить.

Навіть фотографія, на якій він вночі мочився на кугумі, тікаючи з дому до Києва. Звичайно, фото за якістю не годилося на обкладинку «Огонька», але що на ньому був саме Шерстохвостов — сумління не викликало. Як і ті фото, де він «льопає» бічів.

Тут було все, про що він сам забув давно і назавжди. І згадувати не збирався.

Розповідали хлопці по черзі, тихо і лагідно, наче жажливу цікаву казку про когось іншого, далекого і невідомого Білену, але погляди їхніх очей мали стільки свинцю, що його дістало би на кулі для десятків, сотень Шерстохвостових, аби поставити до стінки. Разом з усією ріднею. Разом із сусідами та їхньою худобою.

Навіть недотепна невиразна пика «Віні Пуха» втратила свою застиглу тупість і стала до краю насичена почуттями. А його протухлі очиці заблищали напружено і майже осмислено.

І від цієї казки десь усередині Білена народився і зріс холодний, волохатий і налитий кров'ю павук, поволі заповнив все нутро, хижо торкаючи кінчиками лап оголені нерви потенційного поета.

І йому вперше в житті стало страшно. Ні, не страшно — жахливо до памороки. Жахливо до холодного морозного поту, що вже давно стікав по обличчю, по шиї, по спині, лоскотучи крижаними краплинами і змушуючи плоть дрібно тремтіти у пропасниці моторошності.

В його спустілій голові, в залякломому і завмерлому мозку, билася лише одна думка: «Що ж буде?.. Що ж буде?.. Що ж буде?..» Билася, важким молотом гупаючи у скроні, аж голова здригалася.

Він, і так дрібний до миршавості, став ще меншим, ще більш непомітним, ще більш непоказним. Йому взагалі хотілося щезнути, аби народитися знову, почати все спочатку й не так.

Як іноді хочеться багатьом з нас. Коли трапилося, і — вже пізно...

Ні повернути, ні змінити, ні втекти...

Він завмер, випавши з часу і згубившись у просторі свого мерзенного життя, сплетеного зі зла, зрад, самозакоханості, самовеличі, презирства та наруги над ближніми. Не розуміючи цього, але відчуваючи якусь близьку небезпеку. І абсолютно не тямлячи причини цієї небезпеки. Просто знав: СЮДИ, за абияк, не запрошують, і ТАК — не розповідають.

І результат таких зустрічей буває завжди страшним. З хрустом кісток, закривавленим тілом, відбитими нутрощами, зламаним розумом — перед довгою дорогою, прихованою в цій країні лише для Макара з телятами.

Коли остання тека була складена й акуратно зав'язана, в кабінеті зависла страшна натужна тиша, в якій лунко цокав великий, як башта, годинник на підлозі, та єхидно і зло посміхався з портрета завжди суворий аскетичний Фелікс, справжній комуніст за пороною, освітою, совістю.

— Тепер ти знаєш, що нам про тебе відомо все. І навіть трошки більше... — Порушив важку завислу паузу хазяїн кабінету. — Тож, за необхідності ми зробимо з тобою що забажаємо. Без будь яких перешкод і сумнівів. Зрозумів, смердота шановний?

— Так... — видихнув приречений, натужно повернувши у роті великого й важкого, сухого та шорсткого свого язика: Фелікс вже стояв за спиною, ласкаво посміхався і ніжно перекочував на лівій долоні м'яко клацаючий барабан револьвера системи «Наган», який тримав у правиці. І всі сім патронів тепло зблискували латунними гільзами, обіцяючи не дати осічки.

— Випий води і слухай уважно, — кивнув головою Свастух. — Саме такі, як ти, потрібні нам у верхів'ях влади. Такі, як ти — рішучі, без сумнівів і докорів. Без совісті. Бо совість — для людей.

Політикам вона не потрібна. Тут треба бути покручем Мальчиша Кібальчиша і Павки Корчагіна з Каїном, Іудою, Нероном. При цьому — треба здаватися «совістю народу», залишаючись совістю КПРС. Що для політика — аналогічно. У тебе є задатки всього. І досить розвинені. Саморозвинені.

Він зробив коротку паузу і продовжив:

— Ти знаєш, що вже включений до номенклатури. А це означає, що матимеш змогу дряпатися нагору, роблячи політичну кар'єру. З нашою підтримкою. А вже як далеко зайдеш — залежить від тебе та обставин, на які ми теж маємо змогу впливати, — хазяїн примружився і косо посміхнувся. — Думаю, ти зрозумів, що ми завжди і всюди уважно слідкуємо за тобою, контролюємо кожен крок. Тому від сьогодні і назавжди, ти стаєш взірцем в усьому і для всіх. Це означає, що з проміскуїтетом треба покінчити. Ще вчора. На розбудову сімейного життя даємо тобі два місяці. Наприкінці травня підеш у відпустку — питання вже вирішене — і поїдеш в санаторій, у Крим. Відпочити. Замислитись. Знайти собі пару. З моменту поселення в санаторії і починається твій відлік часу. Довжиною в два місяці. Зрозумів?

— Так... — вже відцокотів зубами об склянку з водою Шерстохвостов.

— Ось номер телефону, дзвони у будь-який час. Коли виникне нагальна потреба. Коли сам не зможеш впоратися. Ми все прорахуємо і допоможемо. Ми — завжди поруч. Незримі. Живи і не сіпайся. Про нашу зустріч забудь. Але — пам'ятай. Завжди. Нікому — абсолютно нікому! — про нашу бесіду — ні слова! Зрозумів?

— Так... — ні на що більше, крім цього слова, Вілен не був спроможний.

— Тоді — вільний, — Свастух витримав потрібну паузу. — Сьогодні...

Шерстохвостов згідно кивнув головою — автоматично, навіть не думаючи, чи це потрібно — зіп'явся на зомлілі ватні ноги і сновидою почовгав до дверей. Відчиняючи важку високу дверину, ще раз кивнув головою, наче в нервовому тикі, і щез з очей.

— Цікавий мікроб... — задумливо промовив «Гагарін», тримаючи рукою підборіддя. — Навіть серед контингенту нашої контори такі — рідко трапляються...

— А мені здається, він далеко видряпається, — примружив і так майже непомітні очі трупного кольору «Віні Пух», відблискуючи своєю виголоною до дзеркальності головою, з вухами кажана виду «нетопир», а по-народному — Pipistrrellus.

— Чомусь і я так думаю... — погодився Свастух, скрутно хитаючи головою і кривлячи губи в презирливій сумній посмішці. — З його букетом якостей...

— Кого ж ми вирощуємо?.. Своїми руками, для своїх же дітей, для їхнього майбуття?.. — тихо подумав уголос «Гагарін».

— Кого нам наказують вирощувати! — зло перекосившись, примружив очі Свастух. -1... думай, що говориш, та — де говориш. Чи, може хочеш волам хвости крутити?.., на південному узбережжі Нової Землі.

...А Вілен, з очманілою головою, повного пульсуючого у скронях жаху, вийшов на вулицю і довго тинявся по місту, незвісно де, місячи наскрізь промоклими ногами мокрий сніг самого початку березня і не відчуючи холоду.

Потім якось потрапив до цієї їдальні і в теплі став приходити до тям, сьорбаючи суп і дивлячись кудись, і нічого не бачачи...

Пакуючи валізу, вже маючи в руках путівку до Криму і квиток, весь готовий до відпочинку, Вілен несподівано отримав телеграму: «МАМА ПОМЕРЛА ПОХОРОН ЦЮ СЕРЕДУ ТАТО».

Батько зрідка за всі роки приїздив до Києва у справах, але останньою порою все частіше: заліками для Мотрі, хвороба якої ставала дедалі безнадійнішою. Щось сушило її нутрощі, виснажувало тіло і розпечено штрикало в грудях. Їй стало зовсім важко поратися по господарству, важко навіть прибиратися та готувати їжу, і Петро крутився, не жаліючи себе, встигаючи всюди і не розраховуючи на поміч чужих — свої не допомагали...

З плином часу він ставав усе більш задумливим і мовчазним, хоч і по молодості не базікав зайвого. І його суворий відчужений погляд з-під лоба теплів, лише коли спілкувався з дружиною. Тоді очі ставали щирими і лагідними, як у надто рано постарілої дитини.

Старший, Дмитро, трішки полікувавши худобу, став головою колгоспу на Франківщині і знову вчився. І за навчанням своїм, за піклуванням про свій великий колгосп, про рідну Державу, на батька й мачуху часу вже не лишалося... Навіть не те, що не лишалося... а все відкладалося: не тягло його додому, зовсім не тягло...

Петро був у нього лише раз, ще Мотря здужала. І познайомився з невісткою та двома онучками, побачивши їх уперше. Дмитро дав тоді грошей, і пісно-смиренно киваючи головою, бідкався, що винен, не встигає провідати рідне село, допомогти і розрадити. І говорив довго, тихим рівним голосом, ховаючи за правильними словами внутрішню байдужість до всього минулого; байдужість, що народилася ще в дитинстві, з тихої самотності, а на сьогодні визріла і достигла. І дивився вбік і вниз, уникаючи татових очей, очікуючих і сумних...

— Я вишлю ще грошей вам, як з'являться!.. — пообіцяв на прощання, підсаджуючи батька в старенький автобус, а потім довго дивився вслід машині, що віддалялася у клубах ядучого бензинового диму. І не було співчуття, а лише — спокійне, з легким смутком, впевнене передчуття, що бачив батька востаннє.

І раптовий щирий біль у серці: колись він втратив свою маму, навіть встигши полюбити її, а натомість отримав чужих чоловіка і жінку, що не стали батьком з матір'ю.

Буваючи в Києві, Петро — аж через силу, бо просила Мотря — провідував меншого, сумно й безпорадно спілкувався, щось говорив — про хазяйство, про хвору маму, про брата, про сусідів, але натрапляв на байдужий погляд затуманених своїми думками очей сина, повернутих всередину, і нітився, змовкав, тупцював незграбно, соромлячись себе, свого вигляду, і починав прощатися, ніяково й розпачливо посміхаючись і гупо киваючи головою.

Петро був чужим синові, як і той йому. За буденністю життя, за вічними проблемами буття, не ставало часу — та й не шукав його, покладаючись на Мотрю — аби змінити щось у підростаючому сині. Просте і єдине бажання — вижити у цій страшній країні, не дати загинути близьким, затуляло всі інші. Вічна, всепоглинаюча напруга: що їсти, що вдягнути завтра, виснажувала, не давала спокою, гризла душу. І так — з дня у день і все життя. І не можеш дати комусь тепла, якого сам не маєш. А в Петра тепла залишалося лише для Мотрі... Та й — чи достатньо?..

Він ніколи не залишався в сина гостювати, ніколи не просив про допомогу з ліками. Сам кружляв по Києву, шукаючи аптеки: пішки, у всяку погоду-негоду, непомітний, пошмаканий і зігнутий життям; чекав в аптеці слушного моменту, принижено підлещувався до аптекарок, називаючи всіх «донечками», вимучено і невміло розтягуючи губи у скрадливій посмішці, благаючи їх лише про одне: знайти те, чого немає, яке — можливо! — зовсім випадково! — десь завалалося в куточку; хай це буде коштувати дорожче, навіть вдвічі-він згоден, аби тільки знайшли потрібне для хворої дружини...

Бо — як же він, без неї?.. Один, на всьому цьому світі?..

Врешті-решт, в — надцятій аптеці, знаходилася добра душа, виносила з підсобки, оглядаючись, потрібні ліки, тицяла Петру крізь віконце, забираючи з-під його розпластаної на стійці долоні зіжмакані гроші і відвертаючи обличчя. Від сорому радянської людини за радянську дійсність...

Іноді попри все щастило, і Петро запасався ліками надовго, але часто й вертався з однією коробочкою, сумно і довго підстрибуючи на твердому сидінні автобуса, що затемна віз у Сутінки, подумки зажурено готуючись до нової поїздки. Знаючи, що скоро втратить найдорожче, і жахаючись втрати, і б'ючись в темряві безпорадності, і ридаючи душею, без сліз...

Лише раз він, так і не вибігавши ліки, знайшов Вілена на роботі і попросив про допомогу. Бо знав, напевне знав! — що для сина те — лише зняти телефонну трубку, і сказати кілька слів. Всього кілька слів...

Але Вілен, на мить оживши зблиснувшими очима, твердо похитав головою:

— Я не могу! Я не могу ставіть под удар своєю положеніє. У нас з етим — суворо. Не просі.

— Але ж — для матері!.. Твоїє, рідної, що народила тебе, годувала й на ноги поставила! — Майже скрикнув миттєво затерплий тілом Петро, враз захриплим від напруги і відчаю голосом. — Вона ж — одна в тебе! Єдина! Не буде іншої, як не стане її... Ти розумієш це?

— Я — всю розумію. І — знаю. Знаю навіть то, чого не знаєш і не можеш знати ти. Потому й одмовляю.

— Хіба ж ти син? — заляк, обпавши тілом і надією, Петро. — Хіба ж людина?.. — І через довгу паузу побажав, зронивши безсило голову: — Най буде те, чого шукаєш... Нехай воздається по ділам твоїм!

— Ти думай, ДЕ і ЩО говориш! Ще — перехрестися ТУТ! — Скипів зблідлий Вілен, забувши про російську, примруживши до щілин очі. — Сказав, не могу — і крапка! І не дави на мене... лірикою!

Батько важко розвернувся, махнув рукою і вийшов, не прощаючись. І вже після того — не шукав більше сина, не відсилав, як раніше, Мотриних листів без відповіді, не посилав які-не-які гроші, не передавав з okazji гостинців. Відрізав у душі своїй...

Вілен повертів в руках клаптик паперу з наклеєними смужками тексту, задумливо прикусив губи, здвигнув плечима, скачав телеграму між долонями в кульку і жбурнув у відчинене вікно: ні, він не може поїхати! Не «не хоче» — не може!.. Завтра повинен бути в санаторії; завтра починається відлік часу протягом у два місяці. А поховають — і без нього. Треба б грошей відіслати... Але — попереду відпустка, хто знає, як вона складеться? Тому... після повернення і вишле. Гроші ніколи зайвими не бувають — хоч на похороні, хоч після. Борги людям батько й потім віддасть.

І — мертві до мертвих, а живим — живе. Йдучи — не обертайся.

А вже надвечір швидкий потяг, ніжно похитуючись і ритмічно постукуючи колесами, візу купейному вагоні Шерстохвостова. Віз до теплого й живого моря, якого той ще ніколи не бачив. Віз назустріч подальшій долі.

Санаторій був скромний — для партійної еліти районно-обласних масштабів. Але на Вілена справив таке враження, наче удар під дих: для нього це були небачені досі затишок, чистота і розкіш. А поєднані з морем, тропічною зеленню, зовсім іншим, ласкавим до спалення, сонцем і запобігливою увагою персоналу, викликали захват до запаморочення і глибоку повагу до Партії і до себе, її слухняного сина.

Кілька перших днів він блукав скрізь і всюди, з цікавістю нишпорячи по всіх закутках, дихаючи незвичними ароматами зовсім іншого повітря, з обережністю знайомлячись з не схожим ні на що морем, насторожено спілкуючись із сусідами по кімнаті і їдальні. Але скоро і його захопило те південне відчуття легкості і відпочинку, яке тягне навіть вкрай поважних людей до несподіваних вчинків, душевної відкритості і щедрості; скажених романів, купання голими вночі, під величезним сяючим диском повного Місяця серед величезних яскравих зірок, до яких можна просто дотягнутися руками...

А ще!.. Ще!. Луг було стільки засмаглих, струнких, випещених дівчат і жінок, з розбещеними очима, від яких просто ставало серце, губи розпливалися у млосній посмішці, очі заковувалися під лоба, а рот розкривався і забував зачинитися, показуючи язика, стікаючого слиною жадання.

І лише єхидна посмішка Фелікса Дзержинського, кожного разу спливаюча в пам'яті, була як постріл у груди, і Шерстохвостов терпнув, вражений раптовим страхом як стусаном, і язик скрапував слиною вже з іншої причини.

Він розумів: те, що бачить і має тут, є лише крихітним шматочком того, що може бачити і мати, видряпавшись нагору, у верхів'я влади, у ту височінь, від думки про яку сьогодні паморочиться у голові і все пливе перед очима...

Він розумів: треба напружитися і терпіти сьогодні, примруживши очі від спокус іти вперед і вгору. А вже, коли досягне жаданого, тоді й потішиться, тоді й дасть волю почуттям, бажанням, звабам... '

Він розумів: це початок його шансу, єдиного шансу, що дає йому доля руками Партії. І згубити цей шанс — згубити себе. Нараз і назавжди.

Він розумів: може й повинен настати час, коли Свастух разом зі всією своєю «конторою» буде працювати на нього, захищаючи так, як сьогодні контролює.

Розбурханий та ошелешений вічним яскравим святом літнього Криму, Шерстохвостов поставив собі мету і дав клятву.

І тої ж ночі, на стрімкому каменистому березі моря, сам-на-сам, як підпис під клятвою, випив склянку морської води, капнувши туди свою кров з надрізаного пальця.

І тої ж миті, в завмерлому нараз повітрі, щось велике й волохате, чорне і ширококриле, безшумно-жахливо кружляло в місячному світлі, вкриваючи землю і воду непроглядним мороком своєї тіні, а з моря подуло сирым і холодним, з важким запахом болотного тліну, зло і враз зморщивши дзеркальну гладь блискучої води.

І десь далеко, безнадійно і розпачливо, лунко зареготали шакали, як заплакали...

Відтак зненацька сталося тихо і зникли всі звуки.

Потім по непроглядно чорному небі ковзнула велика зірка, миттєво спалахнула сліпучим чорним світлом і згасла.

І все стало, як було. Але — вже не так...

А кілька днів опісля, повертаючись увечері з моря, він угледів невисоке, пишнотіле, акуратне приємне дівча, що самотньо сиділо на величезній парковій лаві, вдалині від людей, в тихому закутку.

— Пробачте, що заважаю самотності, - Білену потай завжди подобалися саме такі дівчата: невеличкі, з округлими пружними формами, спокійними милими сіроокими обличчями — саме вони й були, на його думку, створені для подружнього життя, для домашнього затишку, для рожевощокх, чисто вимитих, яснооких дітей. — Ви, мабуть, недавно приїхали, ще нікого не знаєте, і вам трохи незвично тут? Бо я теж, коли приїхав, довго блукав сам... Та й зараз... якось... більше один...

Дівчина всміхнулася:

— Дякую за готовність допомогти і підтримати, але я тут не вперше. І — мені подобається бути самій. То ж не хвилюйтесь і не переймайтесь. Блукайте собі й далі, а я собі — посиджу. А як буде потреба, то знайду вас. Не сумнівайтесь.

— Не смію заважати, але буду сподіватися на подальше знайомство... — злегка вклонився Вілен і повернувся іти далі.

— Сподівайтесь! У нас — країна надій і сподівань... — Байдуже дозволила незнайомка вже в спину.

За сніданком Вілен, з подивом і передчуттям чогось, побачив її за столом, напроти себе, на місці, що вже два дні було вільним.

Обидві сусідки, обабіч від Білена, одразу почали знайомство:

— Любов Григорівна Похмелова, — улесливо посміхнулася кирзовою пикою, з криваво намальованими тонкими жаб'ячими губами, ліва, з бородавкою збоку носа, стріпнувши давно немитим волоссям кольору торішнього силосу. — Приїхала з Брянська, керую найбільшою торговою базою. Всі склади — у моєму особистому володінні! Маю все, чого душа зажадає! Майже незаміжня, — і захихикала придуркувато, томно поглядаючи спідлоба на єдиного за столом чоловіка, а потім залилася, захлинаючись сміхом, з повискуванням і підстрибуванням на стільці.

«Гнида смердюча», — подовжив подумки характеристику сусідки Вілен, якого та дістала лестощами-натеками, шепочучи за столом йому у вухо своїм ротом, з якого смерділо нечищеними зубами та недотравленою в шлунку їжею, і цим геть відбиваючи молодому комуністу неабиякий щирий апетит. Та й від її білизни, що глибоко врізалася в пухке рихле тіло перезрілої сорокарічної баби, пахло... не дуже свіжо. Мила вона шкодує чи що?..

«Цікаво, — продовжував мислити Вілен, дивлячись на Любов Григорівну, що аж стогнала від безпричинного сміху, — чому жінки не носять бороди? їй дуже б личила борода, така... на всю пикую!»

— Ельміра Шамілевна, — глипнула чорними розкосими очима сусідка справа, хижо нахиливши голову вбік, — з Мордовії, майор ОБХСС. Маю чудову сім'ю і коханого чоловіка.

«Що СС — точно! — подумки згодився Вілен, здригнувшись. — А щодо іншого — велике питання! Бо тільки в СС тобі і бути. Там тобі й місце, стерві ненаситній!» — Він з огидою згадав, як ще в перший день його появи Ельміра серед дня, коли він після гарного ситного обіду відпочивав з дороги, сам у номері, увірвалася рудоволосою, майже червоною фарбованою фурією, замкнула двері і згвалтувала його, душачи поцілунками і пропітнілими пахвами, і тримаючи залізними руками; виснаживши його намертво, до запалих очей. >

Щось вона знала про чоловіче єство, бо ганяла, стрибаючи на ньому, майже втрачаючому свідомість товаришу по Партії, до самої вечері, іти на яку в нього вже не стало сил. І вона сама принесла йому їжу,

щонайменше на п'ятьох. А після того враз охолола і вже навіть не звертала уваги, наче на інваліда якого. І цим знову ґвалтувала сексуального Геракла кімнатного профілю.

— Вілен Петрович, — коротко кивнув головою Шерстохвостов, приязно посміхнувшись. — Перший секретар райкому комсомолу. З Києва.

— У мене не зовсім звичне ім'я... — новенька дивилася на всіх і ні на кого, спокійна і байдужа, з ледь помітною посмішкою в куточках губ. — Батько назвав так, аби ні в кого не було. Тому мене звуть Динера. Це скорочено — «дитя нової ери». Зараз мій тато — велика людина в Закарпатті. А коли я народилася, він лише починав ставати на ноги, і треба було чимось вразити своїх старших колег. Тож і придумав таке. І всім так сподобалося, що про мене скоро узнали спочатку в Києві, потім і в Москві, і тато швидко пішов угору. А вже ось, незабаром, буде в Києві, в апараті ЦК нашої партії. А звіди й Москва поруч.

Вона трималася і говорила так спокійно та впевнено, з відчуттям власної гідності і зверхності, що всі враз притихли і дивилися лише в свої тарілки.

— Я — студентка. Третій курс. Інститут міжнародних відносин. Майбутній дипломат. Тато пропонував мені поїхати відпочивати до Куби, але мені там не сподобалося того року, коли була... Тут краще, тож я поїхала сюди. Краще, ніж у Болгарії, Польщі, Румунії, Німеччині, Югославії... Я й там бувала, але тут — більше подобається...

У серце Шерстохвостова щось вдарило, аж миттю змокрів лоб. Майнула думка: «Ех, оце би її і засватати!» Та одразу й пригас: хто він, а хто — вона!.. Ще принцесу пошукай...

Але вже якось так трапилося, що два дні потому вони гуляли вдвох, каталися на катері, пили увечері сухе вино на берегових каміннях, милуючись місячною доріжкою, зірками, та вдихаючи не схожий ні на що запах моря. А вдень купалися на галасливому пляжі і пеклися під палючим сонцем, дістаючи шоколадну засмагу.

І не бачили, захоплені собою, зближуючих на сонці скелець бінокля, з яким вдалині пляжу прогулювався непримітний відпочиваючий: у куфайці, стоптаних валянках і шапці-вушанці на босу голову, весь час направляючи бінокля у їхній бік, не відриваючи його від очей в чорних окулярах і наступаючи на тіла засмагаючих, від чого ті невдоволено і голосно верещали, підстрибуючи. Але, побачивши пришпилене — до синіх трусів по коліно — розкрите посвідчення працівника КДБ, миттю змовкали і стрімголов тікали у воду, сидючи там по шию, до синьої шкіри гусячого Гатунку.

Вілен розповідав Дилері про свої пригоди, дійсні й видумані, де завжди виглядав як треба, але не перегинав палку: відповідальна комсомольська робота його чомусь та навчила.

— Я думала, ти теж... від свого батька приїхав сюди. А ти — вже перший секретар райкому! — Дивувалася дівчина. — В такі молоді роки!.. Ти, думаю, далеко підеш... Коли будеш мати надійну опору, — і, посміхаючись, задумливо прихилилася, начебто випадково, до плеча супутника, від чого того аж трусило, мов собаку на морозі.

І комсомольський вожак робив усе, аби дістатися тієї потрібної «опори», припнути себе до неї, а потім зв'язатися міцним вузликом у паспорті. Він навіть не шкодував грошей, які завжди ретельно рахував і складав по копійці, ховаючи далеко й надійно, за звичкою свого народу відкладаючи «на чорний день» — саме зараз захищався від того можливого дня, а тому не рахувався з витратами.

Але й не тринькав направо-наліво — до всіх трат підходив зважено, ще й так, аби Динера це помічала. Підсвідомо Вілен відчував, що поверне їх потім, якщо зуміє все залагодити як треба. І поверне більше, набагато більше, ніж витрачає зараз.

— Тобі треба буде виправити око, — якось одного дня помітила так, між іншим, Динера. — У батька є дуже гарний лікар по очам. Він з ним домовиться. Сам розумієш, не може бути майбутній визначний політик — косооким...

— Тебе так хвилює мій вигляд? — посміхнувся, ховаючи напруження, комсомоліст.

— Думаю, так! — і глянула на нього, як на вибраного коня, оцінивши з ніг до голови. — Мій батько теж починав з нічого, тому вірить лише в тих, що самі себе роблять. А ти маєш всі шанси. От я й хочу, аби мій чоловік виглядав гарно. Ні, якщо ти маєш інші плани на подружнє життя...

— Я маю такі ж плани, як і ти! — швидко перебив Вілен, схопивши Динеру за руку, завмерши на мить, і ніжно поцілував долоню, піднісши до губів. — Я буду дуже щасливий, якщо зможу завжди бути поруч з тобою... Я буду достойним чоловіком для коханої жінки!

— Що ж, подивимося, — задумливо прижмурила очі майбутня «кохана». — Тоді — через два дні їдемо до нас. Познайомлю тебе з родиною.

— А квитки?! — вирячився Вілен, зронивши щелепу, внутрішньо аж завмерши в захваті від такого несподіваного повороту. — Ти їх навіть за тиждень не візьмеш, а без квитків у потяг не пустять!

— Квитки я візьму по своїй броні, це не є проблемою, — стримано посміхнулася Динера. — Звикай до більш високого свого рівня. Розраховуй на себе, але пам'ятай, що я — завжди поруч!

«Як хлопці з четвертого поверху!» — не зовсім доречно сплило у голові Білена, але одразу й зникло, бо дівчина жагуче обійняла його.

Мукачів привітав їх затіненим затишком вузьких брущатих вулиць, незвичайними будинками і спорудами, високим струнким костюлом у самому центрі, майже поруч з пам'ятником всюдисучому Леніну, і залізними будочками автоматів з вином на міському базарі, просто при вході.

Білена вразила кількість маленьких затишних кав'ярень, кафе, вареничних та крамничок з несподівано повними для радянської влади вітринами, що займали всі перші поверхи будинків у центрі. А ще — охайність, не властива містам, в яких бував раніше.

Притому, що батько Динери, Юрій Іванович Балига, мав вкрай високий пост в Ужгороді, жили вони в центрі Мукачева, на вулиці того ж Леніна, без імені якого в цій країні СеРеСеР навіть свиней не різали.

Зустріла господиня — трошки постаріла копія Динери, миловидна і привітна, але з цупкими жорстким поглядом металево-сірих очей, який ховала за гостинною посмішкою.

Цим поглядом вона миттю роздягла Шерстохвостова догола, прискіпливо обдивилася, грайливо поляскала, де треба, і одягла знову, залишивши в нього відчуття одягненої навиворіт сорочки і задом-наперед — піджака, а за комір насипала стриженого волосся. І тепер Вілен буде почуватися так при кожній зустрічі з Ліляною Семенівною, до самої її смерті.

Оселя була велика, зі страшенно високими ліпними стелями, широкими й високими вікнами. Тут були і опалення, і гаряча вода, і газ, і телефон. Ну і, звичайно ж, на стіні висіла вічно брешуча радіо-крапка, яку місцеві називали «московська Галя», будучи доречно впевнені, що вся та брехня з неї йде саме з Москви, а в Києві її лише роблять ще пухнастішою, ще яскравішою, ще безглуздішою.

Зараз з «Галі» лунає, радісний до дурного, голос:

Я сміюсь на повні груди, радію, мов дитя,
Перетворюють в нас люди і край свій, і життя.
З високої полонини бачу твоє, Верховино,
Бачу, рідна Верховино, щасливе майбуття!
Дана, шіді, річка, дана, дана

Дана, шіді, річка, дана, дана
Бачу твоє, Верховино, Щасливе майбуття!

Батько, миршавого зросту, увесь якийсь... схожий на висушений змилوک дьогтьового мила в заплюваному туалеті плацкартного вагона, з напружено нахиленою вперед головою, вкритою акуратно зачесаним назад, гладким лискучим чорним волоссям, з довгим носом на темному обличчі, чомусь з великою зв'язкою великих ключів на великому товстому кільці, якими погойдував на двох виставлених перед собою тонких вузлуватих пальцях, з'явився уже на кухні, коли дружина наливала гостю і дочці чай, уважно й важко обдивився темними очима на худому єзуїтському обличчі вмить завмерлого поруч зі стільцем Білена, потім поцікавився ні до кого:

— Поганіших там не трапилося? — тонкими губами криво посміхнувся сам до себе і вийшов, не познайомившись і навіть не привітавшись.

— Не звертайте уваги, — стинула плечима хазяйка, — Юрій Іванович вкрай заклопотаний, нервується — вирішуються дуже серйозні питання, там, нагорі... - Вона намить закинула обличчя до стелі. — Ми вже майже місяць на чемоданах...

Очі Юрія Івановича налякали Білена. Вони були... як риба-прилипала або як щупальця восьминога, що враз і намертво присмоктуються до всякої поверхні. Коли хазяїн обдивлявся Білена, той відчував, як погляд Динериного батька просто фізично, швидко і м'яко торкається його тіла: обличчя, рук, грудей, ніг. Проникаючи крізь одяг, взуття, прилипаючи до шкіри. Немов холодний, мокрий і слизький равлик жваво прострибав по всьому Шерстохвостову, залишивши після себе ланцюжок липких послідів.

«Ну й майбутні родичі в мене!.. — тривожно подумав завтрашній зять. — Чи бува, не вихованці контори Свастуха? Одна роздягає, другий — прилипає. Аж тіло свербить. Як то кауть...»

Після чаю майбутня теща нагодувала дочку з гостем, і Динера повела судженого гуляти по місту. До самого вечора.

— Знаєш, батькові з дитинства не щастило... — довірливо розповідала дівчина, взявши Білена під руку і крокуючи з ним по мосту через Латорицю. — Найперше — з прізвищем. Бо «балига» місцевою говіркою означає «коров'ячий послід», тобто — коров'яче гівно... Його дражнили: і в школі, і скрізь. І він дуже гостро сприймає всі жарти на таку тему, май на увазі. Навіть хотів змінити прізвище, але в ті часи йому порадили не робити цього, коли хоче дійти якоїсь доброї посади. А зараз і запізно, і жити ми мислимо в інших краях. Де про це не знають...

— А куди, ти казала, його повинні перевести звідси?

— До Києва, у ЦК.

— І — ким?..

— От це питання зараз і вирішується... Щось, пов'язане з ідеологією. До речі, ти знаєш, що у верхів'ях української влади, радянської та партійної, всього три проценти — етнічні українці? Бід рівня обкомів і вище? А дев'яносто сім — які хочеш національності, включаючи навіть бурятів та естонців... Хіба що циган там досі не траплялося.

— Не може бути! — аж зупинився Вілен. — Мені здавалося...

— Отож, що здавалося! Повір, я знаю. Така вказівка зі самої Москви — не більше трьох процентів! Тому коли хочеш наверх, аж на самісінький дах, треба мати неабияку наполегливість. А ще — хитрість, підтримку з усіх боків і руку згори, що тягне тебе за собою. І, чомусь мені здається, у тебе такі якості є. А як ще й рука з'явиться... Мій тато — людина дуже серйозна. І має добру підтримку.

— Знаєш, я не думав так глибоко... Не думав так високо замахуватися... Хоча...

— А ти думай! Шанс є. І вирішуй. Але — швидко. Ще вчора.

Під час вечері Вілен сидів за столом напроти сім'ї, єдиний на своєму довгому боці прямокутного столу, і це знову нагадало йому недавню зустріч з трійцею Свастуха, від чого холодні мурашки побігли за коміром, від шиї вниз, до самого кібчика і нижче.

Динерин батько, вдягнений у парадно-робочий костюм партійно-номенклатурного зразка, наче зібрався на роботу, і від цього ще більше холодно-засушений, кривлячи губи-нитки і прилипаючи очима, налив чоловікам горілки в маленькі чарочки з важкого іскристого кришталю, а жінкам вина у пузаті лискучі бокали. В'язка ключів лежала справа від нього, зовсім поруч.

— Вибачте, але я не п'ю горілки... — підняв руку, долонею від себе, Вілен. — Лише вино. І то — в крайньому випадку, як оце зараз...

— Запійний, в зав'язці? Чи — хворий? — Намурмосився, набичено схиливши голову, хазяїн і просто приклеївся своїми очима до очей гостя.

— Ні, - нервово захитав головою той. — Я веду тверезе життя, працюю над собою, займаюся спортом...

— Стрибками по дівках? — скинув бровами Юрій Іванович і заліз очима просто в мозок Вілена.

— Ну, навіщо ви так... — судомно сіпнув плечима Шерстохвостов, силячись відвести очі.

— Тому що знаю! — сипло вишкірився хазяїн. — Поки ви гуляли, я не спав. А своїми каналами склав про тебе повну картину!..

— Тату, ну він же молодий... — втрутилася Динера.

— Помовч!.. Захисниця задрипана... — Обірвав батько, навіть не ворухнувши головою. — Про тебе дбаю. І про нас з матір'ю. Бо ти — наше майбутнє. Так от... — Він довго і важко, намурмосивши обличчя інквізитора, копирсався у нутрощах Білена. — Як тільки дізнаюся — а я дізнаюся, не сумнівайся! — що станеш гуляти від Динери — відірву яйця! І засуну в сраку. Ми не для того єдину радість свою ростили, аби її життя хтось споганив. А будеш нормальним чоловіком для неї — підтримаю завжди і в усьому. І поведу за собою. Ато й вперед пропущу. Коли настане час. Зрозумів?!

— Так... — Вілен знову відчув позаду себе козлобородого Фелікса, що поклав йому руку на плече, та злегка стиснув.

— А щодо «не п'ю»... Я, думаю, ти знаєш нашу народну прикмету: коли людина не п'є, вона або хвора, або ж — паскуда.

— Так. Мені це часто кають... — Покивав головою приречений.

— Тож вибери для себе, хто ти. А зайняття спортом — не привід, аби не пити. Всі великі спортсмени, а я їх знаю багато, п'ють так, що коні падають від жаху. І повір мо'му досвіду: для тих, хто не п'є, політична кар'єра в цій країні закрыта. Як і військова, артистична, спортивна тощо. Але пити треба вміти! Тому що спитися — раз плюнути. Тому найперше, чого я навчу тебе, це пити. Ось зараз і почнемо... І будемо тренуватися, поки ти тут. За знайомство!

Вони випили, і Шерстохвостов мало не захлинувся. Але проковтнув, лише рясні сльози побігли, накривши все туманом, і став закушувати, не зовсім уміло користуючись блискучими ложками-виделками-ножиками.

— То що, приїхав свататися? — спитав хазяїн після третьої, випитої за Партію — другу пили за Леніна. Вічно живого. — Я тобі умови свої поставив. Якщо згоден — благословляємо!

— А це вже — ти думай!.. — обірвав завтрашній тесть. — А ми будемо придивлятися. І ще одне: тільки наше благословення ти отримав, повинно бути воно й від твоїх батьків. В наших краях так дено з діда-прадіда. Та й партія наша рідна це не забороняє. Тож- найближчим часом. Як отримаєте, ера мене повідомить, а тоді й весілля. Скромне. Для своїх. Комуніста прикрашає скромність.

— Око ми твоє виправимо! А будеш стрибати у гречку- взагалі зробимо однооким. Станеш, як Кутузов... — І попрямував до дверей.

Скоро Вілен повернувся до Києва, а через деякий час туди ж переїхали і Балиги — Юрія Івановича затвердили. І відразу дали квартиру. Трикімнатну. На Печерську, майже поруч з «Будинком офіцерів». У «сталінському» будинку з височенними стелями і ліпниною на фасаді.

Минув ще тиждень, чи дещо більше, і Вілен занервував: треба вже їхати в Сутінки, бо діватися нікуди. А їхати не хотілося. Не хотів і боявся стрічатися з тими, хто знав його з дитинства. Щось просто зупиняло його. Просто в груді штовхало, відкидаючи назад лише при думці: треба їхати, вже час.

Він одразу відкинув варіант, що вони приїдуть туди автобусом, навіть надвечір, аби прослизнути селом непоміченими. Бо і прослизнути не вдасться, і в автобусі будуть сільчани — почнуться розпитування, спогади, хтось щось бовкне... непотрібне йому. А бовкне обов'язково. А як ще й Курваєв трапиться, дурний та п'яний, як завжди!.. Тоді Динера втече, вистрибнувши з автобуса на ходу.

А ще — приїхавши останнім автобусом, хай навіть геть порожнім, назад вони зможуть виїхати лише зранку. А ночувати у батьківській хаті Вілен не хотів. Не ті у них стосунки. Та й про що розмовляти?!. Знову слухати про те, від чого так давно відвик? Ні-ні-ні!..

Шерстохвостов зателефонував потрібній людині та домовився про машину. Непримітну, для села. З водієм. На півдня.

І якось зранку по них з Динерою приїхав «Москвич» симпатичного темно-бурякового кольору, з молодим мовчазним хлопцем за кермом. Привітавшись, вони з труднощами вмостилися на задньому сидінні — нормально розташуватися там можна було, лише відпилявши ноги по тазові кістки — і з приємними пострілюваннями чавкаючого і лопочучого двигуна поїхали через місто, у бік Борисполя.

Їдучи Києвом, зупинялися всього тричі: двічі перегрівався двигун і один раз відскочило колесо. Заднє. Тому машина не перекинулася, а лише заскавчала по асфальту.

А вже як виїхали на тра-а-а-асу!.. та водій натиснув на га-а-а-аз!.. — то понеслися так швидко, аж дух перехопило!.. Майже шістдесят кілометрів на годину!!!

Мотор скажено вив на межі ультразвуку, закладаючи вуха щільно пресованою ватою, спинки передніх сидінь безжалісно тиснули в коліна, і молодята мусили задираати їх майже до вух; колеса гупали по дорозі, виляли збоку в бік та підстрибували на рівному, від чого машину трусило, кидало і розгойдувало; під підлогою щось скреготало, сухо лускало і дзенькотіло. Всередині чадно смерділо бензином і горілим мастилом. Голови упиралися в низьку ребристу стелю цього апарата для пересування, а з усіх щілин дуло так, що сльози бігли безперестанку.

Крізь немиті вікна здавалося, що придорожні дерева налякано тікають від дороги, в поле, подалі від престижної радянської машини «Москвич» — аж листя з них сиплеться від жаху.

Говорити було неможливо: і не почуєш, що відповідають, і задихнешся чадом, роззявляючи рота, і відкусиш язика під час чергового підстрибу. І добре, якщо хоч зуби залишаться...

У Сутінки приїхали вже по обіді. Виповзаючи біля батьківського двору з «Москвича», майбутнє подружжя мало вигляд радянських партизан, що вийшли з гестапівських катівень після тижня жорстоких тортур. (У катівнях КДБ такого ж результату досягали за день).

Динера схудла кіло на п'ять і стрункістю стала схожа на юну білявку Сумську, тільки з розумом в очах. Бідолашна дивилися навколо і нічого не бачили. Вона безпорадно хиталася на паралізованих розчепіренних ногах, виставивши перед собою для рівноваги руки, враз і геть розучившись ходити.

Вілен виліз як випав, сперся, наче повісився тілом, на паркан, і глибоко вдихав, ковтаючи свіже сільське повітря, що пахло коровами, живою травою, свіжими дошками і дров'яним димком з печі. І мотав головою, наче бик, якого вдарили в лоба кувалдою. «Краще б я ще тричі у спіненій Канхой стрибнув! Або до бічів пішов без пістолета...» — приходячи до тями, подумав блудливий син.

— Ми що, і назад на ЦьОМУ поїдемо? — з панічним жахом спитала Динера, вже трошки зменшивши амплітуду коливань свого тіла, але ще не згадавши, як ходять. Її волосся, роздуте протягами в машині, стирчало в різні боки, роблячи схожою на фурію або молоду Медузу Горгону. — Може, до Києва пішки підемо, га? — Милуватися нею зараз міг би лише запеклий садист.

— Думаю, до того часу ми трохи оклигаємо... — синіми губами припустив Вілен, важко відклеюючись від паркану, утробно відкашлюючись і випльовуючи шматками сажу з рота.

Потім він закинув голову вгору, до неба, до сонця, і заплющив очі, приходячи до тями.

У траві дзюрчали коники, поруч «кокали» кури, риучись у пилюці; протяжно відгорлавши життєстверджуюче «ку-ку-рі-ку!!!» ляскав себе крилами півень на паркані, десь мляво брехали невидимі собаки, сварилися горобці на акації, а в дальньому лісі зозуля обіцяла комусь довгі роки, розщедрившись від погожого стиглого дня...

— Што, падла, приїхав?.. — почулося збоку, і з зусиллям розплющивши очі, Вілен побачив вічного керівника знедолених розумом — Курваєва, вже напівп'яного, що підстрибував на протезі, відмахуючи милицями, по вулиці, до двору Петра Шерстохвостова. — Как мать родную харанить, так хер! Токо щас з'явілся! А я ж тібє як хрьосний, я ж тібья легістріровав!.. Щитай, життя тібє дав!.. Путьовку у жизінь! Ати, здохляк!.. — Він був геть постарілим, наскрізь пропитим і пропітнілим, але таким же дурним як завжди.

Це був лише початок монологу — не до кінця п'яний Курваєв коротко не говорив.

Тут у Вілена, що враз оцінив небезпечність ситуації, спрацювало нароблене давно, ще в тайзі, з бічами. І він миттєво став Льопою: широко розставив руки, як для обіймів, і пішов назустріч Курваєву, воркуючи:

— Сергію Поліграфовичу, дорогенький!.. Скільки років не бачилися! А я вас часто згадую!..

Той здивовано замовк, потім теж розкинув руки, тримаючи в повітрі милиці, і рвучко нахилився назустріч Білену, аби впасти в його обійми. Та Льопа, швидко і м'яко, ступив убік і під задерту руку Курваєва, непомітно вдаривши носком черевики в гумовий пістон низу протеза і цим прискоривши рух вічного голови вперед, в самим же і створену порожнечу.

Курваєв широко, зі всього маху, просвистів донизу, шарахнувся пикою об землю, аж загуло і забряжчали милиці, відлітаючи вбік, завмер розіп'ято і заюшився кров'ю.

— О-о-о, то ви вже забагато випили! — забідкався Льопа, повертаючись у Вілена і нахилиючись над нерухомим тілом. — То полежте, відпочиньте: погода гарна, земля тепла... На м'якій травичці, на свіжому повітрі... І не треба так багато пити! То шкідливо... кауть.

— Як це трапилося?.. — налякано спитала Динера, підходячи. — Чи він живий? Як він упав?

— Перечепився я і повело мене вбік, ледве сам не гепнувся... От він і втратив опору. Але нічого, через годину отямиться і піде далі. А чи живий... Такі не вмирають. Вони — вічні.

Петро сидів за столом, заставленому полумисками з неторканою їжею, двома повними пляшками горілки, чистими тарілками і чарками та мискою з нарізаним хлібом. Перед ним була маленька тарілочка з огірком, окрайцем хліба, шматочком сала. І повна чарка.

Сидів, важко зсутуливши плечі, спершись руками на стіл і низько нахиливши голову.

На тумбочці під стіною, якраз проти нього, стояла фотографія Мотрі — в рамочці, обгорнутій чорною хусткою, а перед нею — чарка тонкого скла з вином, накрита скибкою хліба з сіллю. І горіла церковна свічка, спливаючи пахучим темно-жовтим воском.

Сьогодні — сороковини по Мотрі. Петро і стіл приготував, і людей запросив... Але в колгоспі влітку і в вихідні працюють, не розгинаючись, а вже у будень день... Тож і немає нікого. Хіба увечері прийдуть...

Ось і залишився він один... Вже сорок днів, як...

Сорок днів немає Мотрі. Сорок днів, як сам. На всій землі — один... Сирота. При двох синах дорослих — старий сирота. Що вони є, що немає їх... Навіть на похорон матері не приїхали. Навіть не відписали, чому... Навіть потім, до сьогодні...

Одинока сльоза покотилася по зморшкуватій щоці, застигла в куточку губ — маленька, солоні і гірка.

Нараз рипнули двері, Петро підняв голову та й закликав: на порозі стояв Вілен з якоюсь дівчиною, розглядаючи після яскравого надвір'я прохолодний присмерк хати.

— Чи є хто? — спитало з порога. — Бо не бачу майже...

- Є... Заходьте... — Озався Петро.

— Здрастуйте, тату! — привітався гість, зробивши два кроки. І дівча тихенько прошелестіло:

— Добрий вам день...

— Проходьте, сідайте... — Петро не підхопився, навіть не ворухнувся: як сидів, так і залишився. Чи то від несподіванки, чи просто сил не стало. Навіть не повернувся на стільці до гостей. Що ж ховати маму не приїхав?.. І брат твій... Хай йому вона не рідна була, а ти?... Навіть не написали. Обидва. І тобі... за партійними справами не стало часу поцілувати маму наостанок?

— Не склалося... був у відрядженні. Я ось гроші привіз, — Вілен сягнув до кишені, дістав купу червоних папірців по десять карбованців, підійшов до столу і поклав на край. — Тут — п'ятсот рублів... Роздаси борги, щось тобі залишиться. Як мало, то я додам.

Динера стояла поряд, обіруч тримаючись за руку нареченого.

— Що мені твої гроші!.. — чи не простогнав Петро, сумно похитуючи головою. — Коли немає дітей, ніякі гроші не допоможуть. А в мене — немає... Загубив їх десь. Чи зі своєї вини, чи з їхньої — не відаю, але раз навіть маму не приїхали ховати, біля батька постояти, то — не сини вони... І чи ж піднімеш маму нашу хоч якими грішми?.. — Він болісно і сумно видихав фрази, по одній, широко, по-дитячому здивовано розплющивши очі. -Гроші треба були раніше: на ліки, на обстеження, на операцію. Зараз вона вже перед Богом, а там інші гроші: її чиста душа та добрі діла за життя.

— Це — там. А тут гроші ніхто не відміняв. Комунізм, я точно знаю, ще не скоро. Тож візьми. Зайвими не будуть, — відмахнувся на те син.

— Ні!.. — Петро розвернувся на стільці, піднявши голову. — Забери їх. Не хочу і не візьму твоїх грошей! Шматка хліба в тебе не візьму, хоч голодний буду!

Його очі були майже білими — чи від болю, чи від напруги, що вже давно розривала груди.

— Не за себе — за маму. Яка без бідкання про тебе — дня не прожила, без згадки про тебе їсти не сідала. Яка тебе, коростявого та немічного, ще немовлям, кілька разів з рук смерті витягала! Бо ти народився, аби одразу вмерти. То лише її молитвами живеш на цьому світі, лише їй маєш дякувати. Бона тебе в голодному сорок сьомому — тобі лише рік був — майже собою годувала, сама на ногах триматися не могла та не зважала на те, від тебе не відповзаючи... І як ти подякував?.. Як віддячив?! — Батько вже підвівся на ноги і стояв — натягнутою струною, зсушений і почорнілий від горя. — Я впевнений, ти навіть не знаєш, як звали твою маму!

— Тю!.. — аж роззявив рота Вілен. — Ти мене що, за ідіота маєш?.. Мотрею її звали! Ще спитай, як люди небо називають!

— Отож, я й кажу... — враз якимось поник плечима і сумно відвів очі Петро, махнув рукою, відвернув голову до вікна і застиг. — А її звали... Мальва... — І нараз посміхнувся: так лагідно, так ніжно, так добро, згадавши, як молода Мальва, ще не дружина, просто кохана дівчина, вперше його поцілувала, ніяковіючи і бажаючи цього. І це було, для нього, лише вчора... — Але мама соромилася свого гарного імені, говорила, Що не гідна його, то й називала себе все життя Мотрею... А коли ми з нею познайомилися, наприкінці війни, в Бухаресті, вона була Мальвою Маленко, сержантом медичної служби. А я — лейтенантом зенітної батареї, -він помовчав і глянув на гостей. -І в паспорті у неї було — Мальва... Тепер думай: ідіот ти, чи...

— Але ж... Ніхто не казав... — Вілен таки був спантеличений.

— А ти цікавився? Ти хоч чимось у цьому житті цікавишся, окрім себе?

— Ось, хочу одружитися... З цією дівчиною. Приїхали просити в тебе благословення. Так її батько наказав.

— Он як... — Петро помовчав. — Батько її наказав... Сам бити не приїхав. Як і брат твій, що оженився нишком. Не приїхав би?.. Аби не змусили?

— Не знаю... — стинув плечима син. — Важко сказати.

— Зате я знаю — не приїхав би... А раз тобі воно не потрібно, то навіщо я буду давати своє благословення? Задля когось, кому це потрібно?.. Та й не впевнений я, що мушу дати. Мабуть, і тепла від мене ти не мав, бо нехтував мамою... Тож не буду гріха на душу свою брати, і так занапастив її в ту кляту війну. І чи відмолю гріхи свої, чи отримаю прощення — не знаю...

— Як то — не даси?.. — розгубився Вілен. — Ми день стратили, ледь живі доїхали, а ще — назад... Як же я... Як же ми... Що ж її батько скаже?.. — Йому стисло всередині, аж в животі заморозило від жаху — зненацька, на рівному місці, полетів у провалля! І все, що гак гарно йшло, нараз почало розвалюватися.

— Да-а-а... Значить серйозна справа з одруженням, раз ти аж зблід... — Петро сумно посміхнувся. — А ти попроси благословення в мамі... Раз тобі то так важливо.

— Як?! Що ти говориш?.. Як вона, мертва, може благословити нас? — Вілен зовсім перестав розуміти, що коїться. — Ти думаєш, що кажеш?

— Думаю... — Петро підійшов і довго дивився на Динеру. — Як звуть тебе, дочко?

— Динера... — вона ніяково посміхнулася, притулившись до Білена, потім опустила очі долу. — Дитя нової ери, скорочено... Татко так назвав.

— Хороше ім'я... І чомусь мені здається, що ти хороша людина. І я... не хочу тобі зла... Тому йдіть до мами нашої, просіть благословення і слухайте. І як зумієте, то почуєте відповідь. А я сказав вам моє слово. І — гроші заберіть, бо все'дно викину. Не потрібні мені чужі гроші, досі без них прожив і далі спробую... А ці гроші — чужі.

Вілен повільно, як у сні, зібрав зі столу червону купку папірців, засунув до кишені, і, загальмовано усвідомлюючи реальність, потягнув Динеру до дверей.

— До побачення... Вибачте... — Вже на ходу сумно і спантеличено сказала дівчина. За себе й за Білена, що крокував мовчки.

Двері ще раз, прощаючись, рипнули.

Петро завмер, кілька хвилин дивлячись перед собою бездумними очима, потім підійшов до столу, взяв налиту чарку, щось довго шепотів губами, пестячи поглядом Мальвину фотографію, рвучко випив горілку і сів, де сидів до цього. І зненацька враз повалився на стіл, сіпнувшись, наче застрелений, головою на руки, і забився в риданнях, зайшовся у довгому нелюдському скімливому крику-вितтю, аж задихнувся...

Як немовля, яке ще не навчилося плакати.

Вілен з Динерою вийшли з подвір'я, переступили через Курваєва, що заворушився, приходячи до тям, і зупинилися біля машини, де розімліло спав мовчазний водій, стікаючи слиною з розкритого рота.

— Ну, то що будемо робити? — спитала дівчина розгублено.

— Не знаю... — Вілен все ще не відтанув розумом. — Не на кладовище ж нам іти...

— А давай підемо, давай, га?.. Нарвемо квітів і підемо?.. Хто зна, як станеться... І — треба ж твою маму провідати... Хай і запізно.

— Ладно... Нам нічого й не залишається...

...Свіжа Мотрина могила була акуратно прибрана. На біло-жовтому, ще не потемнілому дерев'яному хресті висіла табличка «ШЕРСТОХВОСТОВА Мальва Іванівна» і — роки життя.

Під хрестом стояла фотографія, запнута чорним, а в чарочці з пшоном горіла висока жовта свічка, в рівнім полум'ї своєму віддзеркалюючи сонце.

Було так тихо й тепло, наче цей літній світ завмер і довірливо притулився до них, співаючи у вуха бджолиним польотом.

Молодята стояли, мовчки дивлячись на портрет. Стояли довго, наче очікуючи якогось дива. Але не траплялося нічого. І вони, тихо поклавши квіти до Мальвиного обличчя, поволі пішли назад, тримаючись за руки, поникнувши головами.

Вже на півдорозі з неосяжно-глибокої блакиті неба прилетів великий яскравий метелик, сів на плече Білена, застиг на мить, розкладаючи і складаючи крильця, потім стріпнувся, і пишнobarвною квіткою затанцював попереду молодят, на рівні їхніх облич.

— Дивись, яке чудо! — вигукнула Динера зупиняючись і піднімаючи перед собою руку, долонею вниз. — Звідки він узявся?.. Я таких ще ніколи не бачила!..

Метелик на мить завмер у повітрі і раптом сів на її палець, залоскотавши шкіру тоненькими цупкими лапками.

— Який величезний і гарний!.. — в захваті широко розплющила очі. — Слухай... а може він — від твоєї мами?.. Може, це і є знак?..

— Ну що ти таке говориш?! — зупинився й Віл ен, розводячи руками. — Комсомолка, атеїстка, а такі нісенітниця!..

Десь над ними, вгорі, народився м'який тремтливий звук, неначе тронули струну арфи, і станув, стухаючи. Метелик, немов відгукнувшись на те, сумно повів крильцями і раптом стрімко злетів, підхоплений невидимим вітром, кольоровою казкою здійснюючись у височінь, просто до сонця.

Вже біля будинку Динери, коли ледь сиділи на лавочці, абсолютно виснажені зворотним шляхом, віддихуючись і хитаючись, розпрямляючи скручені корчами кінцівки, Вілен спитав, через слово заходячись у кашлі:

— То... що скажемо... твому батькові?.. — і застиг, аж хитатися перестав, зі страхом чекаючи на відповідь.

— Знаєш... — Динера замовкла в довгій паузі, дихаючи лише верхівками легенів. — Твій батько не благословив, але й не заборонив тобі. І біля маминої могили не було знаку, що вона проти. Так?

— Так... — ще більше напружився Віл ен.

— А раз не було заборони, то це можна сприймати, як дозвіл. Тому — нам дозволено. Так і скажемо.

— Ти — розумниця! — видихнув враз обм'яклий жених.

— Але... маю до тебе дуже важливе питання... Точніше, прохання.

— Що завгодно, якщо це можливо!

— Пообіцяй... ні — присягайся!.. — що ніколи, навіть під загрозою смерті... ми не купимо «Москвича»!.. Бо тоді... я накладу на себе руки...

— Присягаюся! — може єдиний раз у житті не збрехав Вілен, який теж встиг полюбити цю машину назавжди.

Невдовзі Шерстохвостов, вже в новому званні одруженої людини, здав свою малосімейку і отримав чудову трикімнатну квартиру в тихому затишному місці на Печерську, в новобудові за високою чавунною огорожею. Зовсім неподалік від тестя, ближче до Лаври. За квотою обкому КПУ. Серед собі подібних в різних галузях партійно-громадського життя організмів.

Сюди селили лише причетних до Партії, як безпосередньо, так і побічно: самих апаратників, представників медицини, торгівлі, КДБ, військово-міліцейського генералітету, юстиції, зовсім небагато — науки.

Тут поселилися навіть представники культури, хоча самої культури в цій країні майже й не було, але було Міністерство культури (тоді ще — без туристів, що блукають рідним краєм: від такого життя), з широким і глибоким розгалуженням своїх метастазів. А значить були й бажаючі жити добре, красномовно до піни говорячи про культуру та не даючи їй вийти за рамки «соціалістичного реалізму». Того «реалізму», про суть якого ніхто достеменно не мав уявлення, але всі знали, чого при цьому «НЕ МОЖНА!!!», цькуючи цим «НЕ МОЖНА!!!» усіх і вся, хто пробував підстрибнути вище дозволеного, ламаючи їм при цьому руки, ноги, вирываючи серця і спалюючи розум. Усікаючи, обкушуючи та обрізуючи до стандартів «соцреалізму».

Крок вправо-вліво, стрибок на місці — дорівнюється втечі. І сухо лунає постріл. І — контрольний. У голову. Не кулями — словами і діями.

То хіба ж такі корисні культур-мультур- люди, разом зі щирими синами-дочками-помічниками Партії не заслуговували на гідне житло, у гідному районі?!

Хіба ж могли, потягуючись та позіхаючи ранком спросоння, сором'язливо-тоненько випускаючи з себе попсоване повітря, не милуватися у вікна сяючими золотом верхівками Лаври?!

У глибинах бажань мріючи — колись, може, й у не скорому майбутньому — мати такі ж скромні сяючі дахи на своїх невибагливих будиночках о трьох-чотирьох поверхах, десь неподалік від Києва? Десь на березі річки, за високим парканом з колючим дротом зверху, у затінку вікових дерев; з яскравою зеленою стриженою травою від фірми «САТО» або «HIGHLAND» на галявинах, з величезними злими собаками — дітьми пса Баскервілів і милими усміхненим сусідами, лютішими за собак...

І ще солодше потягалися-позіхали, ще смачніше та голосніше вивільнюючись від зіпсованого повітря усередині, псуючи смородом повітря навколо: аби новий день та нова їжа перетравлювалися у вільному, просторому і здоровому шлунку, роблячи продукт метаболізму з усього — з харчів, людей, слів, стосунків, думок, ідей, почуттів.

І так — з дня в день. Без вихідних, відпусток, лікарняних. Завжди на вістрі. Завжди — готові!

І сьогоднішні політики — не з неба впали. Вони вийшли з політиків тої епохи, мають їхню кров, лише — ще більше почорнілу і загуслу від часу та спокус, їхні серця — лише ще більше коростяві і задубілі, їхню совість — лише ще більше протухлу й смердючу до нестями...

З самого дня свого народження, з першої хвилини життя, СРСР став мирною країною-будівником.

Почавши будувати соціалізм, аби вже потім побудувати комунізм, будували весь час, впевнено шарахаючись з боку в бік. Будували все, що можна, а що не можна — будували враз.

Під керівництвом «розуму, честі й совісті епохи» — Комуністичної Партії СС — Леніна-Сталіна-Хрущова, а ось тепер — і Брежнєва, будували шаленими темпами, галопом скачучи вперед, хоч і залишаючись на місці.

Але траплялося весь час щось незбагненне, з тим будівництвом, просто чортівня якась!..

Проектували, будували, запускали посеред пустелі Середньої Азії фабрику дитячих іграшок — в кінці конвеєра мали нормальні боездатні кулемети ДШК калібру 12,7 мм.

Дотримуючись кожної літери, кожної рисочки проекту, будували у степах Киргизії завод з виробництва шахтних вагонеток; не відступаючи ні на йоту, згідно креслень і технічних умов, робили деталі і збирали їх до купи — з воріт, грізно повертаючи баштою, виїздив важкий танк ІС-2 з гарматою калібру 122 мм, та трійцею кулеметів.

В глухій сибірській тайзі, між сопок, всередині гори, ставили завод по виробництву дитячого харчування, дотримувалися рецептури до міліграма — мали бойові отруйні речовини: іприт, люїзит, зарін, зоман.

Приймали рішення на Політбюро, планували, починали будувати — прямо посеред тундри; ставили устаткування, запускали завод з виробництва плугів та серпів з молотами, починали процес — отримували реактивний МіГ-25, «Foxbat за класифікацією НАТО. Доводилося і злітно-посадочну смугу проектувати та будувати на вічній мерзлоті...

На суднобудівній верфі, неподалік від Архангельська, у непримітній бухточці проектували і будували величезний пасажирський супер-теплохід, кращий, ніж славнозвісний, але затонулий «Queen Elizabeth» — отримували протичовновий крейсер типу «Москва» проекту 1123 «Кондор».

У Томській області, серед диких лісів, у непрохідних хащах, розігнавши ведмедів, побудували найновітнішу фабрику з випуску вітамінів для малих народів Півночі — отримали атомну станцію з ядерним реактором типу EI-2, відпрацьоване паливо з якого випадково відповідало параметрам сировини для ядерної зброї. Ну, і довелося будувати ще й реактор АДЕ-3, аби виробляти той непотрібний нікому плутоній...

І так — постійно!.. Вже що не робили, як не дотримувалися, кого і як не карали — а воно все на зброю виходить... Просто жах якийсь!

Потім подумали (бо ж — «розум епохи»!): а може, воно й на краще? Оскільки давно відомо: хочеш миру — готуйся до війни.

І лише раз, будуючи автомобільний завод, вони в кінці конвеєра отримали таки автомобіль! Ну... не зовсім автомобіль... «Москвич», одним словом. Тому дали заводу ім'я «Ленінського комсомолу», бо тільки комсомол міг будувати такі машини-виродки.

Взагалі, комсомол — як хто не знає — то була в ті часи така собі молодіжна організація, що кувала-шмякала кадри для Партії СС

і могла завалити геть-чисто будь-яку справу. І постійно це робила.

І всі українські сьгоднішні політики, навіть наймолодші, вийшли з того комсомолу. То чому ж дивуватися, що так живемо?! Абсолютно нормально живемо!.. Абсолютно!

А так, взагалі, та країна СРСР була наскрізь мирною і скрізь та завжди боролася за мир. І несла цей мир, разом з соціалізмом, у всі країни світу.

Бо світовий соціалізм був СРСРу конче потрібен, аби на занедбаному соціалістичному хуторі під назвою «Варшавський договір» ніхто не засумнівався у вірності обраного шляху, що веде до безповоротного, хоч і наскрізь химерного, комунізму.

А от інші країни, в силу своєї відсталості та розумового недорозвитку, соціалізму хотіли... не дуже... Скоріше-дуже не хотіли, гидота мерзотна! — тому треба було діяти розумно, непомітно і крадькома, нишком: ламати віру, підривати устої, коїти вбивства-перевороти, організовувати масові маніфестації, заколоти, громадянські та інші війни, терористичні акти, голод, епідемії страшних хвороб тощо.

Аби потім вгамовувати, лікувати, годувати, обдаровувати. І — вчити, як жити правильно, по-ленінські, щоб прийти до світлого майбуття всього людства. Бо досі вони там не жили — існували, бидло, не маючи племенистої мети. І ось, нате!.. — їм майже безкоштовно дарували мету, з щирою посмішкою прищевивши дітородні органи дверима.

Правда, за досягнення цієї мети треба було віддати життя, багато життів, мільйони життів! Але то — дрібниця на дорозі до Великої Мети — щастя ВСЬОГО людства! Разом.

Це вже була навіть не шизофренія, це — набагато глибше... Це — божевільна ідея, втілена у віру.

Для свого народу Партія СС теж не сиділа, склавши руки та схрестивши ноги бубликом: будувала безкоштовне житло, безкоштовно вчила, безкоштовно лікувала і, майже задарма, давала відпочити.

Бо Партії потрібні були нові, свіжі і готові на все люди, а тим людям — потрібно було десь плодитися та розмножуватися.

Людам, які не мали за душею нічого, окрім щирої подяки своїм вождям; людям, потрібним лише, аби створювати нову зброю і воювати, і нести комуністичну правду аборигенам, що ще вчора їли один одного без солі, - у всі куточки світу нести.

Аби вони там їли один одного вже з сіллю. А може, й з гірчиною та хроном...

І радянський народ, майже як один, щиро і гаряче підтримував свою Партію, керуючись простим і ясним гаслом, як віршем: «РАЗ У НАС НЕМА НІЧОГО, ХАЙ І СКРІЗЬ НЕ БУДЕ!»

І заради цього був готовий на все.

За короткий останній проміжок часу, рекламуючи соціалізм, Партія і цілину підняла (аби вдома не орати), і світову ядерну війну майже-майже розв'язала, і людиною захренячила в космос, і про БАМ прокукурікала піснями Пахмutowої, і в Афганістані та ще скрізь наробила нових «героїв», прогорлавши про них лисим черепом Розенбаума; і поворот річок запланувала — з півночі на південь, і створила з «радянського народу» «радянську цивілізацію», і ще наробила неосмислено багато всякого, про втрату чого сьогодні так жалкують хворі розумом адепти соціалізму-комунізму, категорично відмовляючись від паркопану та аміназину з галоперідолом і натираючи крейдою смішні для інших свої медалі з орденами.

І здавалося (а, може, й не здавалося...), вже не було місця на всій планеті, де б ця Партія не випорожнилася; не залишилося в світі нічого, навіть вкрай святого для всього світу, чого б вона не обблювала, не спаскудила, не спотворила, прокладаючи собі шлях. Але як гарно і пафосно робила це!.. Аж сльози набігали!

У кого від захвату, у кого — від жаху...

За більше ніж десять минутих років від того дня, як одружився, Шерстохвостов — щиро, невгамовно та натхненно — допомагав рідній Партії у втіленні її ідей, тому й сам не стояв на місці, а ріс і розвивався разом з нею, досягнувши посади завідуючого відділом важкого машинобудування та хімії ЦК КПУ тої ж партії СС.

Зростав, завдяки розвиненому, майже звірячому, чуттю: кого лизнути, а коли і де — гавкнути.

Хоча... Складного тут наче нічого наче й немає: лизати треба начальство, а гавкати — на підлеглих, ніколи не помиляючись, хто is who. При цьому підлеглих треба вибирати дурніших за себе, аби не обійшли на повороті, а на начальство гавкати... можна... але — коли воно вже обгавкане іншими, та скинуте зі свого крісла. І лежить, зіщулившись та прикривши руками голову і промежину.

А найвищий пілотаж, але й смертельно ризикований — почати гавкати на начальника першим серед усіх, твердо знаючи, що зовсім недовго йому залишилося. Тут моторошнуvато: як не вгадаєш, то враз полетиш до самого низу, засмучено гримлячи кістками. Цьому треба вчитися довго і старанно. І у кожному разі, починати гавкотню треба тихенько, майже нечутно, аби ніхто спочатку й не помітив; і прислухатися, чи не змінився напрямок вітру. І все одно... ризик — дуже великий...

Боротьба серед шиплячого клубка однодумців важка і небезпечна. Вона висмоктує здоров'я, тримає у дзвенячій напрузі нерви, трусить серце, цілодобово змушує розум шалено працювати — до перегріву, запаморочення та інсульту. Ціна ТАКОГО життя була дуже висока...

Розслаблявся ж Шерстохвостов, спускав себе з короткого повідця, лише буваючи у частих відрядженнях, контролюючи підприємства. Там він майже завжди ставав Льопою, що виховував бічів та биків, тобто — самим собою. Розмовляв лише тихим криком або ж навіть шепотом, від якого у керівництва великих заводів, фабрик та шахт волосся ставало дибки і починали страшно боліти зуби, всі і одразу.

І його око, виправлене завдяки тестю кращим офтальмологом СРСР, в такі моменти знову косило вбік, додаючи присутнім жажіття.

При цьому Вілен Петрович майже не матюкався, а лише підкріплював свої претензії, питання та характеристики кожному влучними, цілеспрямованими словами і цілими фразами, запозиченими з тюркського діалекту. Звертався до всіх на «ви», дещо це «ви» переінакшуючи:

— Тож, я й питаю, виблядку, доки ваше підприємство буде давати 92 % від плану, постійно обділяючи рідну державу на мільйони карбованців, за які вона не може побудувати житло, дитячі садки, об'єкти культури та іншу херню? Вам що, захотілося свиням хвости крутити? Чи корів пасти? У тундрі? Я можу це організувати... Вмить! Вже сьогодні.

І поважні, розумні й талановиті люди білили обличчями, сивіли скронями і покривалися зморшками, і захилялися водою, ковтаючи пігулки, і намагалися пояснити, що є вагомими об'єктивні причини, через які вони не можуть зробити те, що від них вимагає Партія.

Та ті причини були вагомими для них, а не для Партії, яку тут уособлював миршавий і великий одночасно Шерстохвостов.

Для Партії було ясним і зрозумілим лише одне: 100 % плану — це мінімальний мінімум, і ніяких причин для його невиконання немає і бути не може! Старе устаткування, малі зарплатні, нестача житла, продуктів і всього потрібного у крамницях — прості відмовки керівників, що не вміють чи не хочуть працювати, а значить — не гідних своєї посади!

Відсутність пістолета Вілен навчився замінювати поглядом, інтонацією, мовчанням, похитуванням головою, постукуванням по поверхні столу. І діяло це не гірше за зброю. Навіть краще.

Його боялися і ненавиділи, з жахом чекаючи на кожну появу, а потім довго відхекувались та ковтали горілку гранчаками — більше нічого не допомагало повернутися до відносно нормального стану. Але — наступного місяця давали 101 % від плану.

А для Віл єна Петровича всі ці люди, що стояли нижче за нього, були і залишалися бічачами та биками, яких треба регулярно товкти в пики, як не фізично, то морально. Що він і вмів, і любив.

Бо іншого не знав і не усвідомлював.

Його тесть, племенистий комуніст Балига, теж ріс, теж поки що в Києві, але вже широко розчепірившись на Москву, пестуваний вірною дружиною, що легенько і твердо штовхала чоловіка в спину — вперед, до нових інфарктів-інсультів. Їй дуже хотілося у ту Москву. Чому — й сама не знала докладно, але — ну дуже хотілося, до сверблячки!..

Юрій Іванович сьогодні був відповідальним за ідеологію аж на самому українському верху: у Політбюро ЦК КПУ, змінивши на цьому вкрай важливому посту всіма коханого Маланчука. Він, як і попередник, боровся з дисидентами, націоналістами, українофілами, русофобами та іншими підлими ренегатами радянської віри. Керував і наглядав, аби не заблукати — погань невгомона! — остаточно самі, та не збили з вірного комуністично-московського шляху всенародно щасливу Радянську Україну.

Зустріч з Балигою нікому з цих недовіроків не обіцяла не те що чогось доброго, а навіть спокою, забуття від рідної влади. Після спілкування з хазяїном кабінету митці виходили в приймальню мокрими і виснаженими, назавжди запам'ятавши ці липкі очі, що присмоктувалися просто до мозку, розшукуючи там найменші ідеологічні плями, аби потім, різким і миттєвим ударом напруги комуністичних ідеалів, стерти ті плями один раз і назавжди. Вони вже ніколи не забували ті очі, навіть у наскрізь п'яних снах, коли у безбережжі оковитої топили своє безсилля, свою розпуку, свій талант. Хто ж забував і не ламався, тих гнали в тюрми, в психлікарні, в двірники, в кочегари, гівно качати: хочете правди життя?! — то-нате! їжте, жеріть, не захлиньтеся!..

Самих «розумних» і непокірних везли до Сибіру, в Мордовію, на Крайню Північ, Далекий Схід — аби там, серед хронічних кримінальних злочинців, у нелюдських умовах життя концтаборів, ці паскуди-дисиденти, що прагнуть якоїсь «свободи», навчилися цінувати вільне життя за радянської влади і дійсну

свободу, яку дає лише усвідомлена необхідність, сформульована для «всього прогресивного людства» Леніним.

Стібаючи понад самою землею батогом марксистсько-ленінського вчення, Юрій Іванович викошував щедрі запашні луки українського розмаїття до акуратного газону стриженої соціалістичної партійності, ще потім — з корінням видаючи миколайчуків, стусів, бикових, Костенків, некрасових, чорноволів, ольжичів. Та пестуючи, поливаючи, підсипаючи добривами гарну запашну клумбу з босюр, горнійчуків, погребельних, грачів, равличків та кірісів.

Митці більш обачливі та вільні від дурного патріотизму тікали до Московії, аби там продертися і видряпатися, аби залишитися самим собою, зберегти своє «я» — хай і без рідної мови, без нелукавої щирої землі під ногами, без пролісково-синього глибокого неба над головою.

Аби потім любити і ненавидіти свою дитячу батьківщину, хотіти назад і боятися, бачити у снах і плакати... від жалю за нею і за собою.

Сподіваючись і не вірячи.

Квінтер

Зрідка, як сьогодні, раніше звичайного повернувшись додому, Вілен брався за книжку. Не тому що так вже подобалося читати — треба було. Посада зобов'язувала.

Книжки добирала Динера, яка зналася на літературі. Поки він працював і ліз нагору, закінчуючи то ВПШ, то Академію профспілок, то Курси Крою та Шиття від КДБ, де навіть із кінчених профспілкових ідіотів робили достойних керівників радянської влади, вона теж не байдикувала: і кандидатську захистила, і докторську, паралельно виховуючи їхню доньку, їхню Мариночку; яку народила рівно через дев'ять місяців після весілля... І тепер викладала в університеті.

Тож зараз, поки Динера готує вечерю, чоловік розвалився у кріслі і читає тоненьку книжечку, силячись осмислити текст:

«Надвечір з едвабної сизі бундючних, фудульних дощовощо-ких хмар виборсалоя, нарешті, змучене довгим полоном червонооке сонце, глянуло на відумерлий для щастя день, сповненим присмертного відчаю, здичавілим поглядом вихопило із чорнуватого фіолету всеосязної печалі рожеве коло незбагненної надії і впало, знесилене, в коротке червнєве забуття спекотної ночі».

— Да-ааааа!.. — уголос сказав сам собі вражений Шерстохвостов, відкладаючи книгу. — Це ж треба, так писати!.. Так завернути! Наче й українською, а спробуй второпати! Навіть Гегель, знай він нашу, заблукав би тут, як дитина у хащах. Ось це і є — талант, натхнення, дар, як то кауть... Як цей шедевр, далебі, зветься?.. — Він глянув на палітурку тоненької книжечки: — «Рябенька Квочечка»... Хм... Цікавий взаємозв'язок... між домашньою птицею та цим описом! Це тобі не вірші класика соцреалізму:

Трактор в полі — дир-дир-дир,

Ми — за мир, за мир, за мир!

Тут набагато серйозніше, глибше, як то кауть... Автор... як його... а, ось, — Володимир Кремешний!.. Треба запам'ятати, може, де зустрінемося. Світ, він тісний. Цікавий хлопець! Можливо навіть винятковий.

— Знаєш, вельми незвичний твір, — сказала Динера, з'явившись у дверях і почувши останні фрази чоловіка. — Так може писати або психічно хвора людина, або ж — геній! Несподіваний автор: тонко длубається у психології героїв брудною палицею... Я читала, аж тіпало. Думаю, це наш майбутній Шекспір. А може, й новий Шевченко...

— Ну, про Шевченка... то ти... занадто. А от Шекспір — можливо. Я читав... якось. Багато схожого з цим... Кремешним. Теж... не все одразу розумієш. А в дещо, так взагалі не в'їдеш. Знаєш, я чи десь читав, чи в ВПШ говорили, що дійсно геніальні люди були психічно хворими. Всі. Особливо, поети і художники. Наче бузини об'їлися...

— У розумінні — потогінного засобу?

— Ні... У розумінні — проносного й блювотного...

— А-а-ааа... Тоді цей-точно геній... Дзвонили від Дяді Альоші. Він чекає на тебе зранку.

— Знаємо ми той ранок!.. — невдоволено скривився чоловік. — Приходиш, як треба, та й сидиш бідним родичем у приймальні майже до обіду. Наче я не заввідділом ЦК, а сантехнік з ЖЕКу.

— На те він і Голова Верховної Ради. Посядеш його місце, то вже він буде чекати в твоїй приймальні. А що там, на атомній?

— Знаєш, я в захваті — все йде шаленими темпами! Перший блок ось-ось повинні запустити. Або, як там кауть, «пустити»: у них це зветься «пуск блоку». Масштаби, скау тобі, грандіозні! І місто — майже поруч з АЕС — будують просто на очах. І взагалі, місця там — казкові!.. — Він потягнувся, вигинаючись дещо роздобрілим тілом. — Річка чиста — можна воду з неї пити, риба сама плигає у казан, ліси навкруги незаймані, повні грибів, ягід, дичини! Щира тобі казка!.. Наш Тато Вова хоче зробити з цього міста взірець майбутнього, таке от Місто-Сонце. Бо таких міст, як це, ще не було в світі!.. А він — чоловік сурйозний, як то кауть... Хочє, аби все було, як ніде. Бо це ж наша перша атомна!..

— А то нічого, що вона так близько до Києва? Все ж атомні реактори... А ну, як щось трапиться?..

— По-перше, нічого не трапиться. В країні вже багато АЕС, всі працюють тихо й спокійно, наче самовари. По-друге, місце для неї не ми вибирали — Москва. А ти знаєш, сперечатися з Москвою — що мочитися проти вітру. Розмова коротка: «Партквиток на стіл!» Тому, дурних на це немає.

— Ну, ти спеціаліст, у тебе й освіта по цьому напрямку. А місту вже дали назву?

— Так... Назва від річки — Прип'ять, як то кауть...

— Ну, що ж... непогано. Романтично... До речі, мама телефонувала: у Мариночки температура, навіть викликала лікаря. Боїться, що коклюш. То я погодую тебе та й поїду до батьків — на роботі вже попередила.

— Тоді давай вечеряти. Бо зголоднів. А потім спробую таки осилити книжку цього... світового генія Кремешного, — Вілен стомлено потер скроні, потім очі і знову потягнувся, аж у кістках захрустіло. — А що дочка захворіла... — позіхнув, роззявивши рота до вух, — так я в дитинстві всіма хворобами перетрусився, і нічого... Хоч і живу селі. А тут!.. Вилікують, нічого не станеться... Не в Америці живемо.

Динера глянула на чоловіка довгим поглядом і задумливо сказала:

— А ти знаєш, що зовсім не кліпаєш очима? Тобі казали про це?

— Ні, не казали... То й що?..

— Люди так не дивляться...

— А хто так дивиться?

— Не знаю... — вона задумливо стулила губи. — Не знаю...

З часу одруження Вілен покинув усіх своїх коханок, віддаючи себе роботі і сім'ї. І тестя боявся: знав, що зробить обіцяне колись, а ще більше — пам'ятав ту давню розмову зі Свастухом, хоча з ним більше не зустрічався — той вже давно був десь у Москві, у самих верхах. Але ж — був!

Незважаючи на свою неспроможність любити когось або щось взагалі — навіть народження доньки п'ять років тому не розбудило в ньому генетичних батьківських інстинктів — Вілен ставився до дружини з усією повагою, на яку був здатний, хоча його ніколи не цікавило, про що вона думає, що відчуває, на що сподівається, як сприймає світ, що її хвилює, чого прагне. Зацікавлений лише собою, він пропускав пою вуха всі її розмови, скарги, судження, уважно посміхаючись при цьому. Динера просто була його тилом: дочкою його штовхача-начальника, домогосподаркою, теплим тілом уночі.

Ні, зрідка він стрибав у блуд, але потім мав такий жах, що скоро відмовився геть — ціна була зависокою. Знав: щось трапиться — і його закопають. Мале-е-е-енькою лопаточкою, з дитячого набору для пісочниці.

Назавжди.

Вілен Петрович з Динерою поверталися до Києва з Москви. У м'якому вагоні.

М'який вагон тих часів відрізнявся від звичайного купейного лише тим, що мав двомісні купе, більш пружні дивани, більш чисті вікна, більш свіжу білизну, більш незатоптані килимові доріжки та більш охайні туалети — з милом і без купи людей в черзі зранку, з рушниками через плече.

Тобто це були просто нормальні вагони. І ніяких додаткових вибриків не мали. Бо створювалися радянськими людьми для радянських людей. Хоча й будувалися в Німецькій Демократичній Республіці.

Як хто забув або не знає: так колись, вже тепер давно, називалася східна частина сьогоденної Німеччини, що її загарбав миролюбний СССР в результаті Другої світової війни, розірвавши цю країну на два шматки і один — привласнивши на правах переможця та побудувавши там квітучий соціалізм. Катуючи-вбиваючи потім всіх німців, які поривалися втекти з соціалістичного раю в сусіднє капіталістичне пекло. Просто зайцями стрибали через височенну стінуогорожу! А їх — били вліт, чергами з кулеметів. Та палили вогнеметами.

Шерстохвостови поверталися додому, з «Олімпіади-80». Поверталися, вщерть насичені враженнями і почуттями, бо побували у завтрашньому комунізмі. Побували, понюхали, лизнули, відкусили від того майбутнього, якого так чекають усі в цій країні вже стільки десятиліть!..

То дрібниці, що для створення в Москві цього «комунізму» з неї виселили «за 101-й кілометр» майже третю частину жителів, а ще третині наказали сидіти вдома і не рипатися навіть у двір, за хлібом; що в саму Москву впускали лише за перепустками, які спочатку треба було десь дістати по блату-знайомству; що всі електрички, поїзди, літаки, пароплави, дирижаблі, велосипеди і дитячі коляски перевіряли стрункі міліцейсько-цивільні хлопці з червоними пов'язками на рукавах; що з магазинів вилучили все, що горіло і могло бути випитим несвідомими будівниками комунізму.

Також дрібниці, що для створення десятиденного благоденства лише в одному місті, були витрачені майже всі запаси «засік Батьківщини» — радянська влада широко гульнула, пускаючи світу пиліюку в очі. А насамперед — своїм, що вже й зневірилися в очікуваному.

І, вражені всім побаченим, з'їденим та випитим, пересічні радянські люди щиро плакали на закритті цього свята для своїх, коли символ «Олімпіади», величезний Мишко на прізвище Талісман, приязно і подитячому посміхаючись, почав підійматися вгору, зникаючи в нічному небі Москви під ляскіт тисяч голубиних крил і людських долонь.

Весь стадіон ридав; вся країна обливалася світлими сльозами, навпіл із соплями, в єдиному пориві не бажаючи розлучатися з казкою «Кубанських казахів», реально створеною рідною Пар тією у столиці, на цілих десять днів...

І Вілен з Динерою теж щиро плакали, на ті хвилини геть забувши, хоч знали: всередині Миші Талісмана був добрий запас хлорпікрину з галюциногеном — достатній, аби «відключити» всіх на цьому стадіоні. За необхідності. А ще там був трошки менший пакуночок, з нервово-паралітичним газом, яким можна на кілька годин, а чи й назавжди, покласти весь стадіон без ознак життя. За ще більшої необхідності. І два пристрої були, якими пакуночки, по черзі, можна було привести до дії. Дистанційно. В разі потреби.

Знали, бо їхню делегацію від ЦК КПУ спеціально знайомили з багатьма заходами безпеки, розробленими саме для «Олімпіади-80». Знайомили, навчаючи, як треба працювати, аби передбачити все і навіть більше. Їх привезли заздалегідь, за тиждень до початку. І показали багато чого. Від чого очі вилазили, дивуючись, а серце наповнювалося високою гордістю за рідну систему. Особливо коли побачили й поторгали електронно-механічне опудало Брежнєва, що при натисканні кнопки виступало, наче справжній Генсек, плямкаючи і ковтаючи літери.

Показали наприклад, яку басейні, де будуть змагатися плавці, з якихось щілин, за командою вмить з'являлися бойові водолази у повному спорядженні, з електрошоковими пристроями і з автоматами АПС для підводної стрільби.

Або — на поверхні акваторії, де будуть вітрильні регати, раптом виростала рубка атомного підводного човна з балістичними ракетами, класу РПКСН проекту 701 — «Hotel-III» згідно класифікації НАТО.

Чи як під кожним п'ятим стільцем на стадіонах було змонтовано кулеметні гнізда, жодного з яких ніхто не помітив за всі Ігри, хоча там сиділи кулеметники зі зброєю; а під кожним сьомим — був вибуховий заряд потужністю чотири кілотонни, з дистанційним керуванням.

Показали і деякі снайперські точки, як у місцях змагань, так і по всьому місту — з туалетом і буфетом всередині — по чотири снайпери в кожній, п'яних у геть, обмотаних радіокерованою вибухівкою.

Також попередили, що кожний шостий скрізь — офіцер КДБ у цивільному, який пройшов спецпідготовку і має при собі все необхідне, включаючи самовибух, а кожний дев'ятий — з підрозділу «Альфа», і теж — не з порожніми руками та кишнями.

І що всі судці на змаганнях будуть судити як треба. Бо знають про снайперів.

Та все одно, від усього святкового навкруги, Шерстохвостови забули про бачене й отримали величезне задоволення!

Єдине, що зіпсувало їм свято — нагла смерть цього хрипучого горлопана Висоцького.

І тут він плюнув в обличчя всій країні, навіть — усьому прогресивному людству! І тут зробив не як усі, і тут написав по лінійованому паперу поперек! Не міг не вкусити: навмисне помер просто посеред свята!..

І на день похорон стадіони спорожніли, а вся — наскрізь сонячна, квітуча, яскрава — Москва якось вмить стала сірою і похмурою. І лунав звідусіль його, стогнучий приголосними літерами, пронизаний болем крик, як реквієм по «розвинутому соціалізму»:

В церкви — смрад и полумрак, дьяки курят ладан.
Нет! И в церкви все не так, все не так, как надо...
Я — на гору, в попыхах: чтоб чего не вышло.
А на горе стоит ольха, а под горою — вишня.
Хоть бы склон увить плющом, мне б и то отрада,
Хоть бы что-нибудь еще... Все не так, как надо!
Где-то кони пляшут в такт: нехотя и плавно.
Вдоль дороги все не так, а в конце — подавно.
И ни церковь, и ни кабак — ничего не свято!
Нет, ребята... все не так... все не так, ребята!..
Нет, ребята — все не так! Все не так, ребята!..

Вже за одну ЦЮ пісню його треба було знищити, ще до того, як він написав її! Проґавили, проморгали, проляскали!.. Стільки років, бля, розводили антимонію, цяцькалися! От він і віддячив, у найяскравіше свято!

І тихенько, непомітно поховати його не вдалося б — тут же такий шалений галас здійметься, що вся Олімпіада стане собаці до сраки! Тут жартувати не можна! Раніше треба було його кінчати, набагато раніше!.. Любив же він швидко їздити, от і міг би доїздитися...

Білена Петровича аж тіпало від люті. Він і на змагання не пішов, відправив дружину саму, і вікна щільно зачинив, і зробив телевізор на повну гучність — аби не бачити й не чути!

І все одно чи то звідкись, чи вже просто в голові лунало:

Сгину я, меня пушинкой ураган сметет с ладони,

И в санях меня галопом повлекут по снегу утром.
Вы на шаг неторопливый перейдите, мои кони —
Хоть немного, но продайте Путь к последнему приюту!
Чуть помедленнее, кони, чуть помедленнее!
Не указники вам кнут и плеть...
Но что-то кони мне попались привередливые,
И дожить — не успеть, мне допеть — не успеть!..

Тоді дістав з холодильника пляшку «Сибірської», налив майже повну склянку, завмер, піднісши до рота, і ледь не ковтком випив. Глибоко й шумно втягнув повітря і ліг спати — сьогодні свята вже не буде... Споганили йому свято. Ладно би, Брежнев помер... Чи Андропов. Ато... цей...

І навіть не дійшло, що таким чином пом'янув Висоцького.

.. Але потім нові дні і свіжі події витіснили прикру випадковість, і наостанок вони підспівували, вслід за сурмачем Партії — Пахмутовою, махаючи Талісману через пелену сліз:

До свиданья, Москва, до свиданья!
Олимпийская сказка, прощай!
Пожелай исполненья желаний,
Новой встречи друзьям пожелай.

А ось зараз вони вже повертаються додому, де їх чекають Динерині батьки з Маринкою, яка приїхала з відпочинку, з Куби — їздила з групою обдарованих дітей і зустрічалася зі самим Фіделем Кастро. Тож, зібравшись разом, будуть вони ділитися враженнями, знову переживаючи приємне і пропускаючи погане та прикре.

Незважаючи на щільний графік роботи, на всю «перебудовну» вакханалію, яку запустив у маси цей плямистий популіст Горбачов вже рік тому, Вілен Петрович попередив і начальство, і підлеглих, що цієї суботи його на роботі не буде, і шукати не треба: у дружини ювілей, то вони поїдуть на дачу до її батьків. І хай не смикають, бо завжди споганять вихідні якоюсь дрібницею, яку й без нього можна вирішити. Тільки в крайньому випадку!

Динері виповнювалося тридцять п'ять. Здуріти можна!.. Здається, ось, вчора вони зустрілися, і їй було двадцять один, а вже сьогодні — тридцять п'ять... А йому у цьому році — сорок виповниться. Ні, це просто жах: жити не жив, а вже — сорок!

Коли і як вони пролетіли?.. Куди зникли?

Хоча... як подумати, то він не прохвиськав практично жодного дня: зернятко до зернятка складав, уважно слідкуючи, щоб не трапилося зіпсованих. Навіть Юрій Іванович, що спочатку довго й уважно приглядався до зятя, майже заспокоївся, лише зрідка поправляючи чи підказуючи, хоч і не зводячи з Білена очей.

А взагалі, як помислити, то уже сьогодні мав TAKE, про що не міг і мріяти раніше. Не міг, бо навіть не уявляв, що воно — таке — буває; бо ні в якій уяві, ні в якій казці таке уявитися не могло! Те, що він мав, не могло навіть наснитися абсолютній більшості людей у цій країні! А ті поверхи, на яких зараз існував, той рівень, якого досяг?.. Хто колись раніше, міг би допустити, що дурнувате, балахманне дитя з Сутінок стане... хоча б рахівником у потребкооперації?! Вже не кажучи про голову колгоспу... Але ж...

І все це — лише завдяки рідній Партії та її вірному сину — комсомолу! Ну і, звичайно ж, тестю, Юрію Івановичу, хай живе довго і не нездужає на аневризму аорти чи хворобу Альцгеймера, обтяжену гемороєм!..

Балига, в свою чергу, теж мав дуже волохату руку нагорі — колись вчився і товаришував з одним, який і досі, незважаючи на всі зміни-перебудови, зумів утриматися на самому верху. З двома інфарктами, але — зумів! І вже все було готове, аби і Юрій Іванович туди перестрибнув, у головне ЦК Партії, оселившись у Головній Столиці, однак тут пішов з життя «наш дорогий Леонід Ілліч», просто випав з нього у черговій комі, і в країні почалася така чехарда, що у всіх голови пішли швидким обертотом, і очі роз'їхалися в різні боки...

А ось уже більше року щось визрівало й булькало в цьому великому болоті, але — що?.. Знати би наперед, ех і підстрибнув би!.. Ех, і скочив би! Але... Не дано того нікому Тож — краще сидіти тихо і вичікувати. Ріка часу тече і головне — аби у вир не затягло. Хоча... і далеко відпливати не можна, бо викине на берег, або в очерет.

І тут Вілен Петрович брав приклад із тестя, придивляючись до його вчинків — брав для подальшого вжитку Особливо подобалося головне: Балига був обережнішим за найобережнішого. Юрій Іванович сімдесят сім разів подумає, як сім разів відміряти, аби раз — відрізати. Навіть перед тим, як пукнути — і озирнеться, і обдивиться, і під дивани позаглядає, і визначить, куди вітер дме: аби ніхто — ніхто! — не прошохав, що в нього всередині! Лише тихий брязкіт ключів, що їх постійно колихав на пальці, видавав його непомітну присутність. І навіть Вілен так і не зміг з'ясувати: що то за ключі, звідки, і чому тесть не розлучається з ними, похитуючи зв'язкою на лівому вказівному пальці.

Але коли Балига сходив на трибуну, то говорив так щиро, яскраво, з такою впевненою шаленістю, вкладаючи в кожне речення всього себе, що всі слухали його, затамувавши подих, не рипнувши кріслом, готові зараз же встати і піти за ним, куди б не покликав, куди б не вказав!

Правда потім, намагаючись згадати, куди звав головний ідеолог України, всі впадали в прострацію: виступ був, були гарні яскраві слова, були щире хвилювання і біль оратора за порушені питання, а от що він пропонував, до чого закликав, чого прагнув, куди звав — ніхто ні згадати, ні второпати не міг. Ніхто, ніколи!.. І навіть мотали зачудовано головами, наче струшуючи мозок, що видавав такий фантастичний висновок. І розводили руками, так і не збагнувши напрямком вказаного шляху. І чекали нових вказівок, які — хоч якось!.. — можна зрозуміти.

На дачу приїхали в п'ятницю надвечір. Тесть був на лікарняному, то вже тиждень відпочивав тут разом з Лілянню Семенівною, пораючись на ділянці, саджаючи всяку всячину. Вони радісно зустріли дочку з онукою та зятем, хоча сторонньому спостерігачу помітити їх радість було би неможливо.

Свою «Волгу» Вілен Петрович відпустив, бо у дворі стояла службова машина тестя, а його водій теж мав тут дачу, зовсім поруч, де й проводив весь час, поки «хазяїн» відпочивав. Тому, за необхідності не було проблем повернутися до Києва, або й поїхати куди заманеться.

Всією родиною походили по ділянці, роздивляючись, що і як росте, що потребує ремонту, а що треба вже й переробити. Потім Маринка побігла до подружки, мати з дочкою заходилися готувати вечерю і накривати стіл, а Вілен з тестем взялися перекопати зарослий бур'яном куточок, аби не марнувати час та нагуляти на свіжому повітрі апетит.

Потім вечеряли, розмовляючи про легке та неістотне, дивилися телевізора — аж цілих три програми! — і вже запізно полягали спати, вимившись у літньому душі під нагрітою за надзвичайно теплий квітневий день водою.

Вілен прокинувся в повному мороці ночі, від чиїхось м'яких штурханів.

— Швидко й тихо вставай! — почув він голос Юрія Івановича, що стояв біля ліжка.

На кухні в слабкому світлі настінного бра Вілен не впізнав тестя: той виглядав ошелешеним, яким його ніхто й ніколи не бачив.

«Горбачова застрелили чи революція в Москві?!» — майнула думка у ще зовсім сонній голові зятя.

— Буди тихенько Дилеру з Маринкою, Ліляна Семенівна вже прокинулася — і збирайтеся, треба їхати.

— Що трапилося?.. — нічого не розумів Вілен.

— На нашій атомній — дуже велика аварія. Дуже... Можливо, навіть катастрофа. Нас з тобою чекають у ЦК — мені подзвонив черговий: спішний виклик, рівня початку війни. А жінок вже сьогодні треба відправити у Мукачів, якнайдалі звідси: я вже домовився, їх там зустрінуть і влаштують. Бо що буде далі, я навіть не передбачаю...

— Але ж... Сьогодні у Динери день народження... — Пробелькотів Вілен. — Може, там... щось незначне. Вже бувало, й не раз, ви ж знаєте...

— Ти що, несповна розуму?! — тихо grimнув Балига. — Слухай, що кажу, і роби!..

— Але ж... Звідси до атомної — більше двохсот кілометрів навпростець.. — Говорив уже сам собі Шерстохвостов, йдучи будити дружину з дочкою. — Між нами — Київ... І чого метушитися?..

У Прип'ять Вілен Петрович приїхав своєю службовою машиною, двадцять шостого квітня, близько обіду: поки прояснював ситуацію, отримував вказівки, поки їхали.

Тесть відправляв жінок, залишаючись у Києві: для загальної координації по лінії ЦК.

У селі Копачі, вже перед самою атомною, незважаючи на увімкнену синю «блимавку», причеплену на даху, на спецномери, їх усе ж зупинив патруль, перевіряючи, хто, звідки й навіщо. І втомлені міліціонери порадили, довідавшись, що вони прямують у місто: повз ЧАЕС проїхати якнайшвидше. А вже зупинятися — ні в якому разі! Ні в якому разі, боронь Боже!..

Вілен завважив собі, що ніякого протирадіаційного захисту у цих хлопців не було, лише накинуті на плечі плащ-намети. Навіть захисних «пелюсток» не мали на обличчях. І це трохи заспокоїло, хоча його водій, непримітний і худий маленький молдаванин Лясандру Городіло, на прізвисько Сашко Клептоман, бо крав скрізь і все, що погано лежало, а що лежало добре — те крав ще з більшим ентузіазмом, сидів весь напружений і наляканий. Але він завжди був полохливим, як заєць, а коли крав, то аж тремтів від страху. До мокрих штанів.

Тому, порівнявшись із першими спорудами атомної, Клептоман та-а-аак натиснув на газ, розминаючись з усім зустрічним, що двигун аж завив, заскигливши одноманітну механічну пісню.

Коли пролітали повз четвертий блок, над і збоку якого кружляв вертоліт, Вілен Петрович побачив таке, від чого майнула дурна, хоч і слухна для нього, думка: «Краще б уже Горбачова застрелили...», і враз задубів тілом та розумом — там було таке, що сам жах виглядав спокоєм.

Проїхали через буденно спокійне, яскраве сонячне місто, по якому гуляли, сміючись, люди, бавилися роздягнені діти, а в центрі блукали щасливі молодята у супроводі друзів і рідних, святкуючи своє весілля. Наче й не трапилося нічого, або ж-ніхто ні про що не знав...

Деякий час Шерстохвостов мандрував по кабінетах міському партії та міськвиконкому, прояснюючи ситуацію та намагаючись досягнути те, що трапилося. Нарешті зрозумівши, що тут робити більше нічого, поїхав на атомну, кидаючи погляди на обличчя Клептомана, від страху біле, мов крейда, з синіми губами, зведеними судомою. І не втримався:

— Штани — ще сухі?..

— Сухі... - ледь розтуливши губи, просичав Клептоман, вимучено пробуючи посміхнутися застиглим обличчям.

— Молодець, паця крашанку знесе!.. Тоді купи ще хоча б троє штанів, бо це ще тільки початок...

Загальним штабом для всіх, кого катастрофа витягла сюди, став розташований у підвалі головного адміністративного корпусу бункер цивільної оборони, в якому завжди зберігалось причандалля цієї служби та проводилися навчання.

Пройшовши у бункер, ще крокуючи його коридорами, Шерстохвостов почав задихатися від смороду. Здавалося, тут постійно і масово випорожнювали шлунок, страждаючи при цьому поносом. Він часто бував і на самій атомній, і в цьому бункері, але такого не було ніколи.

Назустріч трапився головний по цивільній обороні станції з якимось пташиним прізвиськом, що його Вілен Петрович навіть не намагався запам'ятати, називаючи завжди «Пташкіним».

— Слухай, Пташкін, що за сморід тут у вас? — спитав, простягаючи руку. — Вентиляція не працює чи що? Так увімкніть!

— Тані, працює... Аж гріється... — сумно посміхнувся Пташкін, вітаючись. — Просто товариші, що понаїхали, від жаху бздять набагато швидше, ніж встигає змінюватися повітря... Самі побачите. Як не поповните їхні ряди...

— Не поповню!.. — хижо посміхнувся Шерстохвостов і пішов углиб приміщень.

Він мав підстави для такої впевненості: атомна підпорядковувалася безпосередньо Москві та її ЦК Партії, тому він тут був вельми умовним представником українського верху, тож відповідати за скоєне центром не збирався. Своїм загартованим розумом партійного діяча високого рівня Вілен Петрович передбачав і розумів, що будуть пошуки «стрілочників», але при цьому, виходячи з багаторічного досвіду, був упевнений, що не потрапить до лав винуватців. Хоча б тому, що Партія не здає своїх вірних наближених. І завжди шукає крайніх на більш низьких поверхах.

У найбільшому залі, як і в інших, купчилися люди, було накурено, і смерділо ще більше, до спазмів. І — тут додався запах випитого спирту. Сиділи, стояли, лежали, говорили, сперечалися, дзвонили по телефону, натужно кашляли. Були і знайомі Шерстохвостову, і не дуже, і не знайомі зовсім. Окрім запахів, усе тут було ще наскрізь просякнуте розгубленістю, нерозумінням скоєного, страхом і напруженням.

Чекали на Державну комісію з Москви, яка мала ось-ось приїхати. І Вілен Петрович приєднався до всіх, розпитуючи і прислуховуючись.

Потім настали страшні дні і ночі, коли робилося все, аби зупинити і ліквідувати катастрофу, названу «аварією», з суворою забороною назавжди: вживати слово «катастрофа» у всіх засобах інформації, навіть в усній мові на всіх рівнях. Лише — «аварія».

Бо розуміли: катастрофу ліквідувати не можна, то — нонсенс. Все одно, що грати у більярд кубиками.

Потяглися страшні тижні і місяці, коли велика маса людей, видерта з різних частин державного організму, різної кваліфікації і витримки, різної совісті і відповідальності, поодинці і колективно, вирішували повсякчасно питання, проблеми, непорозуміння, що виникали.

Вирішували одні проблеми, аби автоматично створювати нові, які треба буде вирішувати потім: може, вже завтра, а може, й не за їхнього життя. Ніхто не встигав осмислити всю велич, глибину і масштаби трагедії — не ставало часу, треба було робити те, що не робити було не можна. Ніхто не міг осягнути того, що трапилося, бо це було просто неможливо — не можна осягнути неосяжне.

Радянський Союз, як і завжди, йшов попереду всієї планети. Через нетрі та хаші, по не остиглих трупах свого ж народу, чвакаючи чоботями у його крові, бадьоро намагаючись досягти чогось, чого не буває, але — треба.

Вже дещо пізніше, коли величезна загроза була відсунута на невизначений час у майбутнє, разом з загрозами дрібнішими — задля чого спалили безліч людських життів, кинувши їх у радіаційну прірву ненажерливого реактора; коли змогли перевести подих і зовсім трішки розслабити зведені страшною напругою м'язи і нерви; коли розведений, а то й чистий спирт стали пити не лише, аби задавити жах, а й за якісь успіхи — лише тоді почали думати більш узагальнено, вирішуючи, що робити далі. За великим рахунком.

А оскільки рахунок був страшенно великий, то тут рахувати кількість нових жертв, що треба покласти на його вівтар, знову ніхто не збирався. Та й — чи треба?! Як буде перемога, то все спишеться й забудеться, а як поразка — то рахувати буде і нікому, і нікого. Взагалі.

Бо вся Європа накриється урановим тазом. Та й решті материків... мало не буде.

Взагалі-то, у присутності Шерстохвостова на ЧАЕС нагальної необхідності не було, бо керував і вирішував всі питання, пов'язані з катастрофою, московський кабінет міністрів, даючи потім доручення кабінетам міністрів всіх союзних республік, яких на той момент було аж п'ятнадцять, як хто забув чи не знає.

Паралельно все це узгоджувалося з усіма Верховними радами, аби надати рішенням законну чинність.

Це не означає, що Партія СС була ні при чому, ні!.. Просто вона, як завжди в таких випадках, стояла осторонь, у куточку, в тіні — спостерігаючи, керуючи, вказуючи, поправляючи — тихенько, не висовуючись. І весь час ненав'язливо нагадуючи, що вона — лише скромна партія, а країною керують інші владні структури, приречені Конституцією СРСР.

Це тільки у випадках, коли траплялися досягнення, а ще й великі, Партія СС одразу вилізала на передній план, з широкою білозубою посмішкою і трибуною під пахвою, керуючись лозунгом «ПАРТІЯ ЗАВЖДИ ТАМ ДЕ УСПІХ, ДЕ ПЕРЕМОГА!» Хто має залишки пам'яті, пам'ятає цей лозунг.

І виходило: все найкраще в країні — від Партії, а всі негаразди і нещастя — від усіляких різних гілок влади. Згідно з Конституцією. Хоча абсолютно всі керівники в цій країні були комуністами — некомуністів до влади просто не допускали — а значить робили те, що тихенько, наодинці, на вушко, їм наказувала Партія.

І Вілен Петрович теж — спостерігав і все таке інше, потрібне й не дуже. А ще знаходив момент і на якомусь засіданні або нараді кидав якусь глибокодумну репліку, роблячи це в той час, коли всі стихали, намагаючись знайти рішення виниклої проблеми. Репліку він готував заздалегідь, вона не мала абсолютно ніякого відношення до питань наради: це була просто казна-яка розумна фраза, що підходила до будь-якої ситуації. І у серйозних людей складалася потрібна Шерстохвостову думка. Про нього.

Крім цього, він спілкувався з багатьма і багатьма — десь нашвидкуруч, десь більш ґрунтовно. Говорити Вілен навчився в тестя, тому всі співрозмовники мали його за вельми розумного. Хоч і нічого не могли второпати з розмови. Просто залишалося відчуття: це не глупа людина. Навіть — дуже не глупа!..

А може, так воно й було... Бо хіба ж політиків прорахуєш, роздивишся? Завжди схибиш. Навіть під рентгеном: у них усередині такий морок, як у погребі вночі, під двома ватяними ковдрами, з заплющеними очима, накрившись порожньою діжкою, пофарбованою в чорне...

Коли загальні обставини дещо прояснилися і було складено перші карти радіаційних полів, а ще потім всі ці дані були уточнені, Шерстохвостов став відвідувати територію атомної, суворо уникаючи небезпечних місць.

З собою брав дозиметриста та когось із персоналу, хто знав потрібну ділянку. Все ж не дарма він, хай і заочно, мав спеціальність атомника та керував промисловістю. Вже про що, про що, а про радіацію мав повне уявлення! Та й тут... такого надивився... краще б не бачити.

Тому ходив, де було найбезпечніше, а найбільше сидів у добре захищених приміщеннях, спілкуючись з народом. І не світився, хто він є. А де смертельно ризиковано, хай лаять ті, хто раніше високі нагороди отримував, та у благах купався.

Спілкуючись з пересічними трудящими, Вілен Петрович завжди поводився демократично, створюючи образ людини, яка дещо — або й зовсім — випадково потрапила до влади, в душі залишаючись простим чоловіком, який розуміє і думки, і сподівання, і бажання, і надії народу. Він ніколи не хизувався, не давав вказівок, не ставив під сумнів авторитет співрозмовника, а коли й не погоджувався або щось доводив, то робив це м'яко, у вигляді роздумів.

Поки Шерстохвостов героїчно «ліквідував наслідки аварії», його водій Городіло, за покликанням клептоман, взагалі не вилізав з якоїсь нори під їдальню, що стояла вдалині від станції, на острові, поруч з майже добудованими п'ятим та шостим енергоблоками.

Він висаджував Білена Петровича біля адмінкорпусу, на повних газах тікав на острів, аж колеса вищали, і прожогом, тільки вітер свистів у прищуплених від страху вухах, біг у ту підземну нору, де й чекав, куняючи біля телефону. І навіть не крав нічого — так боявся радіації!..

І це його хвилювало не менш за саму радіацію: а ну, як красти розучиться!? Що тоді робити?.. І від усього цього ще більше схуд, навіть почорнів обличчям, хоча й раніше не був угодованим та білошкірим.

Того разу Шерстохвостову дали у проводирі слюсаря з реакторного цеху, спеціаліста з насосів: доволі високого, простуватого молодого хлопця, з ледь помітною світлою борідкою і русявим хвилястим волоссям.

— Мене звуть Вілен Петрович, — відрекомендувався Шерстохвостов, не подаючи руки, — я з апарату ЦК КПУ.

— А я — Гефа! — привітно і щиро, по-доброму посміхаючись, сказав проводир.

— Це що... прізвисько? — спантеличено застиг Вілен Петрович. — А ім'я як? Я не люблю 'звати людей на прізвисько, це принижує.

— Ні, мене так жфуть — Гефа! — знову приязно посміхнувся той. — Пофнішту — Геннадій. Профто, я... деякі літери не фимо-фляю. Тому не матюкаюфь.

— Багато? — напружився Шерстохвостов: от тільки Герасима йому тут не вистачало... який Муму свою втопив!..

— Не дуже... — ще щиріше посміхнувся Гефа, не уточнюючи, скільки саме.

При цьому літера «ж» у його вимові кожного разу звучала сукупністю звуків «ж, з, с, ф, ш», що може бути доступним лише аборигену дикого племені «піароа», котрий страждає з важкої форми дизартрії при вивихнутій нижній щелепі, та нанюхався порошку «йопо», аби поспілкуватися з духами. І то! — лише тоді, коли б цей хлопець — ні з того ні з сього! — спробував говорити українською.

Гефа ішов поруч і трошки позаду, вітаючись із зустрічними так, наче всіх тут знав.

— Але я всусь прафільно фимовляти слофа-храю в Народному театрі! — гордо додав насосний спеціаліст, посміхаючись, наче включив кіловатну лампу.

— Ну, вчись, вчись... — зрозумів цього разу супутник. — Ти, мабуть, і книжки читаєш? — Спитав автоматично, аби не мовчати, йдучи довжелезним коридором, і тут же пожалкував, що ляпнув.

А Гефа розповів, роблячи з половини слів чудернацьку абракадабру, що дуже любить читати книжки, але читає лише казки. Для молодшого шкільного віку. І ще — до сліз любить «Гімн СРСР» на музику Александрова, слова Михалкова, з яким і лягає, і встає. Хоча дружину Наталю від цього тіпає. А з «дорослих» книжок, то уже сім років читає «Возродження» письменника Брежнєва — дуже глибока книжка, досі й дна не видно!.. Планує дочитати, якщо залишиться час від розгадування кросвордів, до яких він великий прихильник.

— Ясно... — покивав головою, пережовуючи і перекладаючи на нормальну мову сказане, водночас згадуючи і саму мову, Вілен Петрович, коли Гефа закінчив. — То, значить, ти не читав мого улюбленого автора — Кремешний його прізвище... Дуже сильно пише!

— Се- Фолодька?.. — здивувався Гефа, аж очі витріщив. — Так ми прасюємо порусь! Я снаю, со фін пифе, але не ситав...

— Як то, працює тут?.. — аж розгубився Шерстохвостов. — Де?

— Та ось, у хіміському сефу, — посмішка Гефи аж затопила все навколо сонцем. — Можемо жайти, він якраз на вафті. Тут, порусь!..

— Веди! — наказав Вілен, ще не прийшовши до тями від несподіванки: зараз він познайомиться з самим Кремешним!.. Це ж треба!? Хто б сказав — не повірив би! Письменник Кремешний працює тут, у хімічному цеху!..

Скоро вони постукали і зайшли у залізні двері, потрапивши у досить велике приміщення, де за столом сидів зовсім молодий хлопець, з нахабною посмішкою на приємному, трішки лисячому обличчі, з прилизаним волоссям, щось записуючи у журнал.

— Опа!.. А де Кремефний? — застиг Гефа. — Фін фо, не на фафгі?

— Зараз прийде, Левітан ти наш... На горщик побіг. З ким приперся і якого... буя?.. — Спід лоба позирнув хлопчина, метнувши погляд на Шерстохвостова. — Здається мені, ви хочете спиртику? Так це не проблема... По скільки? Ато пики у вас — ну ду-у-уже пом'яті... Особливо, у твого друга.

— До речі, я — заввідділом ЦК КПУ, — вимушено засвітився Вілен Петрович, аби пригальмувати пашекуватого робітника. — І дуже радив би не ляпати язиком. А за такі пропозиції можу ще сьогодні викинути к... матері, по статті... Тут ядерний об'єкт, а не корчма, якщо не знаєш!

— Пропозиція, вона ж оферта, злочину ще не є злочином, — майже щиро, хоч і кисло, посміхнувся молодик, прибираючи руку від сейфа. — Тому може підлягати лише моральному покаранню.

«Розумний, паскуда!..» — з неприязню продумав Шерстохвостов, розглядаючи несподіваного співрозмовника.

— А ще, — продовжував пашекуватий, — як виганяти за пиття спирту, то тут залишаться лише будівлі, оскільки п'ють усі, включаючи тарганів, і п'ють постійно. Вірніше, не п'ють- виганяють з організму радіонукліди, коли у вашому ЦК чули про таких супутників радіації.

— А ти хто таке, нівроку кмітливе? — прижмурих очі представник ЦК.

— Мене звуть Іллюша, а кличуть — Хімік, хоча моє прізвище Мисков. Я, взагалі, з Чукотки, з селища Нутепельмен, — поблажливо і гордовито посміхнулося дитя східної півночі, немов приїхало з Рима чи Парижа, — а тут, у вас, недавно, два місяці...

— А як ти, аж з Чукотки, добираєшся сюди?.. І — навіщо?.. — Спробував зрозуміти ситуацію партійний керівник.

— Бо я — хімік! За фахом! — Сказав Іллюша з такою самоповагою, з якою клієнт психіатра не проголошує себе Наполеоном. — Як добираюся? А дуже просто: добу — оленями, ще дві — собаками, півдобу — всюдиходом, потім — вертольотом, далі — літаком, літаком і знову літаком, а вже з Києва — автобусом чи на таксі. Дорого звичайно, але мені все сплачує держава, тому це її проблеми... А- навіщо?.. Так я ж стану тут героєм! Та ще за такі гро-о-оші!.. — Він поблажливо посміхнувся своїм зовсім не чукотським обличчям і широко розвів короткими руками.

— А що, своїх, місцевих хіміків віднині не вистачає що треба аж з Чукотки тягти сюди таких... рахубних та самовдоволених?

— Таких, як я — немає. А повернусь на Чукотку — стану великим начальником. У нас так: всі, хто вчився і працював на Великій Землі, а потім повернувся, стають начальниками і мають все! — Вже майже відкрито засміявся Мисков. — Та й... хіміки там непотрібні. Хіба що, самогон гнати... Там працювати треба. А мені керувати подобається. До речі, зі мною сюди їздять-літають ще семеро: три слюсарі, посудомийка, дві прибиральниці і — одна праля.

— Отакої!.. Тоді... - Розвів руками Шерстохвостов, розкривши навіть рота від почутого. — Тоді я взагалі, геть не розумію... Окрім того, що ти — хлопець хитрожопий...

— Філен Петрофиф снає Кремефного як пифьменника! — вставив свого п'ятака зануджений Гефа. — То ми прийфли, аби пожнайомитиця.

— А-ааа, тоді ясно, Цицерон ти наш... — скривився Іллюша. — Я теж читав, але мені не подобається, як він пише: дуже вже... авторський стиль... надто багато від себе, та й гумор... вельми специфічний, мені не подобається — треба тонкіше... Я ж знаю, як треба: без зайвого словоблуддя... зовсім інакше треба... У нас, на Чукотці, так не пишуть.

— Ти що ж, літературний критик чи спеціаліст з літератури? — глузливо і зло поцікавився Шерстохвостов. — Маєш відповідного диплома?..

— Та ні... - якимось відразу, опадаючи крутим чукотським норовом, скособочився Мисков. — Я хімік... Але навчався у Ленінграді, а це — колиска світової культури, тому я маю вишуканий смак.

— То й не гавкай!.. А просто — читай! Літератор з Чукотки!.. — Аж вишкірився розлючений Вілен Петрович. — Майбутнього класика читай. Бо Кремешний — наша грядуща гордість, запам'ятай це, культурно вишуканий хімік Іллюша з Чукотки!..

В цю мить, жалісно вискнувши іржавими петлями, навстіж розчинилися важкі двері і до приміщення увійшов парубок: зростом нижчим від середнього, статурою... більш астеничною, ніж дистрофічною. Ні!.. Він не увійшов — він увірвався: стрімкий і цілеспрямований, весь у білому-як і всі тут, але із пошкрябаною, розхристаною всьому світу душею.

Увірвався, схожий у своєму невпинному пориві чи то на враженого поліомієлітом лелеку, що злітає, чи на оленя, хворого на нирки, з капота «Волги» ГАЗ-21.

Його непокірне рідкувате кучеряве волосся вибивалося з-під шапочки-чепчика і майоріло в зустрічному потоці радіоактивного повітря; вибалушені очі за майже чорними сонцезахисними окулярами дивилися на людей і крізь них; дещо кривуваті ноги ступали впевнено, твердо топчучи підлогу, а ребристі нашорошені вуха ловили пульсуючий ритм постійних змін на краще.

— Вітаю ваші тупі пики! — зметнув він жартівливо руку, з напівстислою у кулак долонею, у вітанні: чи то «NO pasaran!», чи то «Sieg Heil!», але — ну дуже смішно, наче Гальцев, багато пізніше, виблювався

гумором у «Кривому дзеркалі»!.. — З полегшенням мене!.. Був страшенний запор, але я продавив його поносом!.. Кайф — на рівні сексу!

— Се фін так футкує! — аж зайшовся від реготу Гефа. — От фже ж, хуморист туалетний!..

— «Закрой хайло, Демосфен ущербний!» — как говорят наши братья-россияне! — ласкаво поляскав по Гефіній щоці «хуморист». — Ти маєш справу з Кремешним, а це — я! А ти... якого тут... тиняєшся?

— Прифіф сьолофіка, с СеКа. Насої партії. Хосє поснайомитися с тобою... Ситаф ссьось тфое... Касе — душе харно!

— Погано пишуть всі, окрім мене! — поблажливо посміхнувся, як оскалився, Кремешний, оголюючи мілкі зуби. — Бо я — не вмю погано. Не виходить, я пробував...

— Це — точно! — голосно, аби почули всі, заявив Мисков, навіть без тіні посмішки. — Я у захваті від твоїх творів! — І аж очі заплющив, підкреслюючи своє захоплення.

— Володимир! — простягнув письменник свою руку Вілену. — Для друзів — просто Володимир.

— Вілен Петрович, — стиснув руку апаратник ЦК, занотовуючи у пам'яті цей визначний істеричний момент. — Я читав вашу «Рябеньку Квочечку», був у захваті, як і моя дружина! Думаю, ви — геній!.. Згадалося дитинство, наш сарайчик з курячими кублами, чомусь — як сусідська собака вкусила за ера... Багато згадалося!.. Ой, бага-а-а-ато!..

— Тим і цікавий визначний, геніальний письменник: пише про своє, особисте, а читач — бачить своє. І тягнеться душею до світла, а світло — то душа письменника, розчинена в словах. Так і трапляється єднання душ людей. «Рябенька Квочечка» — то моє раннє, ще незріле... Зараз я працюю над великою повістю: про те, що тут сьогодні коїться. Називається- «Мені не повилазило». Впевнений, це буде епохальна річ!

— Ви... того... не переборщіть, пам'ятайте про соцреалізм, — суворо, але м'яко попередив Вілен Петрович, з повагою посміхаючись. — Треба буде допомога — звертайтеся, завжди буду радий. Можливо, якось зустрінемося поза межами роботи, сім'ями. Сім'ю маєте? Домівку?

— Так, маю і дружину, і... - Володимир плотолюбно вищирився і чмокнув губами, маючи на увазі одне, та закінчив зовсім іншим — ...дітей, і батьків, дякувати Богові. А домівка моя, — він застиг, поетично закинувши голову вгору, — у мертвому тепер, назавжди загубленому місті... То — мій біль, мій смуток, мій тяжкий хрест... Не ліг поперек шляху крокуючої біди, не закрив грудьми своїми амбразуру жаху, не спинив ядерне страхіття, не загриз лихо малим, ще в колисці!.. І тепер мої скупі чоловічі сльози скапують на сплюндровану землю мою... — Він прищулив свої і так невеликі очі, купаючись у самокоханні. — Колись я напишу ще один твір, і назову його «Ми — птахи з одного гнізда», і ніколи не зраджу тих, з ким жив у тому прекрасному загиблому місті... і вони обіпруться на моє плече, і ми підемо по життю далі... у світле майбуття.

Усі слухали, роззявивши роти, мов зачаровані, Гефа навіть двічі голосно гикнув, правильно вимовляючи всі літери, а Мисков з Чукотки від напруги зламав у пальцях ручку з титану.

«Гарно бреше!.. — подумав Шерстохвостов. — Такі люди погрібшу владі, треба мати його на увазі». А вголос запевнив:

— Про це — не хвилюйтесь, я собі занотую, буде вам домівка. У Києві, у якомусь гарному районі, можливо, навіть у Харківському, біля очисних колекторних споруд... Хороші люди повинні жити в гарних, чистих та запашних місцях! Пишіть, Володимире, я буду напружено чекати зустрічі з вашою повістю «Мені не повилазило». Вже сама назва — вражає і напружує... Я вас знайду. На все добре!

— Запевню скромно: це буде геніальний шедевр! — розхрестуючи руки і знову закидаючи голову, grimнув Кремешний услід Шерстохвостову і Гефі. А Мисков тихо заплавав від заздрощів льодяними чукотськими сльозами, рукавом стираючи з-під носа снігові соплі...

Таки Кремешний був великим письменником — навіть чукчу примусив плакати!

На початку ночі Вілен Петрович стояв на площі, біля адмінкорпусу, чекаючи на свою машину, що ось-ось мала під'їхати. Все вже якось ішло-шкунтильгало, і напруження перших місяців — далеко позаду, і укриття-саркофаг будують шаленими темпами, а всередині, у нутрощах, якась... чи то тривога, чи тягуче чекання чогось. Раніше такого не було і саме це його хвилювало.

Він стояв, стомлений біганиною дня, що давно скінчився, в очікуванні близького відпочинку. Скоро буде у своїй кімнаті, в готелі, вип'є чарку доброї горілки і впаде на чисте ліжко, аби забути до завтра. І нічого не буде снитися, бо він ніколи не бачить снів.

Чому ж так тоскно?... Адже зроблено багато, а до чогось і він доклав, хай не руки, але своєчасну добру пораду.

Саме він, як луснула затія з роботами, натякнув керівникам, що не буде нічого страшного, коли вояків захистити свинцевими пластинами, аби лопатами поскидали той, шалено випромінюючий радіацію, графіт з покрівлі — просто випускати треба на короткий, жорстко фіксований проміжок часу. І зробили саме так, і послали людей туди, де не витримало залізо, хоч це й ніяк не знизило рівень радіації, а молодих хлопців спалили невидимим вогнем. Все повинна була знати наука, яка не знала нічого, бо ніколи не розглядала подібних неможливих можливостей. Наука лише прогнозувала варіанти розвитку подій, і всі ті прогнози були жахливими.

Коли ж вичистили і покрівлю машзалу, і всі майданчики вентиляційної труби, і територію навкруги, скинувши графіт у зруйнований блок, Шерстохвостов відчув, що потрібен якийсь символ, якийсь видимий знак — хай і сумнівної, але перемоги. Щоб підняти, надихнути, запалити згаслі від внутрішнього відчаю очі людей. І якось тихенько, наодинці подарував ідею меткому чорнявому молодик, що мав тут досить великі повноваження. Той, сприйнявши ідею як власну, вилучив трьох «добровольців», курсантів-пожежних, і відправив їх «водрузити» величезний червоний прапор на самій верхівці вентиляційної труби. Щоб було як над Рейхстагом, у сорок п'ятому.

Один, правда, не доліз — знепритомнів по дорозі наверх, а два інших — доповзли і «водрузили». І відключилися, вже спустившись донизу, і їх забрала «швидка», обліпивши крапельницями. Нічого, що потім вони помруть у нелюдських муках. Усі троє, хоч і в різний час. Забуті своєю Батьківщиною, тою, яка — з Великої літери. Зате зараз — прапор майорить у височині, символом спалених тут життів, символом понівеченої комуністами совісті.

А по закінченні всього той меткий молодик отримає звання Героя СРСР. За всіх. Один.

Он він, цей прапор, навіть вночі колишеться яскравою кривавою плямою: Шерстохвостов підняв важку голову і глянув у той бік, де колись був четвертий блок, а зараз, у світлі прожекторів, серед стріл височенних будівельних кранів «Demag», зводилося захисне укриття. Аби під ним — не поховати, ні!.. — заховати! — залишки реактора, якого люди своїми діями довели до сказу: проектуючи, будуючи, експлуатуючи, експериментуючи... Заховати, як подарунок нащадкам.

Він підняв голову і завмер, миттєво вражений незнаним жахом: над усім хаосом споруд і механізмів, над усім монументальним тілом атомної, застигла незбагненно величезна, худа людська постать у довгому білому савані, ногами торкаючись залишків четвертого блоку, а головою здіймаючись у страшенну височину темного неба.

Вона була зіткана з живого печального світла, що переливалося, перетікало, мінилося. Постать завмерло височіла, затуливши обличчя руками і повільно похитуючись вперед та назад, наче важко плакала, або — молилася у відчаї.

Вона була неосяжно великою і одночасно — до щему маленькою, тоненькою і беззахисною. І стільки туги та горя стікало від неї в навколишній світ, пригнічуючий і застиглий у чорнобильському відчаю, що світ цей напружився у жагучому очікуванні милосердя.

Постать повільно відірвала руки від обличчя і важко підняла їх угору, закинувши голову, потягнувшись молитвою до неба...

Чи був це перший вершник Апокаліпсису, що мав лише перемагати, але — вжахнувся своїх перемог і не жадав їх більше, і просив звільнення та прощення.

Чи, може, єдина Душа всіх загиблих тут, що хотіла покаятися.

Чи — Матір всіх живих людських душ, яка возносила свій стогін до Батька, благаючи захисту.

І мить сягнула вічності, а вічність ущільнилась до миті.

І Вілен став ще ненародженим і значить — безгрішним. І здобув можливість торкнутися чогось, безмежно великого і важливого, може, навіть, Істини, яка була ось, тут, поруч, і він тягнувся рученятами до її м'якого, доброго, пульсуючого саява, жадаючи і боячись того, що звало; відчуваючи і страхаючись безмірної відповідальності за грядущі знання.

Але радісно і широко посміхнувся, готовий до дива, до народження вдруге, чистого та світлого, без первісного гріха...

І раптом все зникло... і він стояв, застигло простягнувши перед собою руку... і приходив до тями від короткого сигналу своєї машини, що стояла біля нього, напружено тремтячи тілом.

Вілен стріпнув головою, скинув очима на постать, але... Там височіли лише стріли кранів, зруйновані стіни і промені сотень прожекторів, що освітлювали страшну новобудову.

І — чи була постать, чи то була гра світла, чи гра уяви, а чи гра розуму — Вілен так і не збагнув, сновидою сідаючи в машину і відчуваючи всередині безкрайню порожнечу, що з'явилася раптом та, стискаючи серце холодом, поволі опускалася вниз, заливаючи тіло наркозом безпорадної безнадійності.

Майже всю дорогу до Чорнобиля він сидів, дивлячись і не бачачи, не сприймаючи навколишнє.

Городіло теж мовчав, приклеївшись до керма та напружено вдивляючись у темряву, пронизану світлом фар, з миттєво виникаючими метеликами, що засліплено стрибали в лобове скло, залишаючись на ньому розмазаними білими плямами.

...Уже й літо скінчилося, а Клептоман досі не мав навіть уявлення, скільки ще йому тут доведеться крутитися, стрибати зайцем, ховаючись від радіації. Хоч і розумів: йому пощастило!.. Йому — страшенно пощастило, на відміну від тих же «партизанів», що їх відновили військкомати по всій країні і кинули сюди, живим м'ясом, на півроку.

А тут усе просто — браві полковники-генерали, що завжди дбали лише про себе, весело і впевнено пропонували:

— Ну, хто хоче повернутися додому не через півроку, а через місяць? Крок уперед!

А хто ж у нас не хоче?! Де живуть такі недоумки?! Та де завгодно, тільки не у нас...

І всіх охочих гнали туди, де вони за день мали піврічну дозу опромінення, а за місяць — набирали п'ятнадцятирічну, спалюючи себе назавжди: швидко, непомітно і бездумно. Бо радіація — не гавкає, не

кусає, не смердить, не димить, навіть брудом не осідає на білих одежах, чи захисних пелюстках на обличчях.

Вона тихо приходить потім, аби повести цих людей у довгий чи короткий, але важкий і страшний незворотній шлях болю, страждань і смерті. Повести самотніми і нікому не потрібними, бо наша Батьківщина любить лише тих, хто йде на подвиг, а не тих, що повернулися звідти... та ще й живими... Такі їй не потрібні, такі — заважають, своїми стогонами заглушаючи нові заклики Батьківщини до нових подвигів.

Шерстохвостов, ще й досі застиглий розумом у видінні над четвертим енергоблоком, в якому тоскному відчаї, що могло трапитися, але так і не трапилося неосяжно-велике, став повертатися до дійсності вже на КПП, в селі Лелів, де Клептоман, зупинившись, спілкувався з охороною і дозиметристами. Він, не прислухаючись, повернув голову і просто спозирив за обличчям водія.

Вілен Петрович не любив цього Лясандру Городіла, який возив його вже більше двох років, з'явившись у Києві з невідомо яких закапелків чи то Одеської, чи Миколаївської області — він не цікавився деталями, знав лише, що той був молдаванином, бо це й на пиці було написано.

І не любив не з національних причин і навіть не за те, що той крав усе, що бачив, роблячи виняток лише в цій машині, бо саме сюди й складав крадене, аби потім завезти в потрібне місце, щоб ще потім або продати, або поміняти, або сховати до кращих часів, коли прийде потреба на вкрадене.

Також не за те, що наприкінці п'ятниці Клептоман ішов у дводобовий запій, яків кожен чергову відпустку, впродовж якої просто не вилізав зі своєї окремої кімнати в гуртожитку, попередньо придбавши пійла «на весь сезон», залишаючи лише три останні дні на «спочинок», аби прийти до тями і з'явитися біля машини придатним до роботи.

Клептоман був стукачем у Конторі, про що Шерстохвостов дізнався від тестя, і саме Контора витягла його з безвісти окраїнного буття та приліпила до бублика саме цієї машини. Білену Петровичу і це не було дивним, бо розумів, що не спекався обіцяного нагляду, навіть не сподівався, що позбудеться колись. Ображало і гнітило те, що підсунули таку нікчемну, таку бридку і паскудну істоту, не здатну ні на що, окрім красти в три руки, пити запоями, боятися всього та всіх і стукати на того, з ким завжди поруч.

Не любив за сукупність якостей, навіть не розуміючи цього. Просто — не любив.

Коли вже від'їхали від КПП, Вілен Петрович не втримався:

— Знаю, ти весь час, поки я на атомній, ховаєшся у підвалі їдальні, що на острові?

— Та... Як... ховаюся... Не ховаюся я... То машину доглядаю, то з людьми спілкуюся... То допомагаю комусь...

— А там — є молодіці, у їдальні?

— Та, є... А як же... Як не бути... Там їх багато... — Лясандру, наче астматик, що задихається, ковточками видихав разом з повітрям короткі фрази: поки звучала одна, осмислював наступну, аби не бовкнути чогось, що потім може йому тикнутися.

— Так я тобі настійно рекомендую: кинь усе побічне і займися тими молодіцями. Одною, а чи й багатьма. Бо скоро не зможеш цього робити, якщо... взагалі можеш. Ще місяць-другий, і тобі випишуть перепустку до жіночої лазні. Цілодобову. Сьогодні виступав професор з Москви, із закритою інформацією, сказав, що справи кепські — за їхніми спостереженнями, хто близько від реактору — все майже нормально, а от хто на відстані від двох до п'яти кілометрів, то за короткий час перестають бути чоловіками у статевому розумінні, а потім і зовсім набувають жіночих форм. Чомусь мені здається, з тебе вийде... не зовсім принадна жінка. І ніякі бетонні стіни не допомагають, що цікаво.

Він скинув оком на враз задерев'янілого Лясандру, із застиг лими очима, який просто прикипів до керма, і додав, непомітно посміхаючись:

— Та це — в кращому випадку. А так — миттєва онкологія: починається з кінцівок, потім переходить на нутрі. І — відрізають, по черзі, що можна різати, а вже потім... сам розумієш, різати даремно. Я сьогодні глянув по карті — до твоєї їдальні близько трьох кілометрів від четвертого блоку. От і думай... Бо... мені шкода тебе. Ти — добрий хлопець, хоч і з деякими недоліками. Але про це — нікому! Ні-ко-му! Жалію тебе, тому й попереджаю.

— Дякую... Білене Петровичу... Щиро... Дякую!.. — Знову астматично відповів Клептоман, вже ламаючи побілілими пальцями кермо.

— Немає за що... — стинув плечима пасажир. — Давай, до райкому партії, звідти я сам дійду до готелю. А ти їдь відпочивати. І — думай! Ти хлопець ще молодий... — І знову не втримався, сказав, як поховав: — Міг би ще жити та й жити... А от... бач... — Жалісно скривився і важко зітхнув.

Клептоман лише часто-часто закивав головою у відповідь. А може, його так затрусило від жаху.

На ранок Лясандру Городіло, на прізвище Клептоман, зник невідомо куди і більше ніколи не траплявся на життєвому шляху Білена Петровича.

Скоро Шерстохвостов повернувся до Києва і відразу пішов у відпустку. Хоч і бував він на атомній наїздами, по тижню чи й більше, але події там розгорталися так, що відчував себе прив'язаним і до місця, і до самих подій.

Динера з дочкою і тещою весь цей час жили в окремому корпусі гарного, затишного санаторію «Карпати», неподалік від Мукачева — якнайдалі від усього, що трапилося, серед тиші, пахучого повітря, зелені карпатських лісів. Вілен Петрович тричі приїздив до них, розповідав новини, заспокоював, а вже потім відпочивав і сам.

І зараз приїхав, аби в цьому казковою краї, серед величі дерев у першому осінньому багрянці, під джурчання прозорої крижаної води у мілких гірських річечках забути про все. Забути про реактори, радіацію, смерть. Побачити звичайні обличчя: без респіраторів, «пелюсток» і чорних окуляр, які — начебто! — захищають очі від радіаційних променів. Побути в тиші і спокої, скинувши напругу і думки про свою безпеку.

Хоча... Як копнути глибше, то й тут., не саме райське місце — майже над дахом санаторію вже працює РЛС, що стежить за небом половини Європи, даючи таке випромінювання, аж подумати моторошно. А кілометрів за двадцять звідси будують ще одну, набагато потужнішу. То й тут... скоро можна буде існувати, лише надівши на голову алюмінієву каструлю, або ж чавунного горщика, для захисту від високочастотних променів.

І взагалі... про це краще не думати, навіть як знаєш. Бо немає на території України місць, де б дійсно було небезпечно. А вже після Чорнобиля...

А ще, буваючи тут, Вілен Петрович наче повертався у юність, у тайгу, згадуючи свої вправи з виховання бічів та биків, свою велич і значущість у безкрайньому просторі дикого краю, і задумливо-радісно посміхаючись згадкам.

Через тиждень до них приєднався і Юрій Іванович — він теж пішов у відпустку, аби відпочити, поміркувати над усім, що відбувається зараз, прийти до якихось рішень.

З тестем відпочинок набув більш активних форм: вони вчотирьох то їздили в Ужгород, то гуляли Мукачевом, обов'язково відвідуючи вистави місцевого театру, де їм відводили найгарніші місця. Маринка

мала своїх подруг, з якими й зникала майже на весь день — вона не любила спілкуватися з батьками, будучи аж занадто самостійною.

Ліляна Семенівна виявилася заяждою театралкою — колись мріяла бути акторкою, грала у самодіяльності, доки заміж не вийшла, присвятивши себе служінню кар'єрі чоловіка — тому і сама тяглася до культури, і сім'ю привчала до високого мистецтва, за яке мала саме театр.

Гуляючи по місту, пили дуже смачну каву в маленьких затишних кав'ярнях, де було завжди спокійно, тихо і чисто. І Шерстохвостов все глибше проникався думкою, що Закарпаття має зовсім особливий статус у Радянській Україні: тут місцевих більш м'яко і лояльно привчають до соціалізму, більш обережно поводяться з ними, на багато запліщують очі. Навіть порівняно із західними областями, навіть порівняно зі Львовом.

Мабуть, саме тому і саме тут, уперше в Україні, дозволили поставити «Собаче серце» Булгакова- Юрій Іванович сказав про це, коли були на виставі. І місцевий колорит не дуже плюндрували. І тутешні люди досить часто їздили до родичів за кордон. Тут усе було... дещо не так, як скрізь. Це і подобалося Вілену Петровичу, і непокоїло його, як обережного непокоїть все, чого не можеш зрозуміти.

Балига, тілом відпочиваючи із сім'єю, думками напружено працював, осмислюючи близьке майбутнє і прораховуючи можливі варіанти. Ситуація склалася важка, як ніколи за все його політичне життя.

І терзала його не чорнобильська катастрофа, що розбурхала весь світ, тримаючи в напруженій тривозі, а аварія більш масштабна, глибока і безповоротна, жахлива і все вражаюча, про яку сьогодні майже ніхто й не думав, не володіючи тою інформацією, яку мав Юрій Іванович.

Ця, головна аварія, називалася «Перебудова». І, як і чорнобильська «аварія», мала всі ознаки дійсної катастрофи, але в десятки разів більш страхотливої. Бо Чорнобиль зробив хоч і найбільше в історії людства лихо, та все ж — локальне, а «Перебудова» мала сягнути світових масштабів, руйнуючи устрій на планеті, змінюючи саму планету, знищуючи величезні масиви соціуму. Тому що була не фізичним явищем, а суспільним, духовним. А соціальні катастрофи — не передбачувані, не прогнозовані, їх не можна прорахувати; вони шаленим полум'ям охоплюють величезні маси народу, який вмить забуває всі попередні ідеологічні установки і стає саме тим творцем історії, яким його завжди висвітлювали комуністи, погладжуючи і штрикаючи, аби слухняно йшов, куди треба Партії.

Зараз уже інші, граючи у ту ж дудочку, але іншу мелодію, починають вести за собою натовп під назвою «народ». Легенда про Щуролова ніколи не була легендою, бо була притчею, яку постійно втілювали в життя розумні люди, даючи їй інший напрямок і тлумачення, але впевнено ведучи зачаровану звуками дудочки юрбу: то вглиб річки часу, проти течії, то — вже їхніх дітей — вглиб гори, звідки теж не повернеться ніхто, за винятком сліпого і глухого, не здатних пояснити, куди цього разу завів людське майбутнє Щуролов, зачарувавши нехитрою мелодією.

Своїм відточеним у партійній казуїстиці розумом Юрій Іванович осягав багато, бо багато знав, маючи своїх людей скрізь: на всіх щаблях-майданчиках, під кожним кущиком, у всіх нірках, на всіх гілочках, у кожному дуплі. І ще — за природою був аналітиком, ретельно приховуючи це від інших. І міг багато передбачати, аналізуючи всю доступну інформацію. І чинити, згідно за своїми висновками. Тому й залишався, попри всі сьогоднішні негаразди, туман, непередбачуваності, на своєму місці, вже з вечора чітко тримаючи курс, який вкажуть лише зранку.

Тому всі флюгери метеостанцій України, перед тим, як показати напрямок вітру, звірялися з носом Юрія Івановича, дійшовши висновку, що так надійніше. Бо навіть природний вітер у радянській державі дув, повіряючись з вітром політичним, уникаючи непотрібних неприємностей.

Малий проміжок часу розвитку подій не давав Бализі достатнього матеріалу для серйозного аналізу, але все діялося так стрімко, скрізь розгортався такий шкереберть, що відчував нагальну потребу діяти, хоч і дуже обережно, але й дуже швидко. І, можливо, ставити в цій ситуації треба не на себе, бо мав вже за шістдесят, що за тенденцією до різкого омолодження кадрів означало тихі проводи на пенсію, а на спадкоємця. Яким міг бути лише його зять, Вілен Петрович.

Балига весь час уважно стежив за ним, ведучи аналітичне досьє. І з задоволенням відзначав, що дурнувате, тупувате, але генетично хитре хлоп'я — росте! І росте досить стрімко, набуваючи і досвіду, і вміння, і внутрішнього шарму, і зовнішньої солідності. Правда, що у нього всередині, скласти собі не міг, хоч як і старався — Вілен або ж відмовчувався, посміхаючись, або ж ухилявся, ховаючись за пустими фразами, не розкриваючись навіть після доброї чарки.

Він був дуже вдячний своєму другу з КДБ, схожому на Свастуха: саме той переконав багато років тому що Шерстохвостов — дійсно той, кого шукає Юрій Іванович на посаду свого зятя. Переконував довго, наводячи багато наукових міркувань, посилаючись на таємні програми у своїй Конторі, які дають змогу прорахувати кожну людину, за наявності даних на неї, з точністю до вісімдесяти процентів, що неймовірно багато. І запевнив, що вся гіперсексуальність цього молодика скоро минеться, особливо якщо його Контора допоможе, а це — не є проблема, і перетече в інший, кар'єрний напрямок буття.

І таки переконав, і все організував, і Вілен з Динерою зустрілися в Криму. Майже абсолютно випадково. А вже з дочкою виховнопідготовчу роботу проводила Ліляна Семенівна: і

розповідаючи, і описуючи, і показуючи фотографії, і малюючи майбутнє потрібними фарбами.

Ще з того часу, як дочка досягла віку досить сформованої людини, Юрій Іванович відчував за неї постійне хвилювання, що навіть переходило в напругу: незнано з яких причин, Динера зростала доброю, щирою і веселою, абсолютно безхитрісною, дивлячись на нав-колишній світ широко розплющеними очима, відгукуючись серцем на всяке зло, жаліючи усіх і вся. Коли, ще маленькою, виходила з під'їзду, в одну мить з усіх щілин, закопелків, закутків і нір вискакували десятки котів і кошенят, собак і цуценят, нявкаючи і гавкаючи бігли та стрибали до неї — брудні, хворі, кульгаві — і вона кожного гладила, пестила, годувала, розмовляла, посміхалася, всім їм була як мама або сестра. І потім ця живність цілою юрбою проводжала її аж до рогу, викликаючи посмішки і здивування перехожих, а коли вона ступала на проїзну частину вулиці, сідали рядочком на краю тротуару, дивлячись услід. І Динера, йдучи, повертала голову назад, радісно посміхалася і махала своєму ескорту рукою.

То було і сміх, і горе!..

Вона не була схожою ні на батька з матір'ю, ні на вже їхніх батьків, і Юрій Іванович губився у припущеннях, звідки то їм таке лихо. І почав доскіпливо шукати причину. Аж поки Ліляна Семенівна якось зненацька, майже випадково, не згадала свою бабусю по матері, знахарку з гірського карпатського села, що все життя лікувала і людей, і худобу, і звірят, навіть не беручи грошей, а приймаючи лише те, що люди могли дати.

Саме тоді батько, зрозумівши, що все — вкрай серйозно, як страшна хвороба, почав шукати ліки на майбутнє, аби цей суворий, жорстокий і підступний світ не розчавив його доньку: фізично або розумово. Аби, коли його і дружини не стане, вона мала надійний захист, опору, свій маленький добрий світ.

Оскільки ж Динера була ще і спокійною, і розумною, і слухняною, а до того й уміла логічно мислити, що притаманне рідко кому із жіночої статі, то, ретельно обміркувавши, вона погодилася з батьками, залишивши при цьому останнє слово за собою. І, дякуючи всім, все склалося до сьогодні навіть краще, ніж можна було сподіватися.

І онука в них є, пречудова, і пішла вона — вже видно — в Юрія Івановича з дружиною, що його дуже тішило як діда.

Балига, можливо єдиний раз за все доросле життя, щиро реготав, слухаючи тоді розповідь Свастуха про моральну обробку Білена, яку Свастух називав «оральною», вкладаючи в це слово всі його значення. І подумки гордився собою: навіть тут спіймав долю за волосся!

І сьогодні хоча й зі смутком у серці, але розумів: тепер черга Білена. Тепер йому йти вперед, опираючись задом на його, Балиги, руку. Тепер Білену розбудовувати почате тестем.

А для цього треба робити превентивні кроки. Вже сьогодні. Завтра — буде пізно.

Того дня зранку Вілен з тестем пішли з кошиками, піднявшись у лісисті гори, подалі від цивілізації.

Юрій Іванович з дитинства любив блукати лісом, полюючи на гриби, видивляючись цих незвичайних жителів природи: маленьких, тихих і беззахисних. І отримував просто естетичну насолоду, коли натрапляв на товстенького, в оксамитно-матових пастельних тонах боровичка; або заткану своєю живою павутиною ніжну вовнянку, з крапелькою живої роси в лійці-капельюшку; або шкірками мандаринів розкидані на яскраво-зеленому килимі моху лисички. Йому навіть жаль було зривати це диво, що так гармонійно красувалося на лісовій галявині або ховалося під деревом, тому спочатку довго милувався і лише потім, нахилиючись і задоволено крекчучи, зривав, акуратно відщипуючи тіло гриба від грибниці — нічого гострого! — тільки руками! Тільки руками!..

Жінки поїхали в місто, на базар, за чимось смачненьким — їжа в санаторії була дуже гарною і різноманітною, але, як завжди, іноді хотілося того, чого не було.

Чоловіки ходили, не гублячи один одного, доки їхні кошики не стали повними. Потім сіли на галявині, спершись спинами на великий, нагрітий осіннім сонцем камінь.

— Грибів цього року — як насрано... — у мрійливому захваті сказав Юрій Іванович, замруживши очі на сонце.

— Так... — погодився Вілен. — Мені навіть згадався Далекий Схід, де в юності бував у геологічних партіях. Там, у тайзі, спочатку стрибаєш за кожним гарним грибом, а потім і нахилитися ліньки, стільки їх навкруги, серед диких хаш...

— Така вже наша людська вдача: спочатку захоплення, потім байдужість, ще потім — зневага. З плином часу людина черствіє, притупляється почуттями, губить гостроту сприйняття. Життя — той же наркотик, що потребує все більших і більших доз. Особливо, сите життя, якого всі прагнуть, потім звикають... потім... Ти — звик?

Вілен обережно напружився, не розуміючи, куди веде тесть:

— Людина до всього звикає... - відповів ухильно. — Тому й виживає.

Балига задоволено посміхнувся: добрий трапився учень. Грає достойно, тримається впевнено, мислить без поспіху, відповідає, аж зачепитися ні за що.

— Гаразд, не будемо в піжмурки гратися. Я багато й довго думав і дійшов висновку — ти дозрів, аби пропустити тебе поперед себе. Часи, як знаєш, настали скрутні, але зараз не про те. Зараз про те, що нам удвох робити далі. Аби залишитися при владі, мати кусень хліба з маслом та ікрою і ще дещо. Аби не тремтіти за завтрашній день близьких та й свій. Не буду вводити тебе в суть усіх подій, ти й сам багато бачиш і розумієш, скажу лише, що партії нашій стає все скрутніше, й не за горами той час, я відчуваю це, коли вона перестане бути керівною та спрямовуючою силою нашої держави, а значить — і майже половини світу. Бо все це «прогресивне людство» існує, доки існує наша Партія. Всі вони — «козачки», заслані у

ворожий нам світ. І першими побіжать з корабля. Вже біжать. Наступаючи переднім на п'яти. І пускаючи сморід в носи заднім.

— А що ми можемо зробити? Хіба щось від нас залежить? — Обережно поцікавився Вілен.

— Від нас з тобою все те не залежить. Від нас залежить — зберегти себе. І саме це — наше єдине завдання, хай там що! Хай гине все навкруги, хай засипле Чорнобилем, залле водою чи спалить полум'ям, ми повинні врятуватися, вижити, виплисти, відродитися птахом Феніксом. І не повинно бути перешкод, які б могли завадити. Відкинь усі комуністичні догми — відчуй себе вже сьогодні вільним від них. Усередині себе вільним. Зовні не роблячи різких змін, ідучи всього на крок — ні!.. — на півкроку! — попереду самих розумних, але вдаючи, що йдеш за ними.

— Знаєте, я вже теж думав над цим усім... І якраз хотів порадитися з вами. Ви трішки випередили мене, — сказав Вілен задумливо і спокійно.

«Н-н-ну, с-с-сучий син!.. Ліпить, як по писаному! — у Балиги аж серце зайшлося від захвату. — Ні, може, й думав, але як охайно провів усе це, лизнувши мене компліментом, при цьому загримувавши комплімент до невпізнанності! Я не помилюся, він таки дозрів!» А вголос сказав:

— Я відчув це, тому й завів розмову... — зробив паузу і додав: — Аби ти мене не випередив.

Вони повернули голови один до одного і разом посміхнулися.

— Тоді, - продовжив тесть задоволено, — після відпустки ми почнемо операцію «Пересадка», аби запобігти шкоди від більш масштабної операції «Перебудова». Оскільки в моїх руках багато чого й кого, то будемо мати підтримку скрізь, де потрібно, у всіх відгалуженнях усіх служб нашої великої Батьківщини. Мета — на сьогодні — перевести тебе з апарату Партії у апарат влади.

— Яким саме чином?

— Ну... Я так помислив: спочатку в народне господарство, подумаємо, куди саме. А вже звідти — у якийсь міськвиконком, достатнього рівня, далі — м'яко і непомітно, але швиденько — на посаду голови серйозного облвиконкому. Але це ми загадуємо дещо задалеко, так би мовити, накреслюємо перспективу. А життя... воно покаже. Треба лише прислухатися та придивлятися, навіть уві сні тримаючи вуха нашорошеними, а очі — прижмурено-гострозорими.

— Тож, коли я вірно розумію, найперша моя задача, на сьогодні — відійти від КПРС як мого двигуна по життю?

— Розумієш вірно. Коли трапиться щось, можна буде сказати, що вже тоді засумнівався у вірності шляху Партії, в чистоті її лав, у щирості її вождів, минулих і вчорашніх — та що хочеш можна буде плести!..

— Думаєте, все так серйозно?.. — прикусив губу Вілен.

— Запам'ятай, — Балига підняв вказівного пальця, — в цій країні можна бути впевненим лише в одному: ні в чому не можна бути впевненим.

— Але ж... Друга частина логічно приводить до абсурду першу?

— Бо все життя в цій країні є абсурд... — очі його нараз стали сумними і навіть загубили свою звичайну липкість. — Все життя наше. І починаєш розуміти це дуже пізно. Але... продовжуєш сподіватися, що завтра — буде краще за сьогодні. А так не буває: завтра- це ще один крок до смерті, про що ніхто з нас не думає. Ми старіємо, хворіємо, втрачаємо близьких, втрачаємо себе і приходимо у свій останній день спустошеними, виснаженими, зневіреними, розгубивши по дорозі життя все, що мали від народження. Загубивши себе. І залишаємо цей світ голими, якими і прийшли в нього. Прийшли, невдоволено горлаючи, і йдемо, невдоволено хриплячи з останніх сил...

«Щось сьогодні його понесло!.. — здивовано напружився Вілен, вдаючи, що співчутливо слухає і навіть розуміє. — Може, виявилася невиліковна, швидкоплинна хвороба, про яку він дізнався лише ось? Так по Лілянці Семенівні не видно... Вона би знала. Чи, може, і їй це невідомо? Та ладно, час покаже».

— Добре, — наче опам'ятався Балага, — заговорилися ми... Ходімо, бо вже пора. Скоро й обід. Поки дійдемо, буде саме враз. Лише наостанок: зараз готуємося * десь до Нового року. Ти ж, весь цей час, уже працюєш на майбутнє: зміни стиль керування, помирися з усіма керівниками великих підприємств, а десь — і вибачся; менше говори і наказуй, більше слухай і проси порад; де треба — говори про Партію, де не треба — навіть не згадуй. Стань м'якішим, добрішим. Привід для таких змін маєш, і вагомий: чорнобильське лихо тебе перевернуло, змусило по-іншому дивитися на все. Але не переборщи. Зрозумій і пам'ятай: зараз саме той чорний день, до якого ти готувався все життя як і кожна людина. Для нас, комуністів, він майже настав. Але ми з тобою готові, тому й проскочимо, через і крізь нього. Коли не схибимо навіть у деталях. Я все ясно склав?

— Ja, mein Фюрер! — Вілен скочив на ноги, виструнчився і скинув праву руку уверх, намалювавши на своїй вкрай неарійській пиці арійські почуття. І потім, посміхнувшись, глянув на тестя.

— Ти — все ж таки загадка для мене... — задумливо почухав потилицю Юрій Іванович. — Ніколи б не подумав навіть, що в тебе може з'явитися почуття гумору... хай і таке.

— То я... маю перспективи?.. — примруживши око, що раніше косило, знову посміхнувся Вілен.

— Знаєш, я їх навіть... жахаюся дещо... — ледь похитав головою Юрій Іванович, глядячи вбік і стуливши тонкі губи в ниточку.

Осінь прийшла теплими днями, бабиним літом і щедрим урожаєм. Вродило і на деревах, і в полі, і на городі. Наче в насмішку людям, які вже вкрай розгубилися і не знали, що можна їсти, а що — радіаційна отрута. Тому, поміркувавши, не змінили свого укладу життя, збираючи все, що виросло і достигло: сушачи, маринуючи, засолюючи, засипаючи в погребі, розвішуючи на горищах, годуючи курей-качок та корів-свиней.

Вони міркували просто й філософськи: викинути ніколи не пізно, якщо до того не з'їли. А які з'їли — то, може, й пронесе... У всіх розуміннях.

Незважаючи, що з моменту Чорнобильської катастрофи минуло три роки, досі абсолютно ніхто не знав, де є радіація, а де — її немає. Ні, дехто знав, але нікому не розповідав. А вже коли розповідав, то виявлялося: скрізь так чисто, що чистіше й не буває — навіть у райських кущах більше бруду. І вже, ось, скоро!.. — зі всього світу до нас, численними юрбами попруться люди: нормалізувати здоров'я, підірване нестерпно важким життям у Канаді, Новій Зеландії чи й зовсім брудній Швейцарії. Бо хіба ж там хто піклується про людей?.. Ні, це тільки у нас і тільки завдяки рідній КП СС та радянській владі!

Петро посміхався про себе, руками перебираючи викопану картоплю, а пам'яттю — все, минуле давно й недавно. Він знав і розумів, що брешуть скрізь і завжди, особливо — влада. І що вища влада, то більш велика і вагома брехня, тим менше правди. Але такої брехні, як сьогодні, раніше не було. Раніше просто замовчували все, аби не брехати. Просто засекречували — і потрібне, і дурне, і страшне. Аби народ не хвилювався, та їв-пив-плодився спокійно.

Раптом сплинуло: сімнадцять років, як немає Мальви — страшно уявити собі... Після смерті дружини ніколи не називав її Мотря, лише — Мальва. І спочатку, більше року, наче й не жив, просто існував — за інерцією, бездумно, автоматично — пораючи господарство з раннього досвіту, працюючи у колгоспі, сяк-так спілкуючись з людьми, а увечері замикав двері і мовчазно, важко пив, проганяючи всякі думки і страшенну тугу; пив, а потім засинав, просто впавши на підлогу... Він немов опинився в пустій порожнечі, чорній і тягучій, без кінця-краю, без надії.

За ці вечори перегорнув кожний день свого життя з Мальвою, згадав кожну її фразу, кожну посмішку, кожну їхню обопільно радісну мить. І, згадуючи, мовчки, беззвучно і безнадійно плакав. Навіть не плакав — спливав сльозами. Важко, у відчаї, в байдужості до себе.

Найчастіше згадував їхню першу зустріч. Його тоді поранило дурним осколком, що прямував у серце, та втрапив у руку, і довелося йти у санбат. Осколка витягли, наклали шви — сидячому, прямо на стільці. Перев'язувало невеличке, зовсім худеньке дівчатко, скоріше підліток, коротко стрижене, і тому схоже на хлоп'я. Аби не мовчати, Петро спитав:

— А звідки ж ти така будеш? І — чия?..

Вона скинула на нього такі великі, такі сірі, такі теплі очі... що він — просто втопився в тих очах... І сказала просто, як видихнула повітря:

— А — не знаю...

— Як... не знаю?.. Що — не знаю? — Застиг у здивуванні лейтенант Шерстохвостов.

— Не знаю, ні хто я, ні — звідки, — посміхнулася дівчина. — Бо сирота. Десь знайшли, кудись привезли, щось записали, виправляючи документи. Потім скерували у дитбудинок. Це було у тридцять третьому, казали, тоді був голод. Такий голод, що люди їли людей. Мені було десять, і все своє попереднє життя я досі не згадала. Наче й не жила до того. Пам'ятаю себе вже в дитбудинку, наче тоді й народилася. Коли відгодували, і я прийшла до тям... Навіть розмовляти не могла спочатку, навіть годували через трубочку... Дякувати Богові, вижила. Хоч і не знаю, навіщо...

Її руки, тоненькі до прозорості, вправно бігали навколо рани Петра, обробляючи, потім перев'язуючи, потім вмощуючи зігнуту руку до тулуба і примотуючи її.

— Я і на фронт прослизнула, аби десь бути, якимось існувати, аби — серед людей. А ще сподівалася, що вб'ють, бо багато хто гине, то й не треба буде, як війна скінчиться, думати, що робити далі... Бо не буде мене, і ніхто не затужить. І можливо, по смерті, буду мати щось або ж — і нічого. Кому я потрібна?..

Петро слухав, як вкляк, широко розплющивши очі і згадуючи своє.

...Півроку тому надійшла звістка про смерть Олени, а про Дмитра не було нічого. То він і сина поховав у думках: коли гинуть дорослі, то де вже вижити малому, чотирирічному. І став сиротою, шукаючи смерті, бо жив до того лише надіями на повернення, на зустріч із сім'єю, уявляючи підрослого сина, якого майже й не бачив до війни.

Він і одружився з Оленою, коли обом було по вісімнадцять, бо обоє залишилися самотніми: її батьків вислали до Сибіру, а його батьки — нишком втекли кудись самі, не чекаючи стуку у двері на світанку, та й загубилися у просторі цієї навіженої країни.

А хата залишилася, і треба було жити, і треба було хазяйку. То й побралися — без любові, але з приязню. І зажили нормально, не скубилися, не лаялися, разом і робили все, і жаліли один одного.

А тоді й Дмитрик знайшовся, стало хоч і важче, але й сенс життя побачили. А тут — війна клята... І німці, аж до Москви.

А вже коли наче й на світ сонця стало, вже й перемога скоро, хоч і зварена на крові мільйонів безвинно погублених, — звістка про смерть Олени... І Петро згас душею, вже не маючи сил сприймати ні радість, ні горе, ні нові смерті — нічого. Він виснажився, наче довго біг по крутій дорозі вгору, а добіг — до безкрайого провалля, ледве зупинився.

І перестав берегти себе, отримуючи за це і медалі, і орден, і ще одну зірочку на погони. І не сприймаючи всього цього, наче все воно коїлося з кимось іншим.

Лише зараз, слухаючи спокійну і майже байдужу розповідь дівчини-дитини, від якої залишилися лише очі, йому чомусь захотілося захистити її, зберегти, дати тепло, радість життя.

— А як звуть тебе? — спитав тихо, аби не злякати її щирість.

— Мальва... — враз засоромилася та. — Мене так у дитбудинку назвали, аби я з часом розцвіла мальвою... А прізвище дали Маленко, бо дуже вже маленькою була. Та й залишилася такою...

— Дякую тобі... за допомогу. За доброту твою... За щирість.

— Та що ви!.. — вмить зашарілася дівчина. — Я просто зробила, що вмію... І розважала вас, аби боляче не було.

— От за те й спасибі! — Петро посміхнувся, взяв її за руку і ніжно потиснув. — Я завтра зайду, аби ти глянула, як загоюється. Добре?

— То заходьте... — станула плечима Мальва, ніяково посміхаючись. — Бережіть руку.

— Авжеж. То — до завтра?

— Як доживемо... Бо — війна.

І Петро зайшов назавтра. І потім заходив, вже й рука зажила. У Мальві було стільки чистої доброти, стільки внутрішнього тихого світла, що він забував про все, дивлячись на неї, слухаючи її, посміхаючись їй...

А коли настав час повертатися до мирного життя, вони вже знали, що з'являться у Сутінках тільки разом, удвох.

І ось... він знову сам. І вже не буде нікого, аби заступити порожнє місце, аби вигоїти серце. Не буде нікого й ніколи. Ніхто не замінить втраченого. Втраченого двічі.

І цілими днями розчиняючись у праці, на вечір залишався один, безмежно самотній у безкраї своїї спустошеної душі. І пив, заливаючи думки, заливаючи біль, заливаючи тугу. Знищуючи себе зовні, бо всередині вже був спалений.

Так було, доки уві сні не побачив Мальву: вона стояла напроти, посміхалася і скрушно хитала головою, заглядаючи просто в саме серце. Потім погладила рукою по неголеній, брудній щоці і щось нечутно прошепотіла, омиваючи йому душу вкрай зажуреними очима. Знову похитала головою, повернулася і пішла, зникаючи вдалині, і оглядаючись, і сумно посміхаючись.

Два дні потому Петро взагалі не їв, не пив, ні з ким не розмовляв, навіть з Йовменом Сніжком, хоч і товаришували багато років, ще з дитинства. Лише працював, працював, працював — як скажений, до виснаження. А на третій — наче воскрес. Важко, стогнучи, розриваючи темінь власного буття, але-воскрес. Привів себе до ладу і став тим Петром, якого всі знали колись, хіба ще більш задумливим і менш усміхненим.

І продовжив життя, сам не знаючи навіщо, але відчуваючи — треба. Треба, бо так просила Мальва. Це він зрозумів точно.

Фінтер

Уже третій місяць Вілен Петрович Шерстохвостов обживається у своєму величезному кабінеті з табличкою «Голова обласної ради», за височенними і широченними дубовими дверима з різьбленими фільонками. Це навіть скоріше, невеликий зал урочистих засідань, ніж кабінет: з довжелезним столом посередині, до якого поперек примикає масивний стіл Вілена Петровича, звідки того майже не видно у важкому вицяцькуваному кріслі з високою фігурною спинкою.

Аби не загубитись у безкрайньому просторі приміщення і якось здійснитися над меблевою величчю, новий голова вже наступного дня наказав завгоспові спорудити за столом підвищення в двадцять сантиметрів заввишки, на кшталт сцени, а ніжки крісла вкоротити на десять сантиметрів. І лише після цього відчув себе хазяїном простору, вписавшись у велич кабінету.

До появи тут Шерстохвостов змінив за минулі чотири роки три посади: заступника директора великого хімічного комбінату у Донбасі, голови міськради у досить великому місті Криму та попрацював майже рік директором однієї з українських АЕС.

Зі всіх посад, задоволення і найбільшу користь для себе мав лише у Криму: там і працював, і відпочивав, там все було якимось південно-святковим та радісним, наче трапилася велика відпустка. Саме в Криму познайомився і поспілкувався з багатьма впливовими людьми з усіх радянських республік; поспілкувався тісно, без офіціозу, теплими компаніями. А з деякими потрібними людьми і заприятелював на досить близькому рівні.

Найбільше ж йому не сподобалося у Донбасі, де навіть дихати не можна було, не те що жити. Не край, а величезний смітник!.. Сама згадка про ті місця ще й зараз викликає судоми тіла і задуху в легенях.

Але і в цьому, жахливому до казковості, краї Шерстохвостов познайомився з дуже цікавим організмом — губастеньким Леонідом Івановичем, одним з другорядних комсомольських вожаків донбаської землі. Цей Леонід, зі своїм півнячим чубком зачесаного назад волосся, увесь якийсь занадто яскравий та пригожий, із смиканими ляльковими рухами тіла, враз нагадав Віленові Петровичу маріонеткового Петрушку, і він так і став його називати подумки.

Навіть Вілену Петровичу, знайомому з багатьма пащекуватими комуністами, такий ще не траплявся: Петрушка умів миттєво підхопити абсолютно будь-яку тему, говорити скільки завгодно довго, моментально з'їхавши з цієї теми і викладаючи ошелешеним співрозмовникам все, що йому хотілося, впевнено і переконливо верзучи нісенітниці й абсолютно не звертаючи уваги на спроби зупинити мутний потік його напруженого словоблуддя.

Як люди бувають природженими музиками, поетами, акторами чи придурками, так Петрушка був природженим комуністом, розвиваючи свій дар майже з народження. Гнучкість його язика була воістину фантастичною: навіть гадюки не могли суперничати своїми тілами з його оральним інструментом, який він використовував у якості ректального суппозиторію.

Після знайомства Вілен Петрович почав стежити за кар'єрою майбутнього комуністичного ватажка, з цікавістю відзначаючи, що той лізе наверх, і доволі швидко та вправно. Коли ж, наче між іншим, сказав про Петрушку Бализі, той посміхнувся краєчками губ:

— Тили треба готувати заздалегідь... Чує моє серце — щось вийде з цього клоуна. Завтрашній день треба готувати. Ти теж... не забувай про це.

— Авжеж, мені двічі повторювати не треба, — теж куточками губ намалював посмішку зять.

...Шерстохвостов натискає кнопку на телефоні-комутаторі. Через мить двері прочиняються і з'являється незбагненне чудо, його секретарка Галина Миколаївна.

Сьогодні вона у важкому оксамитовому костюмі фіолетового кольору, який чітко підкреслює те, що треба ховати, та приховує те, що можна було б і підкреслити. На ногах чорні панчохи та чорні туфлі на невисоких підборах, і весь цей комплект виглядає, наче жінка навмання витягла з бабусиної скрині що трапилося, вдяглася й поперлася на роботу, абсолютно впевнена, що її смак-бездоганний.

Колір свого волосся вона змінює вельми часто і радикально — від жовто-пшеничного до синьо-чорного, а сьогодні воно в неї темно-руде. Та незалежно від кольору її голова завжди нагадує дитячу назву зачіски «Дощ іде, а ми — скирдуємо», бо вічно схожа чи то на очеретяний дах клуні, чи ж на копицю соломи, складену паралізованим колгоспником, з глибокого похмілля.

Галина Миколаївна має досить приємне обличчя: прямий носик, великі, дещо лупаті очі якогось тьмавого кольору, милі ямочки на щоках і підборідді та чуттєві, чітко окреслені губи, якими мабуть гарно цілується — Шерстохвостова не тягло перевірити це, хоча йому вже багато дечого нашепотіли про секретарку, про її прихильність до розваг і винахідливість у них.

Окрім зачіски жінку псує ще й важка хода — вона ступає ногами, наче кінь-вагозов, а її випираючі великі груди при цьому стрибають у такт крокам, аж приліплюючи до себе погляди чоловіків.

— Я уважно слухаю вас, Білене Петровичу! — сказала секретарка своїм майже контральто, ретельно вимовляючи, аж смакуючи, кожний звук.

— Скажіть, у вас яка освіта? — поцікавився хазяїн кабінету, нахиливши голову і дивлячись спід лоба, поверх окулярів для читання.

— Факультет журналістики університету! — гордо відповіла Галина Миколаївна, стріпнувши своєю копицею. — З відзнакою!

— Цікаво, як пишуть ті журналісти, що без відзнаки? — спитав Шерстохвостов самого себе, а вголос поцікавився: — А якою тоді мовою ви написали ось цю фразу: «Підкріплюючи себе на раніше отримані результати, область, звичайно, розвивається по останніх директивам партії»? Я не журналіст, може, саме тому такі вихилися мені не зрозумілі.

— Можливо, я десь і пропустила щось, текст дуже великий, — зметнула вищипаними бровами секретарка, зробивши губами, як курка задом у момент дефекації. — Давайте, я ще раз перечитаю і виправлю, — вона не розмовляла українською, а гарцювала на ній, підкреслюючи своє щире походження, своє вроджене відчуття мови, неначе акцентуючи недолугість у цьому всіх навколишніх, абсолютна більшість з яких взагалі спілкувалася російською.

— Зробіть вже послугу! — ущипливо погодився Вілен Петрович, простягаючи видрукувані аркуші. — Буду вкрай вдячний. Просто вкрай...

— Як скоро це треба? — примружилася відзначена журналістка.

— Ще вчора! Тому — через півгодини — мені на стіл повністю вчитаний і виправлений текст.

— Добре... Я зараз все зроблю, — вона повернулася і важко закрокувала до дверей, похитуючи стегнами.

Голова дивився услід, скрививши губи і думав про своє.

Перебудова набрала скажених обертів і несла країну кудись, куди ніхто ні шляху не знав, ні карт не мав — навіть радянських, зроблених для ворогів-шпигунів, користуючись якими, людина, що пливла по

Волзі, мала потрапити чи до Чорного, а чи й до Балтійського моря, але ніяк не до Каспійського, куди та Волга і впадала насправді...

І в політиці, і в економіці творилося таке, що й очі, від втоми, вже не вилазили з зіниць. Мутні потоки сьогодення винесли назовні все, що ховалося чи було ретельно приховане від яскравого світла дійсності; все, що ще п'ять років тому не побачив би і в жахливому сні. На екрани телебачення вилізли нові ідеологи, пророки, шарлатани і просто біснுவаті; газети і журнали друкували такенне, про що й думати страшно.

Усе стало, як після війни: вокзали заповнювалися знедоленими, бічачими, бездомними дітьми; людні місця і вагони електричок заповнилися жебраками; закривалися роблено збанкрутілі шахти, заводи і фабрики, викидаючи на смітники життя сотні тисяч робітників. Люди, враз ставши непотребом, збивалися в банди, воюючи між собою і з суспільством, вириваючи один у одного єдиний кусень хліба, що з кожним днем ставав усе меншим і черствішим.

А ті, хто за внутрішнім складом не були злочинцями, збиралися юрбами на мітинги протесту, страйки, піші походи до столиць, масово лягали на асфальт автотрас і залізничні колії, перекриваючи шляхи сьак-так повзучим автомобілям і потягам.

Хто мав хоч яку змогу, тікали з цієї клятої країни світ за очі, а ті, хто такої змоги не мав, тікали ще швидше і далі, залишаючи своїх рідних, нажите, збудоване, випестуване своїми руками. І ніхто з тих, що тікали, як і ті, що залишалися, навіть уяви не мав, як надовго це все і чи взагалі буде колись як не краще, то хоч інакше.

Влада немов затаїлася, не роблячи практично нічого, або робила таке, що призводило до ще гірших наслідків.

Здавалося, що вся ця країна, від насуплених Карпат, де у кожного — кулемета на радянську владу заховано під стріхою, до вузькооких Курил, де закушували все, що горить, лише червоною ікрою, лягла під словоблуда Кашпіровського і рукоблуда Чумака, завмерши в чеканні, що все, і вже ось — розсмокчеться само по собі, треба лише почекати, зіщулившись у темряві дійсності, під теплою ковдрою нових казок про світле майбуття, на які влада, як завжди, не скупилася.

Під гасла, постійно гарні і яскраві, великий, розхристаний, знавіснілий від гикавки і завжди п'яно-похмільний СРСР розкрадався та розпродавався направо й наліво своїми вчорашніми керівниками. Створювалися й одразу зникали цілі галузі аферистів, пройдисвітів і маленьких фюрерів, які відривали шматки від великого кусня, засовували у пазуху і стрибали далі, аби відкусити ще, ховаючи закривавлені ікла під масками дбайливців за майбутнє.

Країна здригалася у конвульсіях, наче загнаний старий кінь, що впав на курній дорозі, хриплячи і судомлячи жилавими ногами, вже заковуючи очі до білків із синіми ниточками кровотоків; і білки почали поволі жовкнути у чеканні неминучої скорої смерті...

Навіть загартований повсякденною напругою у боротьбі за виживання мозок Шерстохвостова давав збої, даруючи безсонні ночі і важкі, похмурі ранки.

Якось, ще раніше, Балига наодинці показав йому останнє фото Леніна — абсолютно хвора людина у плетеному кріслі з інвалідними колесами, запнута у сорочку-білизну, наче в гамівну; покрита завеликою для зсохлої голови кепкою, з безумним поглядом пустих очей, вирячених у нікуди:

— Це те, про що досі дуже мало хто знає. Так закінчують усі вожді, доживши до старості. Так закінчують і їхні ідеї, втілені в життя. Всяка комедія, зіграна до кінця, зростає у трагедію. Запам'ятай і — пам'ятай. І ще, дуже важливе... якщо зрозумієш сказане: багато хто вміє прийти вчасно, і майже ніхто — вчасно піти. Найскладніше в житті нашому — вчасно піти, — він помовчав і додав, наче сам до себе: — Я

теж... дещо забарився... на керівному шляху, — і задумливо подивився на свою в'язку ключів, яку завжди гойдав на пальці.

Вілен слухав Юрія Івановича, з глибоким внутрішнім жахом вдивляючись у знайоме з дитинства обличчя дідуса Леніна, вражене безумством, відчуваючи, що все летить у прірву: історія, ідеологія, впевненість, завчені цінності, віра, навіть радість від самого життя.

Та ще до всього додавалися сімейні проблеми, від яких теж нікуди не сховатися.

Вілена Петровича не на жарт непокоїло здоров'я дружини. З того чорнобильського квітня вона почала поступово, майже непомітно змінюватися. І ці зміни лякали Шерстохвостова.

За відсутності всяких ніжних почуттів до дружини і доньки — або ж вони спали глибоким летаргічним сном — він просто цінував своє оточення за те, що давало змогу бути у владі, куди й потрапив майже випадково, але — і прижився, і втягнувся, і став отримувати велике задоволення від головних її цінностей: перехитрити, підставити, з'їсти, обійти на кривій, посісти місце вище й вище, аж до найвищого. Як для банкіра гроші — просто папірці, якими він грається у велику фінансову гру, так для справжнього політика люди — всього лише ляльки, якими він забавляється на довгому шляху наверх, жонглюючи ними, їхніми життями й долями, і милуючись результатами, часто жахливими з точки зору нормальної людини.

Тому сім'я для Шерстохвостова була просто осередком, що давав змогу жити у великій грі, від якої він був у захваті повсякчасного напруження тіла і мозку, бо виявився створеним саме для цього, і іншого свого буття не уявляв. Тому й оберігав всіма силами близьке оточення, як гарантію свого життя взагалі. Оберігав і цінував, хоча майже не бував вдома, то пропадаючи на роботі з рання до ночі, то гасаючи у відрядженнях.

І от тепер... все зайшло кудись... і йшло не так. І це Вілена Петровича не на жарт хвилювало, бо загрожувало його майбутньому.

Ще тоді, у Закарпатті, Динера занадто уважно дивилася по телевізору все, що було пов'язане з Чорнобилем. Вона просто завмирала перед екраном, прикипівши до нього застиглим поглядом, а з її очей котилися великі, рясні, мовчазні сльози. І шепотіла тихенько, сама собі:

— Недарма... не просто так це трапилося саме в мій день народження... Значить, ця катастрофа пов'язана зі мною, з моєю долею...

Доводилося навіть просто вимикати цей клятий «ящик», забирати дружину, заспокоїливо переконувати, що нічого страшного там не коїться, що все ліквідують, що все буде добре, що загинуло зовсім небагато, як могло би статися. І розповідати про Кремешного, про знайомство, про Гефу з Мисковим, про Горділо.

Дружина на деякий час заспокоювалася, посміхалася, аби потім знову перейматися новими жахами. Вже й Ліляна Семенівна, теж вкрай стурбована, не відходила від доньки, суворо слідкуючи, аби та не залишалася наодинці з думками; навіть часто залишалася ночувати. Але — хіба ж залізеш у голову, навіть і рідній дитині; хіба ж повернеш чужі помисли у потрібному напрямі? Та ще й навколишні мешканці сіяли такі неймовірні чутки, що хоч вішайся... А чуткам у цій країні завжди вірили більше, ніж офіційній інформації. Так уже історично склалося: все, що пишуть газети і говорять в ефірі — майже цілковита брехня, а от те, що на базарі почули — то і є правда. Найвищого гатунку.

Теща, порадившись із чоловіком, і до лікарів-професорів возила Динеру, потім — до якихось бабок-ворожок та дідів-знахарів, але це якщо й допомагало, то зовсім ненадовго.

Час минав, вже й чорнобильське лихо залишилося далеко позаду, а Динері не ставало краще. Вона десь знайшла Біблію і почала її читати, часто застигаючи поглядом на словах, потім ходила сумна, згорьована і невтішна. Коли ж Вілен Петрович питав:

— Що з тобою? Що трапилося? Що тебе гнітить? Може, тобі щось треба, скажи, я знайду... — Вона відповідала, сумно дивлячись на нього:

— Трапилося... Наступив початок кінця Світу нашого. А ви не бачите цього... Ніхто... Мені це відкрилося, бо відлік кінця почався в мій день народження.

— Схаменися, що ти говориш!.. Все нормально, все йде, як треба! — Стискав її плечі Вілен, заглядаючи в очі, чого не робив страшенно давно.

— Не буде... — дивилася крізь нього дружина. — Вже ніколи не буде, як було... Почався відлік часу... — І додала зовсім для Вілена незрозуміле: — Вже зламана перша печатка. І вже був вершник на білому коні... Тільки ти не помітив. Ніхто не помітив...

На роботі її теж не впізнавали: зникла та щира, врівноважена і спокійна Динера Юріївна, яку всі знали і любили, а з'явилася тривожна, напружена, зі сполоханими очима жінка, лише зовнішньо схожа на колишню їхню колегу.

І Балига, і Вілен, і Ліляна Семенівна діставали всілякі путівки, обстежували Динеру у найкращих лікарів, але ніхто нічого у неї не знаходив, всі задумливо похитували головами, кривили губами, виписували якісь ліки і радили почекати: час сам повинен вилікувати, бо в таких випадках час — найкращий лікар. А ще — треба більше відпочивати, читати веселого, дивитися комедії, ходити до оперети, цирку. Треба більше бувати на природі, пити свіже молоко, споживати просту сільську їжу.

Час минав, усе робили, як сказано, але краще не зчинялося — Динера ставала все більш задумливою, на всі спроби рідних хоч чимось допомогти, якось оживити, лише повільно похитувала головою, дивлячись у підлогу, сумно посміхалася і говорила дуже тихо, наче сама до себе:

— Ви нічого не розумієте... ви не хочете розуміти. Навколо лише брехня, лише бруд, лише кров... Цей світ загрузнув у гріхах і вже не вирине з них... І я відчуваю, що скоро піду з нього, і мені страшно... за свою і ваші душі страшно... Я молюся за нас, за весь світ прошу у Бога прощення... Але досі не маю відповіді. І досі не маю покаяння... І мені ще жакливіше від цього.

— То сходи до храму, поспілкуйся зі священиками... — ласкаво пропонувала Ліляна Семенівна, гладячи дочку по голові, наче маленьку дитину. — Хочеш, я домовлюся або батько, з кимось із вищих церковних чинів, аби зустрілися з тобою, поговорили? Ти ж розумієш, про це ніхто не повинен зна...

— Не треба... — хитала головою Динера. — Це знову буде неправда... І — я була у соборі, була у Лаврі, говорила зі священиками, дивилася і слухала... І зрозуміла й побачила, що і сама церква нашає гріх... Хіба можна торгувати Словом Божим? А вони — продають Біблію. Хіба не гріх брати гроші за те, що вони називають «таїнством»? За хрещення, вінчання, відспівування? А вони — беруть... Хіба не гріх спілкуватися з гріховною владою та мати щось від неї? А вони — спілкуються і Мають. Хіба не гріх блищати в золоті, коли скрізь розруха і горе, сльози і смерть? Хіба не гріх чекати, коли люди самі прийдуть до церкви, а не йти до людей? Все то — гріх, і вони його колишуть та пестять... Сама церква є блуд. Вона всім торгує.

— То чим же допомогти? — питав стомлений Юрій Іванович. — Хочеш, поїдеш до Італії, до Ватикану? Чи — ще куди? Ти скажи, я все зроблю... Бо ми геть виснажені, не відаємо, що й робити!..

— Дайте мені спокій... Як Бог почує мої молитви, то й дасть просвітління, і я побачу новий шлях, і піду ним... Лише Він може мене врятувати... І — вас... — Вона посміхалася, напружено і з надією.

На роботі Динера перевелася у бібліотеку, бо не могла вчити студентів того, у що сама не вірила, і майже цілими днями сиділа за книжками, читаючи, а потім застигала, вглядаючись у нікуди. Дома завмирала, сидячи біля вікна, що виходило на дахи Лаври, замислено дивилася на краєвид, а з її очей котилися сльози.

Останнім часом сильно схудла, на напівпрозорому обличчі залишилися лише великі, повні смутку очі, що світилися глибоким внутрішнім боєм; своє пухнасте волосся стала гладенько зачісувати, стягуючи у вузлик на потилиці і зовсім забула про косметику й дороге вбрання.

Господарство вдома вела Ліляна Семенівна, вона ж опікувалася онукою, яка закінчувала школу, а Юрій Іванович планував, куди Марина піде вчитися далі.

І все гойдалося у стані непевної рівноваги, погрожуючи чи то стабілізуватися, чи геть піти шкереберть...

У сьогоднішній політиці, як і у вчорашній, не можна нічого придумати чи винайти, чого б не було раніше, причому було вже багато і багато — незчисленну кількість! — разів. Незначною мірою змінюючись у формах, від гомерівської Греції до нашого сьогодення, явища залишаються абсолютно ідентичними в суті: вбивства, підкупи, залякування, шантаж, популізм, національна ідея, чорний піар, насильство, викрадення, брутальна брехня, цинізм, зрощення влади з криміналом, постійна психологічна обробка тих, кого сьогодні модно звати «пересічними громадянами», а в більш далекі часи іменували «плебеї» і «бидло».

Головним був, є і назавжди залишиться простий і зрозумілий Перший закон політики: «Роз'єднуй і володарюй». І згідно з цим законом, підбурюються люди і цілі народи, що їх політики весь час розділяють: на патріотів і космополітів, арійців і нацменів, віруючих і безбожників, брюнетів і блондинів, какаючих на унітазі і навпочіпки, східних і західних, біло-блакитних і помаранчевих, україномовних і російськомовних, косооких і лупатих. При цьому владі абсолютно фіолетово, хто є хто і що кому треба. Головне для влади — бути самій. Завжди і над усіма.

І вирячивши очі від власної вищості, юрби ідуть стінкою: арійці на брюнетів, патріоти на нацменів, віруючі — на какаючих навпочіпки. Бо тут спрацьовує вже Другий закон політики: «У юрби багато голів, але мало мозку». І завжди перемагає та частина влади, юрба якої більша. Інша річ — як надовго вона перемагає.

Взагалі, влада є найстрашнішим породженням людства, хоча без неї і не можна. Такий собі от парадокс, чотирикутний трикутник...

Тож немає сенсу деталізувати весь широкий спектр вчинків і думок Вілена Петровича Шерстохвостова на довгому, звивистому, вибоїстому шляху по дорозі влади, аби це хоч комусь було цікаво. А тому — лише незвичні епізоди з того шляху, в які, можливо, догматикам і повірити буде важко.

І ще: коли уважно продивитися, влада і бандити — сіамські близнюки. Але чомусь влада постійно переконує свій народ, що вона — біла й пухнаста, а бандити — невгамовне зло. Хоча і ті, і інші — звичайні захисники. З усіма недоліками. Просто захищають різні верстви суспільства.

Влада, разом з міліцією, судами, прокуратурою, в'язницями, податковою, митницею, військами, спецпідрозділами, пожежниками — захищає саму себе і всіх, хто присмоктався до неї. І тільки бандити, в масовій самоті, постійно піклуються про бідний народ, лише зрідка його грабуючи, гвалтуючи і вбиваючи.

Проте коли подлубатися у статистиці, обов'язково виявиться, що владні структури грабують, калічать, гвалтують і вбивають набагато більше населення, ніж професійні злочинці, бо більшість злочинів (влада приховує це) скоюється випадково, звичайними громадянами: з перепою-похмілля, голодухи, сексуальних сплесків, цікавості, заздрості, задумливості.

Якщо копнути ще глибше, знову виявиться, що моральний кодекс бандитів — на щабель вищий, ніж будь-якої з гілок влади, та й самої влади в цілому.

Головні і найстрашніші сьогоднішні злочини бандитів, що їм закидають: поширення розпусти, наркотиків, торгівля зброєю, підrobка продуктів і горілки. Але ж це — дрібниці, коли згадати, як наша влада нас годує, лікує, учить і розважає. То краще б вона поширювала наркотики!.. Бо і зброєю торгує, і розпусту

курує... та й з того ж обігу наркотиків має процент, і вельми непоганий, хто цього не знає?.. То — в чім різниця??

Лише втім, що влада все це робить, прикриваючись бандитами. Тому й цінує їх, як свою тінь, бо без них існувати не зможе.

Що цікаво: жодне з бандитських угруповань за всю історію людства не інспірувало жодної не те що світової, навіть серйозної регіональної війни! І не тому що не мало можливості — просто розуміло її безглуздя, бачило інші, розумніші способи досягнення поставленої мети.

Навіть за всіх етнічних чи релігійних розбіжностей серед бандитів, між ними ніколи не відбувалися кровопролиття на суто національному ґрунті — тільки через гроші, порушення внутрішнього кодексу жадібності або перехреснення інтересів у сферах впливу.

Звідси можна сміливо зробити проміжний висновок: влада — більш злочинна, ніж бандити.

Зважаючи ж на незаперечний факт, що сьогодні практично всі видатні бандити — у владі, а влада не прийняла їхні правила гри і не стала кращою, слід зробити остаточний висновок: наша влада безнадійно, невиліковно хвора і злочинна, у найжорстокішій і збоченій формі, якщо навіть бандитів примушує жити за своїми принципами, ламаючи їхні традиції, кодекси честі, правила і мораль.

Тобто — розбещує навіть уже розбещених.

Тому: не будемо про нашу владу, та ще — проти ночі. Бо присниться бабай. Поганий.

Поїзд повільно сунув літнім нічним безкраєм, ліниво постукуючи на стиках рейок. У темному, занедбаному вагоні-теплушці, колись переробленому з вантажного, під стелею висів лише ліхтар «летюча миша» і тягло з усіх щілин сирым нічним повітрям. Особливо ж задувало з круглої дірки в підлозі, у кутку вагона, що служила за відхоже місце, з мокрими загидженими краями і клаптями «відпрацьованого» паперу.

У протилежному кутку вагона світився вогниками шкали транзисторний приймач «Меридіан», з якого злагоджено горлали ситими комсомольськими голосами підтопані хлоп'ята:

Мы там, где ребята толковые,
Мы там, где плакаты «Вперед!»,
Где песни рабочие, новые Страна трудовая поет.
Заботится сердце, сердце волнуется:
Почтовый пакуется груз —
Мой адрес не дом и не улица,
Мой адрес — Советский Союз!

Біля приймача, на великій розстеленій купі соломи примостилися троє пасажирів цього незвичного потяга — два чоловіки і жінка.

Наприкінці літа Балига призначив зятю несподівану термінову зустріч у Києві, і Вілен Петрович, покинувши всі свої справи голови обласної ради, поперся до столиці. Тесть чекав його вдома, мовчки привітався, одразу ж повів на вулицю, до машини, за кермо якої сів сам, і повіз за місто, у чудовий листяний ліс.

На всі спроби Білена заговорити Юрій Іванович прикладав пальця до рота і заперечливо хитав головою.

Коли ж вони вже зупинилися далеко від міста, Балига вийшов, поманив зятя за собою, уважно оглядаючись навкруги. І лише як відійшли з галявини у гущавину і посідали в непролазних кущах, один проти одного, старший пояснив усі перестороги:

— Ти знаєш, що вже більше року я відійшов від справ і веду тихе життя. Але це не означає, що мене викинуто на смітник історії. Просто я зник з очей занадто цікавих політиків... нової формації. Так треба було. Зараз настав саме мій час. І твій. Я — керівник важливої місії, а ти — її головний виконавець.

— Я слухаю. Уважно, — кивнув головою Вілен.

— Так от... — тесть майже впритул нахилився обличчям і заговорив тихо, але чітко. — Настала пора, на яку ми не сподівалися, але передбачали: треба сховати золото Партії...

— Всієї?! — аж скинувся зять, напружившись.

— Ти що?! — Юрій Іванович зневажливо посміхнувся. — Ти навіть не уявляєш, скільки це... Ні, лише золото нашої, української Партії, її частку. Мовчи і слухай! Всі папери, все потрібне буде в тебе, ти керуєш всім і відповідаєш за все. Я ж — здійснюю всю підготовку, взаємозв'язок, загальне керівництво: твоя справа лише везти вантаж і контролювати все на шляху. Будуть два помічники, з яких одна — жінка. Ти їх знаєш.

— Хто?..

— Побачиш... Так от: оскільки золото зберігається частками, у всіх областях, на випадок будь-яких провокацій або зради ваш маршрут буде через усю Україну. Поїдете потягом, у тому броньованому вагоні, в якому Леніна з компанією завозили з Німеччини до Росії колись: це і Конспірація буде, і продовження наших традицій. Машиніст теж буде той, що віз тоді Леніна. Потяг причеплять до паровоза, що зараз стоїть у Боярці, символізуючи міф про подвиг комсомольців з роману «Як гартувалася сталь». Тому що цей паровоз, за винятком деяких частин — з чистого золота, пофарбованого багато разів. Ваш вагон буде одразу за ним, потім — вагони із золотом у злитках і коштовностями в мішках.

- І що, про цей паровоз ніхто не знав і не здогадувався?.. — Шерстохвостов навіть забув, що давно розучився дивуватися.

— Хто знав, — Юрій Іванович поблажливо посміхнувся, — той уже забув давно... А хто намагався згадати — став на голову коротший. Так же й цікаві. Ти що, свою Партію за зборище дурнів маєш? Ми навіть космонавтів на Сонце планували запустити. Вночі, щоб не згоріли... Та не встигли. Краще слухай уважно. Паровоз — то лише частина золотого запасу на Київщині. Залишки будуть завантажені у пульманівські відкриті залізні вагони, із завареним низом. Золото кладуть на третину вагона — більше не можна, воно важке дуже, а на дві третини — засипають сміттям, відходами скотобоєнь, заливають зверху п'ятьма машинами фекалій з вигрібних ям. І так — у всіх вагонах, що ви їх зберете на шляху.

— Але ж... Це ж які пахощі будуть!.. — Аж прикрив рота рукою Вілен, уявляючи собі. — Воно ж тхне так, що... Як же ми дихати будемо?!

— Ну, по-перше, отримаєте носові фільтри, остання розробка лабораторій КДБ, по-друге — будуть щонайновіші протигazi у достатній кількості, по-третє — зверху вагони притрусять спеціальним порошком, що зменшує запахи у десять разів, а по-четверте — швидко звикнете, бо людина за необхідності звикає до всього. До того ж ця робота не безкоштовна, кожен з вас трьох отримає свій процент, залежно від відповідальності. Тобі випадає близько двох тон у золоті, плюс коштовне каміння, платина... Але я вирішив, що твою частку краще мати в доларах. То вийшло близько мільярда американських президентів.

— Оце... Ніхера собі... - Аж залякнув Вілен, не в змозі осягнути і навіть уявити такий обсяг особистих грошей. -1... що мені з ними робити?.. Куди покласти?.. В банк? У який?.. Не в ощадкасу ж нести... вірніше — везти... Це ж, мабуть, добрий самоскид...

— Та ти — зовсім очманів!.. Прийди до тями! Малу частину я вже сховав, а більша — в банках Цюриха, Женеви, Берна. Так що, охолонь. А робота їм буде, цим грошам, чує моє серце.... Але — до справи. Маршрут зараз уточнюють, явки, паролі, зв'язок — все, що треба. Кінцева ціль — Одеса, там будуть чекати.

Вже готуються. На вас трьох розроблена легенда, у ГРУ СРСР. Згідно неї, ви збираєте по Україні спеціальне сміття і відходи для нового заводу в Одесі, де з усього цього будуть виробляти дитяче харчування.

— Що?! — аж задихнувся Вілен, давно звиклий до всього. — Як... як то — дитяче харчування?! Хто ж у це повірить: зі сміття, з такого бруду, з блювотини, з фекалій?..

— От якраз в таке й повірять, — насварився пальцем Юрій Іванович, — бо наш народ вірить лише у неможливе. До того ж багато хто знає і звик, що харчується або відходами, або зробленим із субпродуктів: вим'я, легенів, нирок, жил, кісток, хрящів, вух, хвостів, копит. Бо радянський народ, в оточенні звірів-капіталістів, повсякчас готувався до війни за наш спосіб життя, а значить — його тренували в усьому, загартовуючи і мозок, і м'язи, і шлунок. До того ж, усі ці рецепти розроблені ще для ГУЛАГу, пройшли довгочасне первісне випробування на в'язнях і лише тоді були затверджені для всіх радянських людей! Що ж ми, звірі чи що, аби ставити під загрозу життя і здоров'я свого народу?! Ми ж не фашисти, ми — комуністи!

— А що... В цьому є сенс... — Задумливо погодився Вілен Петрович. — Тим більш, як це вже випробувано...

— Сам знаєш, що так, — знизав плечима тесть.

— Охорони, звичайно, не буде?..

— Ну, яка ж тут охорона? Гівно охороняти? Від кого? Наш народ ще не настільки зголоднів за останній час, аби на ТАКЕ кидатися. Бони вчаться гордо вмирати голодними! — І Балига, поляскавши зятя по спині, щиро зареготав, від чого посипалося листя з дерев.

— Коли від'їжджаємо?

— Про це — окремо. Побудь поки з сім'єю, в потрібний час я тебе знайду. Погуляй з Динерою... — Тесть враз став засмученим. — Бо їй... краще не стало...

— Добре. Спробую розрадити.

Смердючий ешелон покинув Боярку через три доби, уночі. Нагорі вирішили, що пересуватися треба лише по-темному, пильнуючи обставини, а вдень, у глухих закапелках маленьких станцій, вантажитися приготуваним заздалегідь.

Побачивши «броньований вагон», Шерстохвостов геть очманів: це була старезна теплушка зі студії Довженка, яку знімали у фільмах про Революцію — обшарпана, брудна, з розсохлими, проламаними дошками стінок, посічених кулями, з проржавілим дірчастим дахом. На її широких зсувних дверях красувався великий неакуратний напис білою, давно пожовклою фарбою: «ТИФ!» Вже від цього слова ішов мороз по шкірі!..

Коли ж Вілен Петрович побачив машиніста, йому стало зовсім зле... То був усохлий, миршавий, наскрізь старезний дідок, з двотижневою сивою щетиною на щоках, сльозавими очима за великими діоптрійними окулярами, екіпірований у форму залізничника царських часів, що висіла на ньому мішком, і з картузом на голові, що просів аж до вух, в одному з яких стирчав величезний слуховий апарат радянського виробництва, з товстим електрошнуром, що тягнувся у кишеню піджака. Машиніст, погойдуючись, з останніх сил висів на двох милицях, своїх ровесницях, обмотаних ізоляційною стрічкою.

«Як же ми їхати будемо і куди заїдемо?!» — з жахом спитав себе подумки командир незвичного загону, знайомлячись за руку з дідусем:

— Вілен Петрович, начальник поїзда...

- Іван Кузьмич! — прошамкав старий, простягаючи мляву руку. — Як зараз пам'ятаю — віз я тоді Леніна, со товариші... І сьонні питаю себе: а на кой хер я його привіз?! Зараз би зовсім інакше жили, мать би його вйоб, того Леніна... і його компанію. Але ж — не знав я, що там у тих вагонах, багато ж їх було!.. Дай — запломбовані ж! Хай уже Бог і люди мені простять... Ви не хвилюйтеся, що я старий — у мене добрі, молоді помічники! А ще, свого часу я був чемпіоном Росії з фігурного водіння паровозів!

І ленінський машиніст щиро та приязно посміхнувся беззубим ротом, підморгнувши величезним, крізь скло окулярів, оком.

Супутниками і помічниками Білена Петровича виявилися Петрушка і Галина Миколаївна, що півроку тому пішла з посади секретарки і перебралася до Києва, пірнувши у блуд політичного життя. Такий розклад не потішив Шерстохвостова, але й не напружив-вибір був зверху, значить, усе прорахували, раз узяли саме цих. Партія ніколи не помиляється. Це він добре засвоїв.

Згідно з легендою, Вілен Петрович був директором заводу дитячого харчування, Петрушка — головним технологом, а секретарка-журналістка — санітарним лікарем виробництва. Всі мали відповідні документи, одержину і вивчили свою частку загального міфу.

Перша прикрість сталася одразу, вже на Житомирщині. Коли все завантажили і готувалися до відправлення, виявилося, що паровоз не заправляють ні водою, ні дровами: місцевий начальник станції, неподалік Шепетівки, заборонив. Пішли всі, утрьох.

У маленькому приміщенні, за дверима з табличкою «Коптенко Ю.І. екологічний начальник станції», було троє чоловіків. Головний сидів за окремим столом і пінився чванливим презирством:

— Нехай я тут здохну від вашого смороду, але ви далі не поїдете! Досить, накаталися, кляті комуняки! Всі колії у мене зайняті, то стійте і чекайте... Може, післязавтра й випущу вас. А може, й ні! Бо я чесний українець. Я — борець за екологію! Все дитинство провів на смітниках, вилизуючи їх!

— Ну які ми комуняки?! — примирливо розводив руками керівник по дитячому харчуванню Шерстохвостов, геть нічого не зрозумівши, окрім того, що не випустять. — Ми відкриваємо новий експериментальний завод...

— Знаю я ті заводи! — відрубав рукою кучерявистий сухопарий начальник, з — місцями — приємним обличчям.

— ...з дитячого харчування...

— Усі заводи скінчилися! Які заводи?! Що ви верзете?! Зараз триває політична боротьба, не на життя, на смерть! І ми, — він тицьнув пальцем у двох своїх підлеглих, що смакували поглядами

Галину Миколаївну, — як організатори місцевого «Народного Шляху», не дозволимо кудись везти народне надбання! Та ще — у такій упаковці!

— Але ж ось у нас документи, — заплямкав мокрими губами Петрушка, — за установленим зразком.

— Справ я на ваші документи! — аж витріщив очі Коптенко. — Тут — я документ! Найголовніший!

— Юхим Іванович, на два слова! — підвівся один з підлеглих, кивнувши головою на двері.

Повернулися за три хвилини, і Юхим Іванович скомандував:

— Всім — геть, директору- залишитися! — і, вже наодинці, примружившись, запропонував Шерстохвостову: — Ну, добре... Коли хочеш вирішити питання, залиш нам тут... для переговорів... свою помічницю. Ну і конверта, в якому — тричі по п'ять. Звичайно, зеленими купюрами, бо ж ми — екологи. Поки ми з нею будемо бесіду вести, та й повечеряємо заодно, вас підготують, і години через півтори — поїдете собі. І їй буде приємно, і нам, і тобі... То-як?..

— Так... треба з нею...

— Не клей мені дурня! — перебив начальник, по-дружньому беручи Білена за гудзика. — Або... Або — стійте! Ну?... Зваж: тобі це дешево обійдеться! Вважай, задарма.

— Думаю, ми владнаємо питання... — всередині Білена Петровича аж тіпало від обурення, люті і бажання вчепитися цьому нахабі в горлянку, та на обличчі зберігав потрібний ситуації вираз. — Вона залишиться... потім повернеться, і ми — поїдемо?..

— Саме так, розумний ти мій! — задоволено посміхнувся Коптенко і поляскав Шерстохвостова по щоці. — Іди зі своїм губастеньким і чекайте. Все буде чікі-чікі! Десь я тебе, одначе, бачив раніше...

Шерстохвостов відрахував п'ятнадцять тисяч доларів, повернувшись спиною до еколога, віддав гроші і, тремтячи від злості, вийшов на вулицю, де чекали помічники. Глибоко вдихнувши повітря, сказав суворим тоном:

— Галина Миколаївна, тепер від вас залежить, як швидко ми поїдемо далі! Залишаєтеся тут, аби поспілкуватися з приводу екологічного становища у країні! Це — завдання Партії, за яке ви ще й премію маєте. А могли б і просто героїчно загинути, ні за цапову душу. То: цінуйте! Ми чекаємо на вас у вагоні.

— Що ж... — навіть не стала пручатися журналістка. — Не перше завдання, а й не останнє!.. Постраждаємо за ідею, раз Партія наказує.

Вона повернулася через майже дві години, коли у приймачі Петрушки лунала пісня:

Несе Галя воду, коромисло гнеться,

А за нею Йванко, як барвінок, в'ється!

Була у пом'ятому одязі, трошки похитувалася, але п'яні очі світилися задоволенням:

— От паскудники!.. — захихотіла, прикладаючи пальчика до губ і мрійливо хитаючи головою з дещо розтрушеною копицею соломи затхлого кольору. — Утрюх, і разом... сперечалися зі мною, соромітники... Яка розпуста в нашій глибинці! Я навіть не уявляла собі... Але — такі вигадливі, особливо начальник!..

— Що ж дивуватися?! — аж підстрибнув на підлозі Петрушка. — Чого можна чекати від цього «Народного Шляху»? Там же — одні націоналісти, євреї, русофоби та дисиденти! Я б таких...

— Охолонь! — недбало махнула на колегу представниця жіночої статі і почала вилизувати літери: — Вони такі ж «шляхівці», як ми — хунвейбіни. Коптенко — вчорашній КДБіст, вигнаний звідти за жорстокий садизм, любов до доносів і розтління великої рогатої худоби, а двоє інших — нещодавні комуністи місцевого розливу. Їх позбавили партквитків бо п'яними співали вночі на цвинтарі «Вставай, проклятьем заклеймённый!», блукаючи з запаленими свічками. От за свічки й турнули з партії. А у «Шлях» встряли тому, що там більшість народу з тюрем і таборів — дисиденти, і їх ще не знають. То й хоче ця трійця зробити нову кар'єру, на новій хвилі. А коли в «Шляху» таких багато, вже недовго той «Шлях» проіснує...

— Це точно... Гарно починають, та... як то кауть... додай до меду гівна... — погодився Вілен Петрович, лежачи на солоній з руками за головою, і подумав, що Балига й тут приклав руку до політичного життя.

На наступній станції, неподалік Тернополя, її начальник, маленький та опецькуватий, був чимось схожий на одного роздобрілого українського гармоніста в гламурних окулярах, який завжди і скрізь стверджує, що має честь, хоча Шерстохвостов знає: там, де у порядних людей честь, у гармоніста — великий обвислий кендюх, до самих помідорів. Але, не від гармошки.

Знає, бо разом з гармоністом закінчили Курси Кроку та Шиття при КДБ СРСР.

Цей начальник одразу заявив, плотолюбно посміхаючись неголеною щокатою пикою і чухаючи хазяйство під кендюхом:

— Я чув, з вами їде дуже цікава співрозмовниця, та ще й — лікарка за освітою... То ми — домовимося, аби вона нам тут, у тісному колі... розповіла про політично-медичне становище, оголивши важливі деталі?.. Ну і — конвертика дасте. Товстенського, як я...

— А який колектив? — насупився Вілен Петрович. — І — коли ми вирушимо звідси?

— Колектив невеликий, четверо, всі — давно не мали доступу до інформації, хоча дуже люблять... свіженьке. А вирушите за розкладом, як і треба.

— Ну, добре... але ж... не ставте жінці запитання всі і одразу, гуртом...

— Ні-ні-ні, ми — поодинці будемо питати, хіба що... хтось, нетерплячий, вклиниться... — розвів гармонійними руками і зареготав начальник.

Цього разу при поверненні Галини Миколаївни з приймача лунало:

Де ж ти, Ґандзю, вродилася,
Де ж ти чарів навчилася,
Що як глянеш ти очима,
То заплачу, як дитина!
Ґандзю, серце-молодичко,
Яке ж твоє гарне личко,
І губоньки, і оченьки,
І ніженьки, і рученьки!

Так вони і їхали, на кожній станції посилаючи Галину Миколаївну залагоджувати всі проблеми: слава про неї впевнено бігла попереду потяга.

У Івано-Франківській області, на перегоні Козова- Рогатин, поїзд серед ночі раптом зупинився, шиплячи парую, гримаючи буферами і скавчачи гальмами. Запала коротка тиша, а потім у двері розмірено і спокійно загуляли чимось важким, металевим.

Вілен Петрович мотнув убік головою, і Петрушка хлоп'ям кинувся відсувати важкі двері, а журналістка, вона ж — санлікар, зацікавлено підняла розпатлану голову Горгони.

За дверима, у світлі смолоскипів, серед поля, застигла велика мовчазна юрба неголених і бородатих людей, озброєних від німецького МП-40, якого всі чомусь називають «шмайсером», до старих радянських ППШ: дехто у військовому, багато — у цивільному. Попереду юрби впевнено стояв досить стрункий чорноволий чоловік, у поношеному, але охайному одязі, вдивляючись чіпким поглядом у прочинені двері:

— Слава Україні! — гордо, з викликом сказав, неначе провокуючи.

— Слава героям!.. — тихенько дзявкнула з дальнього куточка журналістка.

— Помовч!.. — суворо звелів ватажок. — Не ганьби щирі слова, стерво!.. Бо ти повинна кричати «Слава КП СС!»

— Хто такі будете і звідки взялися? — здивовано зашльопав губами Петрушка, гордим рухом відкидаючи п'ятірнею назад своє густе, пещене волосся: він чомусь засумнівався, чи треба саме зараз говорити про вирішальну роль КПРС у прогресі всього людства.

— Мене звуть Степан Бандера, як чули... А прийшли у ваш світ — з людської пам'яті. І будемо приходити, доки не щезне останній комуніст з нашої землі, - якусь мить він помовчав. — Знаю, що везете

партійні скарби... на яких кров мільйонів закатованих, розстріляних, загиблих і померлих від голоду українців, росіян, євреїв — всякого люду. Везете, аби надійно сховати, сподіваючись повернутися колись до влади, що сьогодні вислизає з ваших брудних по плечі, рук... То знайте — не станеться цього! Підете в небуття і згинете у вічності, залишившись у пам'яті людей шакалами і гієнами, чим ви були і є!..

— Що ви таке кажете?! Ми веземо... Самі погляньте що... Які там скарби, у нас — лайно, заглянете, понюхайте... — Петрушка ладен був вистрибнути з самого себе, аби повірили. Йому навіть заціпило від хвилювання. Бо вмить зрозумів, на рівні підсвідомості: тут не жартують, тут — серйозно. До смерті.

— Ми веземо... сировину... — з'явився у дверях і Шерстохвостов, нічого не розуміючи, але відчуваючи небезпеку і шалену напругу. — Для заводу в Одесі... А ви — про якісь скарби... Хіба ми схожі на багатіїв, як то кауць?..

Степан зневажливо посміхнувся:

— Як були зажди брехливі, так і... І вже геть засмерділа ваша влада. Як і цінності ваші, наскрізь смердючі! — Бандера з презирством похитав головою і сплюнув убік запашних вагонів. — Думав, заберемо все, бо воно належить нашому народу, але ви, комуняки, увесь набуток наш так спаскудили, так обгидили, так перетравили у своїх крокодилячих шлунках, що... хай вже він вам і залишається! А ми будемо здобувати своє, чисте й незаплямоване. І збудуємо нову державу, на вірі в себе і любові до ближнього. Вірно я думаю, брате Шухевичу? — Степан звернувся до застиглого дещо позаду, молодшого за нього, довгоногого чоловіка у військовому френчі незнаної належності, з тризубами у петлицях, простоволосого і задумливого.

— Думаю, що так, — кивнув головою побратим. — Бо ці скарби ядучі, і будуть вони труїти і нових вождів, і весь народ наш, його й так занапащену душу, непомітно і до скону. Як ракова клітина. Хай залишать свій бруд собі. Для них це — ліки, на які сподіваються, хоча й даремно: комуністична хвороба смертельна. А починати нашу державу треба з чистого аркуша, поклавши його на книжку дійсної, правдивої історії України...

— Чи ж вийде, Романе? — спитав Бандера, дивлячись крізь двері вагона у якусь страшну далечину, крізь простір і час, неначе намагаючись зазірнути в майбутнє.

— То вже — як Бог дасть нашій країні, зваживши на чистоту людських помислів. Відпусти, нехай їдуть у своє пусте і мертве грядуще. Зі своїми, — Шухевич зневажливо посміхнувся, — скарбами. Чи вірно я кажу, браття?! — Він обернувся до мовчазних людей, і ті схвально загули.

Степан махнув рукою у бік паровоза, що через мить зашипів гадюкою, і сказав напівголосно, як спитав:

— Не заблукати би нам і зараз, на шляху до світла і добра. Бо вже так довго ідемо, а попереду — лише п'ятьма... Лише п'ятьма!

— Сподівайся, брате! — обняв його Шухевич. — Що ще нам залишається?

І в цю ж мить вся юрба стала якоюсь напівпрозорою і напівреальною, і вже такою — разом — обернулася і втомлено пішла від поїзда, зливаючись у єдину пляму і розчиняючись у темряві. Лише танцюючи в такт ході, яскраві вогні смолоскипів ще довго мерехтіли, віддаляючись і повільно здіймаючись у небо, і гублячись там серед зірок, або — стаючи зірками...

А всі троє у вагоні, що повільно набирав швидкість, стояли в розчинених дверях, застигло дивлячись на ті танучі вогники, враз замерзши почуттями від жаху, наче кожен побачив свою смерть, і вона посміхнулася кожному, пустотливо поплескавши по щоці.

Обростаючи вагонами, потяг поволі, але невпинно, просувався до мети.

Десь через тиждень порошок, який повинен був удесятеро зменшувати сморід, раптом почав удесятеро його посилювати, а затички для ніздрів, як і щонайновітні протигази, з таким отруйним запахом вже майже не справлялися — лабораторії КДБ працювали так же паскудно, як і все в цій країні. Але трійця у теплушці майже не помічала того, звикнувши і до пахощів, і до випарів хімічних сполук — їхні загартовані Партією організми адаптувалися напрочуд швидко.

Пересічний люд, що жив неподалік від залізничної колії — на станціях, у селищах та містечках, дізнавшись про скоре прибуття поїзду, тікав світ за очі, притуляючи немовлят, аби не задихнутися, як це вже бувало з тими, хто не встиг. Вони кидали все нажите, ридаячи і хапаючись за голови, зникали на три і більше днів, доки не вивітриться убивчий сморід.

Там, де проходив потяг, виникала пустота і залишалася спалена земля — з посохлими деревами, з пожовклою до чорноти травою, з висохлими річками й озерами, з трупами загинув тварин і тілами померлих стариків — бо хто з нас піклується про непотрібних, беззахисних і немічних, рятуючи своє дорогоцінне життя?!

Собаки, залишені на прив'язі охороняти хазяйське майно, з безнадійним жахом люто гризли товсті ланцюги, ламаючи зуби у стікаючих кров'ю яснах, жалібно скиглили, непритомніли, а потім назавжди втрачали нюх і розум.

Навіть гнойові черв'яки і опариші, виривавши очі, повзли, бігли, котились і стрибали якнайдалі, аж до горизонту, не розбираючи дороги та виючи у жахливому передчутті неминучої смерті, а ліниві або фізично неспроможні з них — конали у страшних муках, довго дригаючись у корчах та гикаючи від згаги.

Над вагонами заklubилися зграї ворон, вкриваючи чорною ковдрою розпластаних крил півнеба. Вони пронизливо і потойбічно кричали хрипкими зірваними голосами, вбиваючи в душу іржаві цвяхи безмірної туги від безглуздості всього навколо.

Рейки, по яких котилися вагони, враз покривалися коростою і чорніли, а дерев'яні, просякнуті креозотом шпали миттєво починали гнити і скоро розсипалися в порошок.

На всіх станціях ешелон більше ніхто не затримував, аби «поспілкуватися» з привітною лікаркою, а миттєво завантажували. Радянські генерали, що завжди жаліли і берегли своїх солдат, одягнувшись у хімічно захисні костюми повного профілю, працювали не розгинаючись, і відразу відправляли потяг далі — бо коли траплялася затримка, то костюми розповзалися просто на тілі, яке на очах покривалося виразками, і героїчні генерали самозабутньо корчилися в останніх болісних судомках, хриплячи порепаними вустами прощальні слова: «Хай живе КПРС!..» і закінчували подумки, вже згасаючою свідомістю: «...на Чорнобильській АЕС!»

Зажурена без спілкування з аборигенами, Галина Миколаївна нудьгувала у своєму куточку, а поруч неї заливався губатим соловейком Петрушка, посмикуючи голівкою і акуратно розвішуючи на вухах моложавої дами середніх літ локшину своїх фанаберій, аж заковуючи від задоволення безсоромні чесні очі вірного бійця Партії СС.

Так тривало, доки потяг не в'їхав на територію Донбасу. Тієї ж миті все враз змінилося навколо нього: рейки під колесами бралися сяяти блискучою новітньою чистотою, шпали наливалися свіжими соками — ледь не лопалися; трава й дерева починали світитися флуоресцентною зеленню, донбаські черв'яки з опаришами вилізли на сонечко і ніжилися, потягуючись м'ясокулистими тілами, замріяно посміхаючись та підморгуючи один одному; кури істерично-радісно закудкудакали, а півні почали швидко нарощувати виробництво дієтичних яєць.

Усе навкруги відроджувалося, розквітало, починало кохатися і розмножуватися; оживали засохлі пеньки і пускали бруньки старі парки, від народження не фарбовані; починали наввипередки бігати

паралізовані каліки і оклигували невиліковно хворі; всі безплідні жінки разом завагітніли, а чоловіки-імпотенти вмить стали гіперсексуалами і почали збиратися за кордон, аби стати зірками у порнофільмах. Навіть облізлі чаморошні коти верещали і томно стогнали, неначе був березень.

Що ж до простих жителів Донбасу, то вони масово ломонули до ешелону, у захваті принохувались і захоплено вигукували, аж закривавлюючи очі від задоволення:

— Як пахне!.. Ні, ви тільки внюхайтесь: які пахощі! Це вам не якась там примітивна «Chanel № 5», або, не при дітях буде сказано, «True Star Gold» задріпаний! Майже так пахнув одеколон «Тройной», доки його не попили кляті алкаші, та ще хіба духи «Красная Москва»!..

І аж притулялися носами до вагонів, шумно втягуючи всередину легенів якнайбільше повітря.

Що далі по Донбасу просувався потяг, тим більші юрби людей його зустрічали: на станціях, полустанках і простих переїздах — жінки у білих святкових одягах, які так популярні в цих краях, з охайними зачісками і чистенькими діточками біля грудей. І діточки тримали в маленьких руцях сині прапорці з написами «СССР — да! НАТО — по!» та «АЕРОБОЛОЇД — наше майбутнє!» на синьо-червоних кульках, і смачно посміхалися перекошеними беззубими ротиками, з насолодою дихаючи на повні рахітичні грудоньки і підгинаючи покручені ніженьки.

Чоловіки, з шахтарськими і хімічними обличчями, теж у світлому, майже не розмовляли матюками, лише сім слів з десяти!.. — були практично тверезими — всього по 0,7 на брата!.. — грали на гармошках і співали щирих, веселих пісень про світле завтра:

Мы бежали с тобою зеленеющим маем,
Когда тундра надела свой весенний наряд.
Мы бежали с тобою, опасаясь погони,
Чтобы нас не настигнул пистолета заряд.
По тундре, по железной дороге,
Мчится поезд курьерский «Воркута — Ленинград».

І всі щиро раділи, бо в Донбас приїхало велике, яскраве, запашне свято!..

Зі станції Байрак, що неподалік вкрай квітучого і затишного донбаського міста Дебільцеве, потяг повернув на бокову колію і, попірхуючи парою, тихенько покотив до Калинівки, у «зону» для особливо небезпечних злочинців — саме в ній зберігалися місцеві «запаси Партії».

Відчинилися величезні ворота, і смердючий поїзд заїхав на територію. На численних височенних вишках було пусто, лише кулемети ДШК втупили свої дірчасті стволи у землю. Ніде не було ніякої охорони, взагалі — нікого!.. — а все навкруги робилося якось саме, автоматично.

З великих динаміків-дзвонів пролунало неголосно і спокійно, добре поставленим чоловічим голосом:

— Начальник ешелону, вас чекають за дверима з табличкою «Керівництво установи», зліва від напрямку руху потяга.

За масивними, зі скла і чавуну дверима, Вілен Петрович побачив темноволосого амбала, у відпрасованій смугастій робі з доброї англійської тканини, що сидів за великим письмовим столом, не меншим, ніж у Шерстохвостова в обласній раді. Під робою виднілася білосніжна сорочка, розстебнута до пупа, а на грудях читалося татуювання: «Ми прийдемо, куди йдемо!» під зображенням Спаської вежі Кремля.

— Сідайте, братане! — запросив хазяїн цього досить великого кабінету, показавши рукою на зручне м'яке крісло збоку столу. — В цій зоні керую я, у нас тут самоврядування. Бо вся охорона розбіглася — мало платять... Тож самі себе і охороняємо, і перевиховуємо.

Він дістав сигарету «Davidoff:» і прикурив її від золотої запальнички «Anchor» у чохлі з гадючої шкіри, блиснувши платиновим годинником «Longines» серії Flagship Automatic Chrono.

— Раніше мене звали Пахан Зони, але у зв'язку з Перебудовою ми відмовилися від старого й образливого жаргону, тепер мене кличуть Педагог, з двома літерами «д», щоб розумілася різниця між професією і моїм званням. Каву, чефір, гашиш, героїн? Чи, може, томатний сік з морфієм? Чи — когось з опущених, для гостроти відчуттів: побалуватися, побешкетувати з ним? Є дуже цікаві екземпляри — співаки, актори, літератори...

— Ні, дякую... — насторожено відмовився гість. — Коли можна, кави, будь ласка... Але не розчинної, бо то — помії.

— Ображаєте!.. — розвів руками Педдагог і скривив обличчя. — Кава у нас — бразильська, сімнадцяти сортів, вищого ґатунку, отримуємо разом з героїном, з Колумбії, прямі постачання: у мішки з кавою ховають «товар». Митниця про це знає, але... там теж люблять гроші.

— Тоді кави. Але... без героїну, коли ваша ласка... Мене від героїну дещо... пучить. А в дорогу, самі розумієте... — Шерстохвостов відчував ногами, що враз стали босими, холодну гладеньку гостроту леза небезпечної бритви.

— А зробимо так... — Хазяїн прищулив привітні льодяні очі. — Каву я вам дам із собою, по мішку кожному, та й усякого смачного відсиплю. І кожному — кавоварку-еспресо, на подарунок — у нас тут умільці роблять, по ліцензії фірми «Morphy Richards», але більш якісно. А ви покуштуєте наш, фірмовий чефір, зварений за моїм особистим рецептом — такого більше ніде не роблять. Бояться. Один зварив, так стрибнув з причалу у Жданівському порту, спочатку на дві доби зануривши ноги в таз з бетоном... І чого його потягло купатися, з бетоном на ногах? Не уявляю... А інший — відмовився пити мій чефір, так йому одразу...

— З задоволенням спробую! — швидко погодився Вілен Петрович, часто закивавши головою. — Ще ніколи не пив...

— От і добре, бо ви мені сподобалися, і було б жаль... — і він захрустів пальцями, а потім гукнув, ледь повернувши голову вбік: — Сержант Козарьов!

Звідкись вистрибнув, як м'ячик на рибальській гумці, невеличкий опецькуватий хлопчина, з чорненьким кучерявим волоссям, у формі з погонами:

— Я тут, мій бос! — і широко посміхнувся ротом з залізними зубами. — Закипає! Через хвилину подам. Щось іще?

— Ні, не будемо псувати враження від чефіру під назвою «Прем'єр». Можливо, пізніше.

— Слухаюсь! — виструнчився Козарьов і миттєво зник, як і з'явився.

— Мій денщик, — пояснив власник кабінету. — Єдиний, хто залишився з охорони. А чому? Бо взяв у свого товариша п'ятдесят карбованців, а через півроку заявив, що вже віддав, відправивши поштою. А брат цього товариша — у нас, тут. За грабунок. І поскаржився мені. Звичайно, це — не сума, але ж... принцип є принцип. Я нарахував проценти: на суму, на хамство, на брехню, на непорядність — вийшло п'ятдесят тисяч карбованців.

— Цікава у вас бухгалтерія, — здивовано хмикнув гість, хитнувши головою.

— Нормальна! — посміхнувся Педдагог. — Перевиховує враз і назавжди. Так от, платня у цього хлопця — три тисячі карбованців на рік, то років через двадцять він і розрахується, як доживе, бо тут... складні умови. Іноді відпускаю його додому, у коротку відпустку, до дружини. До речі, в нього це — вже шоста. Спритний хлопець!..

— Авжеж, я бачу... — Вілен Петрович посміхнувся. — Меткий...

— Ну а ми поговоримо про справи наші скорботні, - розвів руками Педдагог, коли через хвилину чефір у чорних закопчених алюмінієвих кружках, що покоїлися на кришталевих блюдцях, стояв на столі. — Зважте: мій-чефір повинен бути саме в таких кружках! — Шерстохвостов кивнув головою і посміхнувся. — Так от... У нас тут зберігаються двадцять вісім вагонів з... товаром. Але вам ми причепимо лише сім...

— Не зрозумів!.. — напружився начальник ешелону. — З якої дивини так?

— ... а двадцять один — ми залишимо собі. Чому? Ну, по-перше, двадцять одно — то «очко», самі розумієте...

— Та те — я розумію, але не розумію, на яких підставах ви взагалі збираєтесь залишати щось собі? Це, як ви знаєте...

— Авжеж, знаю! — посміхнувся Педдагог морозно. — Це золото вашої Партії, а вашу Партію, в далекі дореволюційні часи, створювали саме ми!

— Тобто, як?.. Що ви...

— А згадайте, — перебив хазяїн, подавшись тілом до гостя, — хто добував тоді гроші для цих ваших марксистів-ленінців? То були Камо, Коба, Красін, Берзінш, Бухарін, Дибенко, Єнукідзе, Петерс, Троцький, Свердлов — всі вони були теж з криміналу, всі рецидивісти, як і сотні тисяч інших, що полізли в політику, грабуй ючи банки, організовуючи афери, вбивства, заколоти, страйки. Це вже потім, вилізши нагору, до влади, вони віддалилися від свого кола, зробили себе чистими і незаплямованими. Але згадайте: ніколи, я підкреслюю! — ні-ко-ли! — комуністична влада не пресувала кримінал так, як своїх політичних опонентів! За вбивство або грабунок могли дати десять років, а от за політику — розстріл або вічне поневіряння по таборах і тюрмах.

— Але...

— Так от, — продовжив Педдагог, не звертаючи уваги на репліку Шерстохвостова, — той двадцять один вагон, що ми залишаємо собі, і є проценти з наших вкладів у вашу Партію. І — доволі скромні, запевняю вас, проценти. До речі, це питання узгоджено на самому верху вашої Партії. І документи ви отримаєте, як годиться. Бо Партія і надалі буде спиратися на нас у своїх політичних ігрищах — їй зараз конче потрібні союзники. Адже треба буде вбивати, залякувати, купувати опонентів тощо... Тому- питання вичерпане. Сім вагонів саме зараз причіпляють до вашого потягу, скоро й поїдете... Ще чефіру?..

— А знаєте, мені ваш фірмовий напій сподобався! — здивовано зізнався Шерстохвостов, відчуваючи скажене калатання серця у грудях, якесь радісне піднесення у голові і відзначаючи, що все навкруги стало занадто об'ємним і чітким. — Але чи не забагато буде... ще одна доза?

— Все прораховано! — задоволено посміхнувся Педдагог і клацнув пальцями, піднісши правицю вгору.

Миттєво виник усміхнений Козарьов, тримаючи в руках тацю:

— Приємного смаку! — і одразу ж зник, наче розчинився у повітрі.

— А що, коли ви поспілкуєтеся з нашою Галиною Миколаївною? — запитав Шерстохвостов, відсьорбуючи гарячий чефір і згадуючи далекосхідну тайгу. — Вона дуже гарно розповідає про медичні цікавості... Можливо, додасте декілька вагонів?..

— Чули про неї... чули... Але, знаєте... — задумливо схилив голову хазяїн, — ми тут звикли до чоловічої компанії... Тому... ви краще пришліть свого помічника, Леоніда Івановича, прочитати нам лекцію. Дуже вже в нього губи гарні... Козарьов! — І той враз виник. — Хочеш свіжого хлопчика, поспілкуватися?

— Та... Ви ж... Самі знаєте... — Засоромився сержант, нахиливши голову і томно чиркаючи носком чобота по підлозі.

— Бачте, — звернувся Педдагог до гостя. — По натурі — закінчений садист-самоучка, а такий тендітний у почуттях!.. Такий ніжний!.. А ще — вірші дуже любить. Ану, Юрко, почитай, мого любимого! Про горлицю...

— З охотою! Це й мій улюблений. Поета Олекси Холодного, — і почав читати, заплющивши очі і розгойдуючись тілом, як єврей на молитві:

Там горлиця тужить на вишні з любові,
І ластівка двором в турботах снує,
Немовби із матір'ю в лагідній змові,
Що бачити — бачить, а не впізнає.
Це — свято Зелене. Чебрець на долівці,
У кожного щастя і горе своє,
І тепла рука на дитячій голівці,
І дивиться мати, а не впізнає...

— Як напрочуд гарно і точно, бля!.. — Педдагог витирав рукавом рясні сльози, шморгаючи носом і зажурено відвернувшись до заґратованого вікна. — Я завжди, як слухаю, згадую маму і плачу: ну чому, чому я, мудак, не робив так, як вона мені казала?! Не потрапив би сюди... — І зайшовся у гикаючих риданнях. — Давайте вже, відсилайте до нас свого помічника... Хоч він розрадить трішки, та звеселить...

— Але ж... — розвів невдоволено руками Вілен Петрович. — Як же я його... Він же...

— Ні, як хочете, то можете замість нього залишитися! — враз скінчилися сльози в амбала, і він приязно посміхнувся, як вишкірився.

— Ні-ні-ні! — злякано замахав руками Шерстохвостов. — Я вже... пришлю його... Ви ж... того... акуратно! Багато не розпитуйте... Бо у нас ще справи попереду. Мені інваліди не потрібні.

— Фірма гарантує мінімальні ушкодження! — підвівся і розвів руками господар. — Козарьов! Готуй мило, вазелін! Ви ж, поки там вантажать, а ми тут... спілкуватися будемо, теж можете відпочити: подивитися порнушку, з Кларою Цеткін і Троцьким, чи постріляти з «Калаша», чи покидати гранати у натовп.

— Ні-ні, я просто відпочину!

— Тоді — чекаю на вас перед від'їздом! Пригощу своїм напоєм, на доріжку...

У вагоні Вілен Петрович сказав Петрушці, дивлячись убік:

— Там головний просив тебе зайти, хоче чимось пригостити чи що... Але не барися! Скоро час їхати.

— А мене?! — ображено протягла, як маленька дівчинка, лікарка, нахиливши скирту вбік.

— Сьогодні — не твоє свято! — як одрізав Шерстохвостов. — Відпочивай! Ато... звикла!..

Петрушка задумливо постояв, відкопиливши нижню губу, а потім поволі почвалав до дверей, нахиливши голову.

Хвилин через десять здалеку почулися несамовиті, аж завиваючі, горлання:

— Ні-і-і-i!.. Не треба!.. Я не хочу!.. Що ви робите?! Ні-і-і-ii-iiii-iii-iiiiii-iiiiiiii!!!

— Чим це його пригощають, що він так лементує? — здивовано зметнула бровами Галина Миколаївна. — Не отрутою ж... Так чого ото волати?

— Може, забагато наклали, а може — дуже гаряче... — припустив Вілен Петрович, стинувши плечима.

Петрушка повернувся хвилин через сорок, плюючись в усі

боки, тримаючи обома руками штани і не дивлячись ні на кого:

— Там ще на тебе чекають! — він ткнув пальцем у бік журналістки. — Аби документи забрала...

— А чому ти горлав так несамовито? Чимось несмачним пригощали, чи гарячим? — Але Петрушка лише зиркнув косо і сплюнув у відповідь.

Галина Миколаївна повернулася швидко, і теж невдоволена:

— Ось, передали документи, на одинадцять вагонів, — і жбурнула папери на табуретку, що правила їм за стіл.

— Чому — на одинадцять? — здивувався начальник ешелону. — Говорили про сім...

— Чотири вагони наш Леонід Іванович заробив... Сказали, дуже їм сподобалася його лекція про внутрішні резерви КПРС. Тому треба виділити йому премію, з резерву Партії. Так сказали. А на мене навіть уваги не звернули, як на чмо яке... То що ж, я премію не заслужила?! То де ж справедливість? Ще сказав, цей... Педдагог, що чекає вас на якийсь... чефір.

— Буде й тобі премія, буде! — кинув Шерстохвостов, читаючи папери. — Всім буде премія! І навіть — не розстрільна! Я піду, а ви тут чекайте. Треба попроситися, та й подарунки забрати. Скоро вирушаємо.

Уже скоро місяць, як сморідний потяг повзе по Україні, поволі спускаючись за картою на південь.

Постійно трапляються якісь негаразди, але Шерстохвостов з підлеглими напруженням розуму й тіл вирішують все і йдуть далі.

Вілен Петрович, вже давно звиклий лише керувати, лише наказувати, коли йому усміхнено дивилися в очі і ловили кожне його слово, важко влізав у личину простого директора якогось там заводу, якому потрібно бути і хитрим, і спокійним, і метким, аби досягати мети. А ще — без гонору, завжди готовим і поступитися, і прогнутися, і посміхнутися.

Але час минав, і Шерстохвостов відтрениував свої хребет і розум до потрібної гнучкості, хоч і залишався всередині все тим же Льопою, але набагато хитрішим і достатньо досвідченим. Він навіть почав експериментувати: де треба вдарити — лизав, де треба брати — давав, де треба закусити — занюхував, де треба з'їсти — випльовував.

Проїхали майже всю Україну. Він дивився навкруги і бачив занедбані, зарослі бур'янами поля, закриті шахти, заводи і величезні комбінати, порушені будівлі, почорнілих від зневіри людей, вмираючих від голоду і скрути пенсіонерів, п'яну та обкурену молодь, калічних' немовлят, запустіння та розруху скрізь і в усьому.

Але не це хвилювало Білена Петровича, бо таке його не хвилювало ніколи — він завжди був спокійним і холодним усередині, хоч і навчився малювати на своєму обличчі ті емоції, яких від нього чекало оточення.

А хвилювало, як він буде жити далі в цьому світі, що так стрімко котиться у прірву економічного, політичного і морального колапсу. Що буде з ним, і як запобігти майбутніх негараздів і прорахунків.

Що ті люди, що ця країна?..'- навіть своєю сім'єю він майже не переймався: лише настільки, наскільки це було необхідним. Навіть те, що дружині ставало все гірше, його хвилювало лише в розрізі власної долі, в розрізі стосунків з тестем, від якого в цій країні, як і в долі Білена, все ще залежало дуже багато. Не мав він у своєму серці ні любові до ближніх, ні співчуття до знедолених, ні жалю до убогих та калік. Чи не було дано, чи сам задушив у серці, ще паростками.

Зморений довгим днем і всім цим важким, напруженим шляхом, що починався здаватися нескінченним, Вілен Петрович лежить у своєму кутку, на новенькому матраці, кинутому на соломі. Це Педдагог, разом з кавоварками, подарував кожному з них по такому товстому пружинному чуду, що теж виробляли в зоні, пообіцявши:

— Скоро ми відкриємо фірму і будемо випускати такі матраци для всієї України, а ще й за кордон! Вже й назву для фірми придумали: «Віньєтка». Є один товстенький меткий клоун, Мишко, на якого можна повісити цю справу. Але такий хитрий, паскудник: сам себе постійно обдурює!

А ще дав по товстенній верблюжій ковдрі і подушці, розмірами з перину — виявився і гостинним, і не скупим... А може, то заслуга Петрушки?.. Та хай, яка різниця... Але ж і кави дав, і марихуани та героїну відсипав щедро, і поїсти-попити притягли стільки, що до кінця шляху стане... Треба буде віддячити йому в майбутньому, як станеться нагода.

Вілен Петрович дрімає, не звертаючи уваги на досить голосні балачки підлеглих.

— Знаєте, Леоніде Івановичу, — промовляє до Петрушки, наче обсмоктує кожну літеру у роті, Галина Миколаївна, що теж лежить на новому матраці, сперши голову на руку, — скажу вам заспокійливе, виходячи з власного досвіду: спочатку оральне кохання викликає деяку огиду, як і анальне, але потім... звикаєш, а ще потім — маєш величезне задоволення. Так що зачекайте трохи, і до вас прийде радість утіхи...

— Заткнися, шльондра! — вже другу добу плюється, не зупиняючись, її сусід.

— Фу, як грубо, а ще — культурна людина... з Донбасу!.. — елегантно до нестями кривиться спеціалістка з кохання. -І — чия би мичала, а твоя б мовчала, Снігуронька незаймана! Можна подумати, що раніше ти цим не займався, хай і в моральному плані. До речі, я так і не зрозуміла: ти спілкувався лише спереду, а чи й позаду були слухачі? Хоча... дивлячись, як ти сидиш, то були і ззаду! — Вона задоволено хихотить, прикриваючи рукою великі зуби.

— От же ж, сука!.. — продовжує відплювуватися Петрушка, якимось на один бік сидючи на соломі, поруч зі своїм матрацом. — Замість підтримати... шпиняє, тварюка безсоромна!..

— Ти ба?! Який сором'язливий та співчутливий знайшовся!.. А ти — співчував мені? — Прижмурила банькаті очі журналістка. — Коли я поверталася у вагон, на кожній станції?! Аякже!.. По транзистору знаходив дошкульні пісні, аби під'юдити!.. Посміхався собі в куточку, не відаючи, що й твій час наближається, паскуда губастенька!

— Мій час іще прийде! — гордо скинув головою Петрушка і спробував уколоти: — А от цікаво, ти за першою професією — журналістка, чи ж повія?

Галина Миколаївна двічі томно облизала губи, висунувши всього язика і подригавши ним, а потім зазивно поцмокала, потягнувшись лицем до сусіда:

— Ці дві професії — близнюки. Вони — неподільні в усі часи, при всякій владі. Запам'ятай собі на майбутнє.

— Досить вам уже гавкатися! — втрутився у суперечку Вілен Петрович. — Відверніться, я — по-великому... — І пішов до дірки в підлозі, у дальньому кутку вагона.

- І що ви їсте, що таким смердючим... дефекуєте?.. Навіть вагонний сморід перебиває, - не втрималася, аби не вкусити, повія-журналістка, чи навпаки.

— Та ти... вже... таким пахучим ходиш, наче троянди з конваліями їси... а бузком — закушуєш... Дегустаторша зі свиноферми, — напружувався у кутку Вілен Петрович, проклинаючи подумки вся і все, а своїх попутників насамперед.

Коли використаний папірець зник у дірці, а Вілен Петрович вже застібав штани, знадвору почулися постріли, галасливі крики, ржання коней, і потяг почав зупинятися, гримлячи буферами.

Зацікавлена журналістка схопилася, підбігла до дверей і з натугою відкотила їх убік, а Петрушка, враз стривожившись, пересів на другу половину свого заду.

«Це ще кого чорти принесли?» — тривожно майнуло в голові Шерстохвостова, який теж обережно пішов до дверей, встигнувши порадіти, що так своєчасно посидів над діркою у підлозі: хто знає, як зараз складеться?..

Зупинилися посеред чистого безкрайого поля, освітленого яскравим сяйвом величезного місяця, що жовтим мідним покоцаним тазом висів високо над обрієм.

Просто перед дверима вагона стояла, розвернута задом, конармійська тачанка, запряжена двома парами коней, що нервово перебирали тонкими ногами. У самісінький лоб Шерстохвостову дивилося уважне око кулемета «Максим», до якого припав молодик у смушковій папасі, зі звисаючим на вухо пасмом світлого, майже білого, кучерявого волосся. Палець хлопця спокійно лежав на спусковому гачку, а рот розтягнувся у привітній посмішці.

Над ним, на повен зріст, стояв зовсім невисокий, вусатий, з кучмою пишного чорного волосся чоловік, одягнений у військову форму і перетягнутий портупеею. У правиці він тримав величезного маузера, яким поплескував себе по стегну, а лівою широко махнув, запрошуючи до себе, і крикнув:

— Станція Гуляй Поле, столиця моєї республіки! Батько Махно з друзями чекає на вас! Висуньтеся, аби вас виділи, будемо спілкуватися! — І тицьнув маузером позад себе, де горіли багаття і сиділо, лежало, ходило безліч людей, озброєних гвинтівками, гранатами і наганами, перепоясані кулеметними стрічками. Збоку, вже розчиняючись у непевній темряві, стояли осідлані коні і ще чотири тачанки, з такими ж кулеметами на задках.

— Це що, кіно знімають?.. — з цікавістю спитала тихенько

Галина Миколаївна своїх.

— Ага, кіно!.. — відповів їй Махно і розреготався. — У нас усе, яку кіно!.. От тільки вбиваємо — насправді! Ще жоден не ожив...

— Звідки вони з'являються? — майже нечутно прошепотіла зблідла журналістка. — То ОУНівці, зараз — ці...

— Можеш не шепотіти — і я, і всі тут чують все так, наче ти кричиш. Для нас усе відкрито, — посміхнувшись, розвів руками Махно. — А звідки приходимо — тобі вже пояснили. Ох і запахи ж від вас! Досі таких не чув... Все живе порозбігалось! Добре, на нас вони не діють.

Петрушка, тихо кречучи і стогнучи, теж підійшов до дверей, роздивляючись навкруги. І побачене йому зовсім не сподобалося: хто знає, як воно тут, бо ці чоловіки теж без жінок, і давно, і виглядають не

зовсім привітно. Тому вирішив мовчати і бути непомітним — нехай Шерстохвостов із цією шльондрою відкараскуються від нових проблем, які — він відчуває кібчиком — будуть.

— Я хочу вас повідомити, товариші комуняки, що серед цих... запашних багатств є те, що належить мені з друзями, — Нестор Іванович уважно розглядав свій маузер, замислено тримаючи його просто перед очима, немов вирішував, чи відразу стріляти, чи спочатку погомоніти. — Тому що моя армія теж, на мою велику огиду і з моєї вини, приклала руки до зміцнення радянської влади. А значить, ваша влада нам завинила зі свого добра. Бо більшість з нас — перестріляла, задавила в таборах, спочатку пообіцявши помилувати і нагородити. А зараз ця влада скінчається, тому настав час розрахуватися.

- І — скільки ви хочете? — насупився, криво посміхаючись, Вілен Петрович. — На скільки нарахували боргу? Мішок, два, чи, може, десять?

— От за що мені завжди подобалися комуністи, — зареготав Махно, аж закидаючи голову, — так це — за свій гумор! Він у вас завжди, в усі часи, вкрай специфічний. Як оце зараз. Ні, ми порахували, виходить чотири вагони: один мені, а три — на колектив.

— Але навіщо, як вас уже немає? — поцікавився Шерстохвостов. — Що з цими вагонами стане?

— Так, нас немає, але залишилися наші нащадки. У моєї онуки є син, мій правнук, вкрай меткий та проворний хлопчина. В мене пішов — і зростом, і придурю. Більше того — мій повний тезка! І він має жити добре та зробити щось, чого я не встиг, Врятувати когось чи пожежу загасити, або що. Саме для цього й потрібні мої скарби. І у кожного з моєї армії є хтось, потребує допомоги. Тому не будемо торгуватися, а розійдемося по-доброму, якщо ви, звичайно, — він, наче вибачаючись, здійняв руками, — не хочете на цугундер. І поїдете ви далі, а ми залишимося тут, чекати кінця вашої влади. Бо доки ви, комуністи, існуєте, не буде нам вічного спокою. Позаяк ваші гріхи — то й наші гріхи, окрім своїх, особистих.

— Ні-ні-ні!.. На цугундер ми не хочемо! — Тоненько залопотав переляканий Петрушка, з жахом дивлячись то на Білена Петровича, то на батьку Махна.

— Замовч, — зло кинув Шерстохвостов, — цугундер — це не те, про що ти подумав... Це зовсім інше... хоч і схоже дещо. Навіть набагато гірше.

Зненацька вся юрба у степу разом зареготала — важким, мертвим сміхом, немов сміялася одна людина на багато голосів, і від цього сміху у живих дибки стало волосся, а шкіра напружилася від морозного відчуття потойбічної безмежної небезпеки.

— Але ж — ці скарби брудні, та й самі створені з бруду... — знову спробував врятувати становище Вілен Петрович. — Як же ви своєму тезці-правнуку подаруєте, у такому вигляді? Де відмивати будете, Нестор Іванович?

— О-о-о-ооо!.. — зареготав Махно щиро, аж руки розкинув і подався тілом назад. — Мій правнук не гидливий! Він такі скарби не те що відміє, язиком своїм вилиже!.. Цей хлопець — щирий нащадок комуністичного ладу. І я, через нього, ще віддячу вам!

І знову степ зареготав єдино, неживим морозним сміхом.

— А ви зважте, — посміхнувся суворо Нестор Іванович, раптом спинивши сміх, у запалій тиші, - що людина своє життя гайнує на непотріб, який має за цінності. То хіба варто жалкувати за чимось, коли не рахуємо кожний свій день, не складаємо йому вартість? Хіба життя — не найвища цінність для кожного, про яку ніхто не думає, ганяючись за примарним багатством? Бережіть свої душі замість берегти кишені.

— Ти — наче піп з амвону... — саркастично помітив Шерстохвостов. — Наче все життя піклувався своєю душею.

— За те й покарання маю, що жив без розуму, — він поник головою. — Вам того не зрозуміти. Людина може змінити свій шлях, але — коли хоче. Ви ж — біжите до того, що на вас чекає. Тому не дивуйтеся, отримавши врешті-решт те, чого завжди жадали неосмислено.

— Ну добре, забирай вже свої чотири вагони, бо ми звідси поїдемо прямо до Єрусалима, до Стіни Плачу, задля покаяння, тебе наслухавшись... — Вілен Петрович до кінця оцінив ситуацію і дещо заспокоївся. Навіть пожартував: — Може, вам нашого Леоніда Івановича залишити, на перевиховання? Чи, на оновлення моральних устоїв?

— Ні, не треба, — весело зблиснув очима Махно. — Він — невиліковно хворий всіма комуністичними хворобами, а у нас для таких одні ліки — куля в лоба! А ми кулі бережемо.

І знову страшно заллялася сміхом армія Махна — аж місяць на небі зблякнув, і багаття пригасили, і хрипко заіржали коні, ставши дибки, і рвучко шелеснув вітер зненацька, кладучи до землі високу сиву ковилу-траву.

— То їдьте! Бо поки ми тут теревенили, мої хлопці вже відстебнули п'ять вагонів — чотири за борги, а п'ятий — як подарунок, на згадку про вас... Дуже вже ви мені сподобалися! Спокійні, врівноважені... Хай вам доїдеться! — І Нестор Іванович глузливо засміявся, махаючи величезним маузером, як хустинкою, а лівою рукою відтягнувши холошу широчезного галіфе вбік, наче плаття. — Захочете знайти — ми завжди поруч з комуністами. Збоку.

Вілен Петрович зневажливо похитав головою, спозираючи, як степ повільно поплив, під натужне пихтіння оживлого потяга, ховаючи махновців у п'тьму часу:

— Були вони бандитами, бандитами і залишилися!.. А ще про душу розповідає, про вічні цінності! — Він плюнув на землю, пішов у свій куток і сів на матрац.

— Падлюка ви, Вілене Петровичу! Паскудна падлюка! — Зі смутком промовив Петрушка, стоячи в дверях і задумливо дивлячись у місячну ніч, що бігла поруч з вагоном.

— Як хочеш побачити порядну людину, то заглянь у дзеркало: там завжди той, кого ти маєш за взірець доброчесності, — гмикнув Шерстохвостов, посміхнувшись куточками губ. — А всі, хто не схожий на жителя твого дзеркала, — паскуди, покидьки, мерзотники тощо. Пам'ятай про це і споглядай на світ спокійно. І твій час проб'є, не сумнівайся.

— Так, я відчуваю: його час проб'є, як і мій! — озвалася і Галина Миколаївна, що досі мовчала, з острахом спостерігаючи за подіями. І закінчила пишномовно-мрійливо, задерши скуйовджену голову до місячного світла: — Проб'є годинник, і настане час, і все зростеться з Льонею у нас!..

— Ну, у Льоні точно зростеться, — кинув Вілен Петрович, посміхнувшись під ніс, — якщо проктолог допоможе... А от у вас, шановна, навряд чи... Дуже вже запущене...

— Ні, таки — падлюка... — зробив висновок Петрушка, цього разу не уточнюючи особу.

Вечірнє сонце висіло над верхівками дерев, даючи всьому навкруги довгі тіні.

— А чому тут ніхто не сміється, не жартує? — спитав, неспішно потягуючи паскудне місцеве пиво Вілен, скосивши погляд на Балигу. — Лише горлають та сваряться.

— З якої радості? — здивувався Юрій Іванович, зметнувши брови і завмерши рукою з пляшкою пива, що ніс до рота. — Що, свято яке, чи клоуни виступають? Так я не бачу.

— Ну, як же... Одеса ж!.. А Одеса — то скрізь гумор, жарти, усмішки, маса розумних старих євреїв, що смішно спілкуються між собою... Це ж всі знають.

Вони сиділи вдвох на лавці, неподалік від моря. Від води дув легенький вітерець, і дихати тут було легше, ніж місті, наскрізь просякнутому пахощами нечистот, особливо в центрі.

— Ти чи глузуєш, чи справді дурник? — пляшка продовжила шлях до рота Балиги. — Всі ці казки про Одесу — рідні сестри казкам про нашу Партію. Може, щось колись і було, але — давно. І — навряд чи. А сьогоднішні одесити просто вигадують байки про своє місто. Як і завжди.

Повз їхню лаву пройшов хронічний веселун Петросян, з абсолютно плоским від свого гумору обличчям — наче вирізаним зі шматка заяложеного паперу. Поруч підстрибки рухався один з одеських «джентльменів», веселий до діагнозу, заглядаючи на майбутнього мерина генітального сміху знизу і розповідаючи черговий анекдот, від якого Влаганович аж корчився у позивах реготу, як від лоскоту, жмакаючи цим свій високий інтелект.

— Ну, ось тобі... Яскравий приклад... нанайського гумору.

— А хто був той великий та товстий чоловік, що ми йому здали всі коштовності? І — що він з ними далі буде робити?

— О, то — велика людина!.. Ти, мабуть, і не чув, бо в «Історії КПРС» про нього не згадують. А це саме він, а не Ленін, підготував і зробив нашу Революцію. Дуже рідкісний спритник! Його прізвище — Парвус. Олександр Парвус. А справжнє ім'я — Ізраїль Лазаревич Гельфанд.

- Єврей? — обережно поцікавився Вілен Петрович.

— Комуністи не мають національності! — суворо зиркнув Балига. — А Парвус — геніальна людина! І саме йому доручено переправити весь наш золотий запас за кордон. Як він упорається, точно не знаю, знаю лише, що переправляти буде через одеську каналізацію.

— Тобто... як — через каналізацію?! — аж завмер зять. — Як це розуміти? У якому змісті?

— У прямому. Бо одеська каналізація має такі розгалуження і тягнеться так далеко!.. що через неї вже зникло незмірно багато, а зникне — ще більше. І всі наші шістсот шістдесят шість вагонів для Парвуса — дрібниця! То ж не ламай голову. Ходімо, вже час на літак, — Балига потягнув носом у бік Вілена Петровича. — Диви, цілу добу відмивався у спецрозчинах, а все одно — смердиш, як... Хоч би в літак пустили...

В аеропорту їх зустріла заплакана Ліляна Семенівна. І це було дивно і несподівано до моторошності: Вілен навіть не чув, аби теща колись плакала, не те, що не бачив. Вона завжди все знала наперед, пророкувала і спокійно та впевнено керувала ситуацією навіть там, де іноді губився Юрій Іванович.

— Що трапилося?.. — враз напружився Балига, пригортаючи дружину до себе.

— Динера... Динерочка... — теща не могла говорити, тремтячи вся, від губ до манікюру.

— Заспокойся! — ласкаво наказав чоловік. — Заспокойся і говори. Давай сядемо!

І вони вдвох майже впали на диван у залі для депутатів, а Вілен залишився стояти напроти, тримаючи валізи і оцінюючи ситуацію.

— Ну, що? Тільки — спокійно! — Стиснув руки дружини Балига.

— Динера... в лікарні... - і теща заридала, давлячись сльозами. — Лікарі говорять, ніякої надії... Нічого не їсть, ні з ким не розмовляє, лише щось шепоче, нечутно, сама до себе... І то сміється, то плаче... І нікого не впізнає, навіть мене!.. — І Ліляна Семенівна просто вголос завилала від відчаю, вчепившись у лацкани піджака чоловіка та сховавши обличчя на його грудях.

Балига гладив її плечі, про щось напружено думаючи.

— Добре, поїхали! На місці подивимося, — він дочекався, поки дружина дещо заспокоїлася і завмерла, враз зробившись маленькою та безпорадною. — Поговоримо з лікарями...

...Втішного вони не почули. Лікарі, а їх зібралася ціла купа, говорили про нервові виснаження, про психічну нестабільність, про фізичну дистрофію — Динера відмовлялася їсти і її годували через шланг та кололи у вени глюкозу, ліки і вітаміни. Що з цього буде і до чого прийде, ніхто не брав на себе сміливості передбачати.¹

Коли ж, побувавши в окремій палаті, побачили Динеру, навіть у Білена Петровича шкрябнуло на серці — глибоко запалі величезні нерухомі очі, до кісток схудле пожовкле обличчя, потріскані, пошерхлі губи, тоненькі руки-хворостинки — це була не Динера, яку він залишив трохи більше двох місяців тому. Це було щось жахливе і незнайоме, ніколи ним не бачене, накрите простирадлом, обплутане дротами і трубками, обставлене громадям медичних приладів. Це було чийсь чуже тіло, майже безстатева істота, з ледь живими очима, яких він теж ніколи не бачив раніше.

Ліляна Семенівна вибігла майже одразу, як зайшла — аби не розридатися просто тут. А Балига із зятем спробували спілкуватися з незнайомим тілом, але на всі звуки воно реагувало лише слабкою усмішкою в самих куточках вуст. І вони залишили спроби, мовчки застигши вдвох, поруч з ліжком, зімкнувши перед собою руки.

І в голові Шерстохвостова пульсувала лише одна думка, колючи прямо в мозок: «А що буде зі мною, як вона помре?»

І ця думка мала єдиний сенс: як потім складуться його стосунки з Балигами?..

Ніщо не витікає з рук людини так швидко, як гроші та час життя.

Зайвих грошей Петро ніколи не мав, то й витікати не було чому, а от життя... Життя ніби й мав, а ніби й ні.

Коли виписати у стовпчик все, що пережив, то буде страшенно багато — так багато, аж не віриться, що стільки сталося за його життя.

А от коли забути про це і просто поринути в себе, то ще в понеділок цього тижня бігав по луговій траві голопузим і босим, пірнаючи у прозору річкову воду, у вівторок закінчив школу, у середу пройшов всю війну, у четвер зранку одружився, в обід народив дітей, аби увечері стати вдівцем, у п'ятницю погрався з онуками, у суботу прибрався в хаті і в душі, натикаючись на давно забуте і до щему рідне, надвечір вимив тіло і думки і вдягнув свіжу білизну, аж ось і неділя, і настав час спочивати...

І все можна розкласти на сім днів, як і створення світу Всевишнім. І відійти в той спочинок, куди відходять усі, хто живе на цій землі.

Усе майбутнє — неосяжно довге, все минуле — коротке й стрімке. Бо майбутнє — то неоглядна безліч варіантів життя, а минуле — лише один, безповоротний: той, що ти прожив. Початок життя складається з надій і сподівань, кінець — з усвідомлення помилок і гріхів.

Усього за десять останніх років повз Петра пройшло майже стільки подій, як за все життя. І почалися вони з тої незрозумілої Перебудови. І головна з них — їхня засмучена та знедолена країна отримала Незалежність, на яку сподівалася і за яку боролася стільки десятиліть; яка обійшлася їй десятками тисяч життів кращих її синів і дочок; про яку мріяли, як мріють про те, чого не знають, а тому — хочуть, бо невідоме, здалеку, здається таким манливо прекрасним і чистим.

На зміну соціалізму з переходом у комунізм прийшла демократія, з переходом у невідомо що.

Але Петру, як людині непитущій, здавалося, що єдиною незалежністю, яку країна отримала, стала незалежність від розуму. Бо те, що творилося навколо весь час і діється до сьогодні, коли на порозі — двадцять перше століття, спонукало Петра скрушно хитати головою, не встигаючи навіть дивуватися: здавалося, все найтемніше, найбрудніше, найтупіше, найпідступніше полізло уверх, до влади, просто по головах, далячи один одного до смерті, хапаючи і пхаючи до ротів, по-гадючі роззявлених, все, що траплялося під їхні загребущі руки.

Очікування змін на краще залишалося для всіх лише очікуванням.

А от для Петра це очікування закінчилося в той день, коли довідався безглузду для себе новину у яку навіть не повірив одразу:

Білена Петровича Шерстохвостова висунуто кандидатом у Президенти Держави. Про це сказав Йовмен, завітавши якимось увечері. Петро у відповідь посміхнувся, похитав головою, навіть не збираючись вірити. Але зранку його вже вітали всі жителі Сутінок, висловлюючи сподівання, що це ось тепер і вони заживуть, як люди.

Багато хто забув, а дехто й зовсім не відав, що Петро має сина, тому всі дивувалися, вітали і обіцяли голосувати за земляка. Петро так засумнівався, аж телевізора увімкнув, що з півроку стояв незайманим, вкриваючись пилюкою.

І там побачив дуже постарілого сина, якого вже й забув за минулі... так, — двадцять сім років... З того самого дня, як приїздив за благословенням. І вже з передвиборчої метушні, із захоплено-збуджених репортажів та зустрічей з кандидатом, довідався про його життя.

Довідався, що Вілен тоді таки одружився з тою Динерою, що в нього одна дочка, вже одружена з якимось небідним хлопцем; що Динера всього два роки тому померла, довго хворіючи до того; що Вілен Петрович — демократ з дуже давніх часів і стояв ще над колискою «Народного Шляху Держави», плекаючи немовля на своїх теплих батьківських руках. Що лише випадково, у зв'язку з Перебудовою, Вілен Петрович уникнув страшної долі політв'язнів, гуртом з якими і створював потім «Шлях», розвалений згодом завдяки деяким... захисникам докільля... по лінії КДБ, що сьогодні знову ведуть з ним шалену боротьбу, намагаючись захопити крісло Президента для своєї людини, аби потім повернути країну до тоталітарних часів, створивши нові ГУЛАГи патріотам рідної Держави, як і всім, хто дійсно виборював світле сьогодні.

І був він ревним віруючим, і кожної неділі, ще дитиною, ходив до церкви, за двадцять кілометрів, у всяку пору року, а деякий час навіть був солістом у церковному хорі, за що влада потім запроторила його у «стройбат», для перевиховання.

Усе це Петро слухав хай і зі здивуванням, та невеликим — нічого вкрай несподіваного чи надто цікавого для нього, геть далекого від політики і політичного життя, в цих новинах не було.

А от як почув, що майбутній Президент — круглий сирота, вже майже тридцять років, коли чи не в один день поховав своїх любих маму з татком, затоптаних радянською владою, яким він віддавав останню копійку, останній кусень хліба, аби продовжити їхнє життя... — тут Петрові якимось вмить і раптом стало зле. Так зле, аж у голові зашуміло, аж потьмарилося в очах, аж разом спустило всередині.

Він похитнувся, як від удару, і змокрів від нестерпного сорому, споглядаючи крізь пелену в очах на безкле сумне обличчя Білена, що переривчастим голосом назавжди згорьованого втратою сина віщав з екрана телевізора про те, як важко пережив смерть рідних, за якими сумує досі і ту смерть досі не може пробачити собі... І око в нього — не косило вбік, як колись.

А про брата взагалі не згадав. Немовби не мав його.

Коли ж можливого Президента спитали, де могили цих достойних людей, що дали світу таку тонку і добросерду, волелюбну і патріотичну дитину як Вілен Петрович, він категорично заявив, що не хотів би називати дороге для нього місце спокою його батьків, аби запобігти нашестю туди журналістів та й просто цікавих, для яких немає нічого святого і які стопчуть завітні для нього трави дитинства.

А вже про саме дитинство кандидата Петро довідався сті-і-і-ільки цікавого і несподіваного для себе, що враз і начисто відкинув навіть думку, ніби саме цей Вілен Петрович Шерстохвостов і є його сином Віленом — то було зовсім інше життя абсолютно іншої людини! І його Вілен — навіть на сусідньому гектарі з тим Віленом не ера... не стояв!.. Просто збіглося: все ж, країна велика. Ні, і обличчями дещо схожі, і постатями, і голосами, та — різні. У житті і не такі дива трапляються...

Але коли всі зустрічні, хто посміхаючись, хто зловтішаючись, питали, як це він воскрес через стільки років і за які чесноти, Петро ледь спромігся повернутися додому і впасти на ліжко, вдягненим і взутим. І випасти зі всього цього страхіття, яке не могло йому привидітися навіть у самому жахливому сні, за всі його більш ніж сімдесят років.

Уже ввечері зайшов старий друг Йовмен Сніжко. Петро так і лежав, як застиг зранку: горілиць, втупивши пусті очі у стелю. Йовмен сів на ослін, спершись ліктем на стіл та підперши щоку долонею. І довго сидів, дивлячись кудись. Просто сидів, мовчки, залякло, у мертвій тиші, яку порушувало лише цокання «ходиків» на стіні, що Петро їх купив у сільпо, коли народився син, і всі ці роки чистив, змащував, регулював, ремонтував, розмовляв. Вони стали майже друзями, разом долаючи час: один споживаючи, другий — відлічуючи.

— Я знаю, важко... Розумію, — нарешті тихо мовив Йовмен, не ворухнувшись. — Але — яка твоя вина?.. Він же не дитина мала, котра не відає, що коїть... Тому не пали себе, не рви душу.

— То — моя кара за мої гріхи, — після нескінченно довгого мовчання відповів Петро. — За ті смерті, що скоїв на війні. То розплата. Я відчуваю це.

— Але... навіщо ти так?.. Хіба твоя вина, що вбивав колись? Убивав ворога, хіба не так? Виконував наказ — хіба не так? — Йовмен зроняв слова повільно й тихо. — А інакше, вбили би тебе. Як не фашисти, то свої. Ти ж пам'ятаєш, розмова була короткою — куля. Чи звідти, чи від своїх. Ти не мав вибору...

— Мав... Я би нікого не вбив. І, можливо, не було би сьогодні того покарання, коли рідний син, єдиний, якому дав життя, народивши в щирій любові, поховав мене, ще живого!.. А ще до того — викинув зі свого серця, як і маму свою.

— А то вже — його гріх! І не картайся! Ти за своїм бажанням, по своїй волі, не вбивав і зла не чинив нікому. Як і Мальва твоя. Тому — терпи. Все минеться і забудеться. Не виходь з двору деякий час, доки навіть дурні не збагнуть ціну словам твого Білена. А як збагнуть, то й перестануть насміхатися. Та й я... Поговорю з найбільш язикастими.

— Але ж... він поховав мене перед всією країною, навіть перед усім світом!.. Як же жити?

— Заспокойся! Як вся ця катавасія мине, про твого Білена враз забудуть, та й про все інше теж... Час — найкращий лікар.

— А як, боронь Боже, він стане Президентом?! — аж повернув голову Петро, аж напружився.

— Тю!.. Ну, ти вже зовсім здурів, лежачи тут! — Округлив очі і розвів руками від несподіванки Йовмен. — Не може бути того, чого бути не може!.. Давай-но вставай, діставай сала, огірків, я чарки помию — та й відсвяткуємо твоє воскресіння! Бо коли ЦЕ не подія — то що тоді є подією?!

— А я б і не здивувався дуже... — Петро сів на ліжку, задумливо дивлячись у вікно. — Мене вже нічим не здивуєш у цій шаленій країні...

— Ти таки точно здурів! — махнув рукою Йовмен. — Накривай на стіл, а то я зранку голодний!

— Я теж...

— Тобі — не положено! — тихо засміявся гість. — Бо воскреслим їсти не треба. А от про випити — не знаю. Тож накривай, з'ясуємо й це питання! З твоїм здоров'ям ти ще пів села проведеш в останню путь! Ану, чи згадаєш, коли хворів наостанку?..

— Мабуть, що й ні...

— Так, отож!.. Я — наливаю? За твої сто років життя? Знаєш же нашу прикмету: коли когось поховали язиком, то той довго жити буде.

— Наливай! — посміхнувся хазяїн, сідаючи до столу.

— Так, отож...

Петро помер у той день, коли Білена Петровича Шерстохвостова оголосили Президентом Незалежної Держави.

Ховали Петра у ясний і теплий вересневий день, усім селом.

Поруч з акуратною, доглянутою могилкою Мальви, серед зелені трави виріс свіжий жовто-рудий пагорб, укритий вінками і квітами. Сільські люди говорили мало, але щиро і голосно плакали, бо жив Петро достойно, спокійно і зла нікому не робив.

Був би живим Курваєв, то щось би виголосив, багатослівне й недоречне, та про колишнього придурошного голову сільради вже й пам'ять у селян стерлася давно, як і про всю їхню балахманну сім'ю, від якої залишилися розвалини колись справної хати та кончений Захар.

Потім майже всім селом зібралися на подвір'ї Петра і пом'янули його світлу душу тим, що кожен приніс із собою.

Новий Президент Держави не був на похованні. Саме в цю мить він присягався, поклавши руку на Конституцію, а іншу — на Біблію, — у вірності своєму народові, ідеалам добра і людяності, щиро обіцяючи невисипно і до скону піклуватися про рідну Державу, як син піклується про батьків своїх.

...І був той день, і був той вечір, наприкінці двадцятого століття.

Жаба

Чи можна почути щось добре від людей про того, хто був Правителем?.. Дуже сумнівно.

Коли навіть Сина Божого, що й правителем не був, а ніс Слово, розіп'яли лише за те, що вчив — чи можна сподіватися на подяку юрби тому, хто ними правив?.. Вкрай сумнівно.

То що ж, так і відходять у небуття Правителі, забутими і знеславленими? Та ні, все ж деяких згадують теплими словами, захоплюються ними, славлять у віках, жалкують про їхню смерть і чекають-сподіваються на схожого, аби знову прийшов і правив.

Але так згадують лише тих, хто топив свій народ у ріках крові, душив голодом, підпирив холодом, ламав йому тіла і душі, закопував живим у землю, вбивав дітей на очах батьків і гвалтував матерів на очах дітей. Саме ці Правителі і залишаються в пам'яті народній на століття, залишаються назавжди, навіки: великими, рідними, щирими, дбайливими — справжніми вождями слов'янської нації.

Звичайно, в інших країнах, серед інших народів, що не мають тої високої культури, яка притаманна слов'янам — в розумінні і впевненості самих же слов'ян- все якось... навпаки. Але то лише тому, що вони більш примітивні та раціональні. Відомо ж: «Умом Россию...»

Оскільки Вілен Петрович Шерстохвостов, будучи Правителем Незалежної Держави, нічим таким не проявив себе, то й у свідомості народу ніяк не відклався. Щось зробив доброго для одних, щось злого для інших, але: плюс на мінус-дорівнює нулю. Навіть своєї «кравчучки» не залишив. Тому абсолютно недоцільно навіть коротко перераховувати його добрі та злі діла. А як когось вони все ж цікавлять — нехай читає, що зробили інші Правителі Держави, до та після Вілена Петровича. Якщо тому «когось» нічим більше займатися.

Та й чи можна встигнути щось зробити за всього чотири роки, коли лише сьогодні, зранку, сів у крісло Правителя, а вже завтра, зранку, — конче треба готуватися до нових виборів?! То що ж можна встигнути — для всіх! — за короткі вечір та ніч?! Тут би стало часу хоч про себе подбати... як то кауть...

І щось таки для себе Вілен Петрович встиг за цей час, хоч і багато менше, ніж його колеги-правителі, що були до і прийшли потім.

А вже наприкінці, під вечір влади, дбаючи про свій імідж та про майбутні вибори, він організував добрий асфальтовий шлях повз своє село, до самого села, і в селі, та все в Сутінках відремонтував: школу, крамницю, клуб, фельдшерський пункт. І побудував великий храм з білої та червоної цегли, який зметнувся пихатою, позолоченою величчю своєю над бідним та занедбаним селом, викликаючи подив і невдоволення жителів. Також привів до ладу кладовище, поставивши потім скромні, але достойні пам'ятники на могилах батьків.

І навіть приїхав сам, вперше за тридцять років, постояв, сумно схиливши голову, біля тих могилок і поклав квіти, та поставив, запаливши, свічку — під клацання фотокамер і сліпучі сполохи, в оточенні прожекторів і телекамер. І пройшов селом, вітаючись та посміхаючись на камери, і відстояв службу у новому храмі, викликавши всіма цими подіями велике стовпотворіння в селі й навкруги, коли приїжджих було втричі більше, ніж жителів Сутінок, а охорона чи не перекопала всі городи на півметра углиб, готуючи та оберігаючи безпеку Президента, а потім сиділа під кожним кущем і лежала у кожному рівчаку, захищаючи главу держави від свого народу.

Ще потім, прислухавшись до Балиги, Вілен побудував замість батькової хати, що стояла з діда-прадіда, а зараз розвалювалася, обжита бічами й сільськими ханигами на чолі із Захаром Курваєвим, колись

здоровим бугаєм, який спився до дистрофіка, нову споруду: абсолютно скромну за київськими мірками, але стали більмом у очі селян.

Прудкі кореспонденти, відпрацьовуючи свій шматок хліба з трьома шматками сала, висвітлювали ці та інші події у такому яскравому світлі, що в багатьох аж очі втомилися і сльози побігли. Але й інші кореспонденти, не менш прудкі перці, маючи такі ж кусні хліба з салом, чи й більші, але від інших борців за світле майбутнє своє і всіх поруч себе, теж не спали, теж висвітлювали ті ж події: в сірому і чорному, чорного зовсім не жаліючи.

І всім було цікаво, всі відрами лили гас у багаття боротьби, збираючи навкруги того багаття зростаючу юрбу пересічного електорату, що в захопленні витріщився на гіпнотичні язики полум'я і пристрасно розмахував гаслами.

У Незалежній Державі політика вже давно посіла чільне місце в усьому, пульсуючи скрізь повсякчасно, з ночі й до ночі, собою випхнувши в небуття і залишки культури, і розум, і здоровий глузд. Усе навкруги було просякнуте політикою, як хусточка туберкульозника — кривавою відхарканою мокротою.

Політики стали головними дійовими обличчями скрізь та в усьому, замінивши собою і співаків, і танцюристів, і акторів, і поетів. І користуючись особливою популярністю в психоневрологічних закладах суворо закритого типу, де важкохворі, особливо олігофрени і всі підвиди параноїків, перетворювалися на alter ego своїх політичних кумирів, внаслідок чого швидко видужували в очах медицини, повертаючись до суспільства та стаючи черговими кандидатами на найвищі державні посади у наступних виборах. І вибираючи собі право на ці посади. З великим відривом.

Особливо багато з них потрапляли у Верховне Віче, де в напружених муках про майбутнє, інтелігентно, спокійно і вишукано спілкуючись, обирали собі Голову (без голови почуваючи себе якось... некомфортно), аби був найяскравішим з них, гідним вести за собою, надихаючи своїм прикладом, своєю незаплямованою совістю, до нових зяючих провалів.

Два сиві дідусі — Дарвін і Фрейд — радісно обіймалися осторонь, змахуючи світлі сльози задоволення: вони не помилилися у своїх теоріях! Час їхнього торжества пробив.

Ура...

Незважаючи на всі заходи і перестороги, великі гроші і велику підтримку, наступні вибори Вілен Петрович програв. Хай і з невеликим відривом, проте — програв...

Несподіваного, але рішучого ножа у спину встромили в останній момент його «любі друзі»: Петрушка з Галиною Миколаївною. Петрушка в цей час був лідером «Трипроцентної партії», вилупленої з колишньої КПРС — яка зібрала під своїм крилом ветеранів, пенсіонерів та інвалідів щасливого життя. А Галина Миколаївна, яка вже давно стала зватися Соломією Станюк, бо свідомо вийшла заміж за прізвище, придатне для політичної боротьби, очолювала «Прогресивну партію Держави» — хоч і не могутню, але серйозну політичну силу, що спиралася на тіньовий капітал країни та литовські інвестиції північно-кореїської мафії.

У рішучий момент ці обоє-рябоє зробили карколомний фінт вухами, що привело до влади ставленика Педдагога: високого стрункого красеня, великого любителя робити щеплення різних сортів груш до верби, якого — поза очі — називали Юннатом.

І Вілен Петрович, несподівано для себе, в одну мить, став учорашнім.

А оскільки сьогоднішній день виявився зщерть заповненим політиками новими, ще більш енергійними і щирими, спритними і чесними, завзятими і зятими, то про нього, вчорашнього, забули одразу і всі, миттю виштовхнувши на узбіччя історії приреченою старою шапою. А сама історія галасливо, з

гиканням і посвистом, понеслася вперед, у куряві танців, пісень, телесеріалів, чемпіонатів світу і перемог на «Євробаченні», від чого життя у Державі ставало все кращим, все щасливішим, радісним до істерики, наповнюючись новими глибинами інтелекту, струмуючого у вуха смердючкими піснями

Всьо будіть харашо, всьо будіть харашо,
Всьо будіть харашо, я йєто знаю...

З плином часу Вілен Петрович Шерстохвостов взагалі втратив все, що нажив до того дня.

Ще будучи при владі, після смерті Динери, він відписав свою трикімнатну квартиру дочці, а сам оселився на елітній державній дачі, як депутат Верховного Віче на той час.

Через кілька років, дочекавшись чергового стрибка й так дурних цін на житло до космічних висот, Марина її продала, і на ті гроші купила з чоловіком невеличку триповерхову віллу з басейном на узбережжі Адріатики, на двох гектарах прекрасної землі, серед казкової, завжди квітучої природи. Ще потім вони придбали велику розкішну двоцоголову океанську яхту, на якій постійно десь плавали, подорожуючи між материками. А на проценти від залишку грошей за київську квартиру найняли місцевого мільйонера, аби він слідкував за будинком, прибирався в кімнатах і порався в саду на час їхньої відсутності, збираючи колорадського жука на картоплі.

Як і всі нормальні політики, Вілен Петрович, звичайно, був таємним «владельцем заводів, газет, пароходів», але, по втраті влади, все це миттю згубив: воно розтануло, просто розчинилося у повітрі, зникло з фізичного світу, не залишивши навіть запаху сірки. Рипнувшись шукати, він не знайшов нічого, наче нічого й не було — нова влада була новою й по своїй суті, а тому не вошкалася з попередниками, викидаючи їх на смітник буття голими, забравши навіть надію на повернення в попереднє життя.

Коли ж Шерстохвостова, що став пересічним громадянином, нова влада виселила з державної дачі, жити йому раптом стало ніде, а президентської пенсії виявилось замало, аби винаймати у Києві хоча б однокімнатну квартиру — її вистачало лише на малосімейку, загальною площею до вісімнадцяти квадратних метрів. Без телефону.

І тоді його пригріли тесть з тещею, які на той час так і жили у своїй квартирі, біля колишнього Будинку офіцерів, перетвореного на казино, дещо її розширивши: тепер помешкання займало всі чотири поверхи під'їзду і коштувало на цей час на київському ринку нерухомості, за самими скромними підрахунками, близько трьох мільярдів доларів.

Ясна річ, що такий ласий шматок не міг не зацікавити нормальних пацанів, які стікалися до столиці з усіх куточків Держави, а особливо — з її териконних областей, на території яких видобували, плавили й кували завтрашній день країни.

І одного погожого ранку у вхідні двері подзвонили ногами. А коли Ліляна Семенівна відчинила, то інтелігентні судові пристави, з понятими, вручили їй рішення місцевого районного суду: про виселення з цієї квартири, оскільки вони займають її незаконно, бо оселя «належить громадянину Держави Усманову Вачику Ашотовичу на тій підставі, що його мама, Усманова Зульфія Муратовна, в роки радянської влади прибирала цей під'їзд, працюючи двірником в ЖЕУ № 33/17 та отримуючи мізерну платню, не варту людської гідності, а тому має сьогодні право на компенсацію від держави, у вигляді всього під'їзду, за адресою...» І далі було вказано адресу квартири Юрія Івановича Балиги, перераховано всі її технічні дані та зазначено термін виселення: протягом десяти днів. Ні про що інше — відшкодування, заміну, чи іншу оселю — там не було й слова.

Два роки поспіль Юрій Іванович, удвох з зятем билися за житло. Але ні залишки їхніх зв'язків, ні валізи грошей у різні кабінети, ні два замовні вбивства, чотири з'валтування і шість вдалих шантажів нічого не

змінити — трьома автобусами приїхали дебелі хлопці-жеребці у сіро-рябих «маска-шоу», оточили весь квартал і протягом години викинули геть трьох мешканців, дозволивши взяти лише найнеобхідніше.

Керував виселенням доктор юридичних наук зі зламаним носом на кирзовому обличчі, де блукала постійна блудлива усмішка. На приречені тихі завивання Ліляни Семенівни, погрозливі матюки Юрія Івановича і скажено-люті спроби підкупу Віленом Петровичем він сварився пальцем і хихикаючи заявляв:

— Закон один для всіх! Бандитам — тюрми! Тож, радійте, що досі на волі!.. — І тихенько говорив, посміхаючись у вухо Шерстохвостову: — Мене не купити, бо я куплений іншими.

Вже на подвір'ї, ридаючи й гикаючи на чемоданах, Ліляна Семенівна нараз стала білою і втратила свідомість, а потім лантухом сповзла на холодну брущатку. Юрій Іванович прожогом кинувся, підняв дружину і посадив її на лавку — ту саму лавку, на якій колись сиділи Вілен з Динерою, повернувшись із Сутінок. Він розстебнув їй одяг на грудях, почав чимось махати біля обличчя, розгублено повертаючи головою в пошуках допомоги.

Рябі «маски-шоу», керовані проктологом-юристом, у цей час сідали в автобуси, ні на що не звертаючи уваги, а сам «доктор» стояв біля дверей відвойованої квартири-під'їзду, затуляючи їх своїми грудьми з сяючим новеньким Орденом Честі, вже від сьогоднішнього Президента.

Тим часом Вілен Петрович, по мобільному телефону, викликав «Швидку», але поки вона приїхала, Ліляна Семенівна відійшла в інший світ, міцно затиснувши у руці ключа від вхідних дверей вже не потрібної їй квартири, малою заснулою дитиною втомлено пригорнувшись до чоловіка...

Поховавши Лілянну Семенівну поруч з донькою, на Байковому цвинтарі, де Юрієм Івановичем заздалегідь були викуплені місця для всіх трьох, Вілен Петрович з тестем поселилися в Сутінках, у новому будинку, якого так слушно збудували, наче передбачаючи те, що трапилося.

Спочатку вони регулярно їздили до Києва, де Вілен Петрович намагався знайти собі гідну роботу, а Балига шукав сліди своїх закордонних вкладів, скрізь і раптом хутко зниклих, разом з коштовностями, але потім припинили поїздки — спочатку тесть, а потім і Шерстохвостов. Бо Юрій Іванович в усіх віконцях натикався на велику волохату дулю, яка весело крутилася сама навколо себе, змінюючись райдужними кольорами, а потім замість дулі, як остаточне знущення, став з'являтися напис: «БАНДИТАМ — ТЮРМИ!» І це зовсім доконало колишнього ідеолога ЦК КПУ, що на той час осунувся, змарнів, дозволяв собі бути неголеним і розпатланим, у несвіжому вбранні і нечищеному взутті.

Спроби Шерстохвостова приткнутися на якесь бодай хоч трохи хлібне місце успіху теж не мали. Десь його не знали, атому не хотіли брати, а десь — знали занадто добре і не брали вже саме через це. Всі його заощадження були свого часу пущені на передвиборчу боротьбу, що так ганебно скінчилася, а залишки разом з грішми Юрія Івановича, — на спроби повернення квартири. І доводилося вдвох існувати на свої дві пенсії, при цьому Білену Петровичу пенсію нові уряди то урізали, то зводили до рівня пенсій колишніх колгоспників, то збиралися взагалі відібрати, незважаючи на досягнення ним пенсійного віку і посвідчення ліквідатора Чорнобильської аварії, першої категорії.

Юрій Іванович, що вже мав сімдесят сім років, перестав виходити з хати, весь час сидючи перед величезним плазмовим телевізором і споглядаючи на те, що діялося у світі і в країні, час від часу скупо роняючи:

— Ні, ти тільки глянь, які паскуди!.. Ти подивись: які паскуди! — Не зважаючи, що поруч нікого немає.

Потім — чи вже сил не стало, чи просто втомився-лише тихо шепотів сам до себе:

— Паскуди... От, паскуди!..

Липкий клей, що завжди був у його очах, висох, як висохли і самі очі, маленькими злими дірочками згубившись у зморшках обличчя. Він так і помер: біля телевізора, з розплющеними згаслими очима, спрямованими на калейдоскоп картинок дійсності, яку все своє осмислене життя Юрій Іванович Балига душив і прагнув не допустити.

Помер, почувши по телевізору звістку про загибель приватної яхти, з двома пасажирами. І побачивши фото своєї онуки з чоловіком. Він був тоді у хаті сам — зять у затінку веранди писав мемуари, в яких не шкодував яскравих фарб для своїх колишніх колег по політичному життю. Юрій Іванович так і не встиг сказати Білену про почуте, і смерть дочки для батька назавжди залишилася таємницею.

Вілен Петрович поховав Балигу поряд з дружиною та донькою і навіть пам'ятник поставив обом — бо і в тещі його не було. І після цього згубив останню цікавість до всього навколишнього, поринувши у злі спогади минулого і виливаючи їх на папір.

Спершу жителі Сутінок з цікавістю споглядали за своїм земляком, що повернувся в рідне село, як у заслання. Хтось при цьому навіть згадував Хрущова, а чи й Берія, і всі співчутливо хитали головами, проводжаючи поглядами охайно вбраного Білена, неспішно й поважно крокуючого до крамниці чи на пошту, чи до свого храму, якого уже двічі обкрадали бічі на чолі

із Захаром Курваєвим.

Коли ж з'являвся у крамниці, хтось обов'язково кидав репліку:

— Щось сьогодні банани несвіжі... - на що лунала відповідь:

— То візьми ананасів, чи ківі, чи кокоса!

— Та й вони... наче не вчора зірвані...

— Тоді почекай — будуть вибори, ми знову оберемо свого земляка, і в крамниці навіть хліба не стане... — і всі всередині, і знадвору голосно заходилися від реготу, наче дивилися телевізора, де на всіх каналах жартували виродки з «Аншлагу» або — ті ж самі потвори — із «Дзеркала».

Вілен Петрович все це сприймав мовчки, неначе його й не стосувалося, але якось, дочекавшись великої юрби біля крамниці і вислухавши звичайний діалог про несвіжі банани, сказав голосно, звертаючись до всіх і ні до кого:

— Дивлюся я на вас, дивлюся... і — жаль мені вас. А потім подумаю-подумаю: да і хер з вами!.. Бо якими були ви, такими і залишилися.

На що, вже через секунду почув:

— Ага!.. Пожалів вовк кобилу — залишив хвіст та гриву!..

А десь збоку пролунало:

— Не жили ми добре, не будемо й починати!

І після цього Шерстохвостов ні на що не звертав уваги, лише вдома тіпався від люті, сказано виголошуючи промови перед телевізором, розмахуючи руками і кидаючи в'їдливі запитання в екранну юрбу, що стрибала і корчилася під розхристані голоси гурту «Гвалтуючі Скрипки». Ті, у пропітнілих вкрай, блискучих наче засопливлених, циганистих сорочках, радісно сяяли за-шмурдяченими обличчями вихованців спецінтернату для неповноцінних ідіотів:

Весна, весна, весна, весна...

Весна, весна, весна, весна...

Весна, весна, весна, весна...

Весна, весна, весна, весна...

Потім їхній соліст шморгнув зламаним носом-шнобелем, струснув ніколи не митим довгим волоссям що пахло двічі використаними підгузниками, самовдоволено посміхнувся і зник.

А його одразу ж змінив зачмоканий життям прицуток, увесь гламурно занедбаний і неохайний.

Люто почухавши неголену пику (педикульоз?..) він заспівав зненавистю до перукарів у голосі кастрованого кота, захриплого від болю кастрації. І в тій пісні було щось і від Кафки, і від невгомного Фрейда, і від Павлова з його безумовними рефlekсами, і навіть з підручника по психіатрії, де — про сексуальні відхилення:

Вставай! Бубусику мій, вставай!
Мила моя, очуняй!
Бобик, не підкачай! Давай! Милий ти мій, давай!
Ельзо моя, я — зараз... Всім покажу,
Де ставити перший слід!
Тут же ж прямий ефір...
Ми так довго шукали вогонь
Посеред океану, ще аж постирали коліна.

І розумілося нормальним: аби створити таку пісню, треба мінімум дві освіти — фізична і розумова. А ще — читати Місі Юкіому та Марукі Харукамі. А ще — народитися у потрібній сім'ї.

Ну, і, вкурити чогось... Аби закондубасило.

Та Вілен всього того не чув, бо горлав сам, запалюючись від запаленої культур-мультурою юрби на величезному екрані.

З часом селчані звикли до свого мовчазного великого земляка, навіть залишили спроби випити з ним на якесь свято: він існував відлюдькувато, ні з ким без потреби не спілкуючись. При зустрічі вітався з усіма, але ніколи не робив зусилля поговорити, а на чужі спроби просто йшов собі далі.

З усіх Білена діставав лише його давній, на вухналь спитий недруг — Захар Курваєв, що, проходячи повз двір, горлав з-за паркану:

— А ну, віхаді, падла! Призідент сраний! Я тібє харю твою паскудну враз поправлю, ніхто нє пізнаїть! Давьол нас до ручкі і сам обосрался!

Але горлав лише здалеку, контакту уникаючи, а при зустрічі хутко пірнав у якусь щілину — видно, не забув того давнього спілкування, коли Шерстохвостов його «таки вклав».

Через кілька років про Білена Петровича раптом згадали, і в Сутінки стали навідуватися різні журналісти, телевізійники, фотокореспонденти. Бони хотіли спілкуватися з колишнім Правителем, розпитувати його, фотографувати. І спочатку він дав пару інтерв'ю, дозволивши зробити і знімки. Але коли прочитав те, що потім надрукували у вельми масовій яскраво-жовтій газеті, яка залишилася від комсомолу, закаявся більше розмовляти з кимось із преси. Хіба, з іноземцями. Бо він тих часописів не побачить, а як і побачить, то не прочитає, не знаючи мови.

А ще — якщо вони пишуть що хочуть, то нехай гроші платять за це! І відтоді погоджувався на інтерв'ю, лише упорядкувавши ціну й отримавши гроші, яких у нього вже давно було... негусто.

Ще потім до нього звернувся співробітник одного солідного московського видання, з пропозицією надрукувати саме у них ті мемуари, які — вони знають про це — він вже давно пише. Вілен Петрович туманно пообіцяв, вислухавши побажання, аби в текстах було... щось цікаве, що б захопило сьогоdnішнього

читача, який переситився всім. Запропонована сума була у євро, з чотирма нулями, і це Шерстохвостова надихнуло.

Якось, будучи у Києві, Шерстохвостов заїхав на книжковий ринок «Петровка» і в одній з «точок», прямо при вході, що нею керувала кручена як у кабанчика хвіст, та вкрай хитропика жіночка на ім'я Марина, несподівано трапив на книжку «Мені не повилазило» свого давнього знайомого — Володимира Кремешного. І так багато враз згадалося, що він купив книжку. Навіть за ту суму, за яку Марина продавала, як «...останній екземпляр, на всьому ринку більше немає!» А потім — от уже ж: як везе, так везе!.. — побачив у неї ж, збоку і високо вгорі, на полиці ще одну книжку цього ж Кремешного — «Легке пір'я» — товсту й важку, у темно-коричневій твердій палітурці під тиснену шкіру. І її купив теж, витративши останні гроші, але щасливий до нестями...

І розвалившись у м'якому автобусі, на який вишкріб усі монети по кишенях, Вілен Петрович до самих Сутінок читав, не відриваючись, високу й правдиву прозу досі невизнаного українського класика Володимира Кремешного, щиро вірячи, що колись автор таки отримає те, на що заслуговує.

Вже приїхавши додому і нашвидкуруч повечерявши, Шерстохвостов знову взявся до книжки і не ліг спати, доки не дочитав «Мені не повилазило» — і сміючись, хоч не вмів сміятися, і сумуючи, хоч сум був досі йому незнайомим... Бо Кремешний писав, як співав. Для глухонімих.

А весь наступний день, до самого вечора, читав запоем «Легке пір'я», і йому здавалося, що це він сам написав цю книжку, про що мріяв колись, у своєму страшно далекому дитинстві, стікаючи соплями на теплій печі. Він дивився у вікно на палаюче сонце, що сідало за дерева, обіцяючи на завтра вітер, і з очей котилися скупі сльози, яких не було ніколи раніше, за все життя Білена.

Він читав у присмерку хати, напружуючи очі, але не відриваючись аби увімкнути світло, ловлячи останні проміні зникаючого сонця, майже відчуваючи слова, які вже не бачив, які ховалися і зникали в папері сторінок — бо то були слова, які міг сказати тільки він.

А коли скінчив і завмер виснажено, не в змозі навіть перегорнути останню сторінку, хтось поклав на його плече руку.

Вілен підвів голову і навіть не здивувався: поруч та позаду стояла мама. Його мама, яку він не згадував жодного разу за своє довге життя — ні в радощах, ні в горі. Його мама, яку він забув страшно давно, може, навіть до того, як народився.

Вона стояла у якомусь дивному м'якому світлі, що падало зверху: набагато молодша за самого Білена — як молодша сестра. Мама ніжно гладила його по голові, перебираючи своїми тоненькими м'якими пальцями медсестри кожну волосинку; торкаючи йому брови, очі, ніс, губи. Вона тихо і лагідно посміхалася й говорила, не розтулюючи вуст:

— Спробуй, синку, повернутися туди, де загубив себе колись... І віднайти новий шлях, шлях до світла. Обіпрись на мою любов до тебе, бо більше нічого не маєш сьогодні, все розгубив чи викинув.

Вілен повільно похитав головою і згорьовано відповів:

— Запізно, мамо... Вже дуже запізно...

— Дорога до світла ніколи не буває запізньою, синку!.. — похитала головою і мама. — Треба просто зробити перший крок по ній... В тебе ще є час. Дуже мало, але — є... Не барися. Все залежить від тебе, тому — не барися! Зроби перший крок... Вже зараз.

І вона поволі зникла, розтанула у загуслих сутінках, що підповзли по підлозі до Білена, обіймаючи за ноги і тягнучись уверх, до затухаючого вікна.

Вілен ще довго сидів у тиші кімнати, не встояв ні ворухнутися, ні навіть дихати на повні груди. І йому раптом захотілося на вулицю: пройтися вечірнім селом, повним звуків і запахів дитинства. І це було несподіваним: він жодного разу такого не хотів і не робив.

Вілен Петрович неспішно ступає Сутінками, спираючись на химерну паличку з ампірами — забутий у вирі часу подарунок, особисто йому, від якогось східного чи то президента, чи короля — вже не згадати.

Добрі, хазяйські хати, як і давно колись, ще у його дитинстві, сусідяться із занедбаними і неприбраними. З вікон, розчинених у травневу теплінь, лунає музика, зовсім йому чужа і незрозуміла, музика сьогоднішніх молодих; і ніхто не співає пісень, які колись, у далекій тепер юності, співав Шерстохвостов.

Він проходить повз свій незбагненно-монументальний храм з біло-червоної цегли: такий величезний і чужий у цьому селі — з куполами під чорним золотом, що зблискують у темряві густих сутінок; храм, такий величний тут, і такий крихітний у безмежній величчі неосяжного Всесвіту.

Колись хтось сказав у дружньому колі — просто сказав у застіллі, після лазні та під чарку — що в давні часи люди, які скоїли смертельний, непростенний гріх — або давали гроші на нову церкву, або самі приймали участь у спорудженні храму. Своїми руками вибудовуючи своє прощення. Будуючи ХРАМ. Бо, за якихось канонів, така людина цим очищалася від страшних гріхів своїх. Гріхів, які Господь начебто інакше не прощає, за кодексом віри.

Вілен нате тоді махнув рукою, весь величний та недосяжний у своїй іпостасі царя над тілами свого народу. А вже потім, у важких снах, зринуло це твердження і не давало йому спокою, стукаючи у скроні кожного разу, коли залишався один, сам на сам із собою, думаючи про нестерпне — кінець життя свого...

І він майже раптом збудував у своєму селі цей храм, цю церкву. Не вірячи, але надіючись спокутувати гріхи. Ті, що не підлягають спокутуванню. Ті, що й десятками, сотнями храмів не зітреш зі своєї долі, свого життя. Ті гріхи, які не прощаються ніколи й нікому, хіба що добре заплатиш чесним журналістам, які зроблять з тебе білого янгола. Але то тут.

А ТАМ?..

Сьогодні храм стоїть порожній і самотній, безбатченко серед байстрюків, випираючи всім своїм безсоромно яскравим, величним єством, серед сірої безпросвітності навколишнього.

«Храм повинен бути в душах людських, він — не в камені»...

Хто це сказав? І — чи казав хтось?..

То — навіщо цей храм? Навіщо саме сюди вкладено безмірну купу грошей, які можна було би просто віддати кожному страждаючому: по крихітці, по шматочку, по ковточку? Аби відчув хтось знедолений доброту ближнього. І доторкнувся до тепла і світла. І відтанув.

Або ж — збудувати справжній дім, світлий та затишний, для всіх тих загорьованих, знівечених, покалічених цим життям, цим світом і цією владою, якою й сам він був; аби саме в ньому вони спочили, стихли, заспокоїлися, відігралися і тихо відійшли з цього життя, що так з них знущалося; з цього буття, що било їх до крові, до смерті — у світ краший, найкращий і безмежний. Світ Божий...

Хіба є Богу радість з храмів, що не кличуть до світла із сутінок буття? Що не несуть втіхи людям на їхньому шляху до Бога?.. То ж — навіщо цей храм?..

А храм так і не став ні духовним центром, ні новим парткабінетом для селян, на що Вілен сподівався. Він нікого й ніколи не з'єднав, як мислив злиденний політик, що мріяв колись стати поетом. Навіть хто

вінчався тут, потім роз'єднувалися до крові; навіть, хто хрестився тут на життя, тут і відспівувався на скору свою смерть. Наче на проклятому місці став. Наче був збудований з проклятої кимось цегли.

Кожен у цьому селі, як і у цьому світі, жив сам у собі і виходити звідти не наважувався. Народжувалися самі, жили самі і помирали самі, самі себе зневажаючи. І не розуміючи себе. І не люблячи. І боячись.

Старів храм разом зі своїм будівничим, старів будівник майже поруч із храмом. Поруч, але не всередині.

І піп-настоятель, що жадав аби його звали «Святим отцем», неначе не було вже у світі Єдиного Отця, почав зневірятися, спиватися і гинути, один у холодному храмі, самотній серед самотніх людей, самотній зі своєю самотністю. З вірою від церкви, та не від Бога. Бо все ж був попом, що жадав бути Отцем. У сутінках Сутінок.

І, не витримавши поїхав із села, затесавшись у політику, приставши до комуністів та поєднавши в собі християнство з марксизмом, і став скоро депутатом Віче, і Владикою став, і отримав Лавру у посаг, вийшовши заміж за «нових» марксистів, з копитами від народження, і повінчавшись на той шлюб. І з виряченими від внутрішньої напруги, налитими кров'ю очима, став прорікати і торочити на мітингах і масових ходах, під корогами нової

своєї віри, бо іншого шляху не знав від душевної убогості своєї.

«Бо пастирі стали безглузді, і вони не звертались до Господа, тому не щастилося їм, і розпорошене все їхнє стадо...» — говорив ще тисячоліття тому Ієремія, та чи хтось пам'ятає те, що йому пам'ятати не вигідно??

«Хіба я робив щось не так?» — питав себе Шерстохвостов. І не було йому відповіді.

Він ішов вулицями свого села: десь додався асфальт, десь він зник геть. Оновлення було поруч із занепадом, кричуща розкіш пихато яскрава поруч волаючої бідності, дурні каталися на розумних — все йшло як завжди, і люди залишалися такими, якими були вічно. Якими були і будуть якими.

Не зростали, не підіймалися душі людей, не тягнулися до світла, до Бога, до Істини. Навіть не шукали шляхів туди.

Він ішов вулицями, і ніхто його не спиняв. Йшли назустріч і обганяли. Виходили збоку і зникали вбік. І ніхто не пізнавав його, неначе нікому нічого ніколи не зробив — ні доброго, ні злого. Не помічали, наче й не жив, не існував, не був.

Усе здавалося примарним, і тиша ночі гойдалася у вухах жаб'ячими співами близької річки. Десь сумно і тяжко кувала застуджена захрипла зозуля, відлічуючи комусь важкі літа. А може, й примарилось...

Сяяли зорі, великі й яскраві, на чорному небі бездонному; сяяли світлом вічності, даруючи надію всім, хто задирає голову вгору, відірвавши погляд від багнюки під ногами, з якої народився і в яку повернеться.

З дальнього Всесвіту, зі скажено далекого далеку, непомітно-тихенько, все прискорюючись у русі, ковзнула зірка: просто сюди, ось! — зараз!.. В самі очі!

Відчувши раптову слабкість, Шерстохвостов сів на чийсь лаву біля двору і кволо відкинувся головою назад.

Пахло бузком, що ліз прямо в обличчя, і сирими після недавнього дощу дошками паркану за спиною. Пахло забутим і щирим. Пахло тим, що зникло давно і назавжди. І прийшло зараз і наміть. Прийшло розумінням: все, що він робив, було даремно і непотрібно. Все, що він горлав, вмерло шепотом. Він вів людей за собою, рвучи м'язи тягнув їх до світлого грядущого, а натовп... натовп хотів іти зовсім в інший бік. І проклинав свого Данка, і кидав прямо у його палаюче серце вологі, мокрі шматки гниючої

липкої землі. І серце шкварчало і гасло...

Так здавалося Шерстохвостову. Як усякому, хто отримав і не виконав.

Він відкинув голову назад і побачив безкрає зоряне небо. Десь зліва, поближуючи, повз супутник. Одинокий, чужий і далекий.

І раптом почало вставати сонце — величезна спекотна куля народилася просто в очах, перетекла у груди, до самого серця, і зненацька вирвалася назовні, і, розпухаючи, полетіла уверх, у чорне небо початку ночі, і розтрощила, розорила її, розірвала полум'ям сліпучого світла... І весь світ вибухнув... і скипів... і засяяв... і згас...

І — згас...

Обім'якле тіло Шерстохвостова повільно, розслаблено й важко сповзло з лави, і голова його торкнулась трави і квітів. І застигла. Пахло щемко і тоскно. Волого пахло фіалкою і запашним тютюном. Пахло щезлим назавжди дитинством, маминим волоссям, сопливим буттям і високими мріями.

Пахло миттю народження. І смерті. Пахло нездійсненим...

З величезної всихаючої осики знявся у повітря незримий на чорному чорний ангел, повільно змахнув важкими вискубанними крилами, стираючи з неба зірки, кругами набрав висоту, на мить завмер над клякнучим тілом, а потім, стрімко нарощуючи спіраль, зник там, де сяяло сузір'я Бика.

А може, й не там...

У новинах, між репортажем про парад геїв і нарисом про важке життя української зіркової попси, лише один «Канал правдивих новин» коротко сповістив: «А зараз — сумне повідомлення: днями передчасно пішов із життя колишній Президент Держави, Вілен Петрович Шерстохвостов. Його буде поховано у рідному селі, як заповідав».

Ні — в якому селі, ні — коли, правдивий канал не сказав. Просто — «днями пішов».

Жодна ж газета не вмістила навіть некролога.

Ховали Білена Петровича Шерстохвостова на третій день, по обіді, на самому краї сільського цвинтаря, між померлими і самогубцями. Як особливу людину. Хоча — ні з Києва не було нікого, ні з області, ні навіть з райцентру.

Зранку стояла ясна й спекотна сонячна погода, а за мить до винесення труни все небо намурмосило важкими сіро-чорними хмарами, що провисли майже над самісінькою землею, сіючи холодний дощ — нудний, важкий, затяжний, що все посилювався, доки не перетворився на суцільну зливу, без початку і кінця, без надії...

Чорноземна земля враз розкисла. Малолюдна процесія почала ковзатися на твердому і грузнути ногами на м'якому, тихенько, але зле матюкаючись під ніс.

Здійнявся пронизливий поривчастий вітер і став жбурляти пригорщі води в обличчя людей, за комір, у рукава, виринаючи з рук парасольки, розхристуючи одяг, обліплюючи тіла враз змоклою наскрізь тканиною...

Звичайний у таких випадках духовий оркестр захлинався в цупких щільних струменях води, задихаючись від вітру, і сумно стогнучі труби губили деякі ноти, здобуваючи цинічно-зухвалі — квакаючі і повискуючі — звуки, перетворюючи жалобу в якусь нервову насмішкувату містерію, у виконанні нетверезих дилетантів.

Шестеро несли труну, накриту великим шматком целофану, намагаючись не впасти або не зронити небіжчика і тримаючи при цьому краї плівки, що рвалася геть, лунко ляскаючи і вигинаючись своїм прозорим тілом у поривах холодного вітру, заплетеного в дощ.

У зранку викопаній ямі було на чверть брудної води, з листям і травою на поверхні, і домовина, опущена вниз, захиталася човном, потім стала набиратися водою і повільно занурюватися вглиб.

Всі закликали на це, потім швидко кинули по три жмені мокрої землі, стікаючої крізь пальці, а зарослий пикою і похмільний душею біч Захар Курваєв почав швидко закидати останню оселю свого вічного недруга-суперника, шкірячи чорні прокурені пеньки зубів у злісній усмішці та шморгаючи кривим зламаним носом.

Коли вже виріс пагорб, нашвидкуруч, трясучись від мокрого холоду, поставили величезного важкого хреста із зовсім сирого дерева і поклали два понівечені негодою вінки — від селян та сільради.

Всю ніч над селом ганяв завиваючий шалений вітер, ламаючи гілки на деревах, зриваючи старі дахи, пориваючи дроти на стовпах і звалюючи самі стовпи. Щось стогнало і ремствувало, пирскало і шкірилося, реготало і ридало у темряві, спалахуючи блискавками і вибухаючи страшними сухими пострілами грому.

Нажахане село принишло і зачаїлося в безсонні страху, швидко хрестячись, аж руки німіли, і згадуючи всі свої гріхи, навіть дрібні, незначні, ще з дитинства — давно і назавжди забуті...

На ранок, на чистому синьому небі стало сонце, освітивши розгромлені Сутінки.

Усі страхи ночі втратили силу і в оновлений, сьогоднішній день увійшли вчорашні люди. Без змін у душах і серцях.

Пізніше деревина хреста на могилі Шерстохвостова, сохнучи, посиніла; хреста хтиво покрутило, і став він якимось... непристойно-насмішкуватим. Як знущання.

І ще на дев'ять днів хтось прийшов до могили, непізнаний, а як на сорок, то не було нікого...

Наче й не існувало людини. Наче й не жив.

А вже наступного року могила заросла густою травою, чортополохом-татарником і чагарником, просіла, хрест геть розсохся, а потім і косо завалився, і худий старий ворон, що завжди сидів на його верхівці похнюпивши голову, і зрідка каркав як стогнав охриплим голосом, перебрався на «Прокляте дерево», біля могил самогубців, і застиг там, заплющивши очі — чи то заснув, а чи замислився.

І ніхто й ніколи не приходив сюди, не вклонявся пам'яті державної людини, не сидів, зажурено схилившись, і не загадувався, не думав над величчю мізерного людського життя, що перетікає в забуття і смерть.

Та не скінчується життя зі смертю одної людини, хоч би це й колишній Президент Незалежного Гондурасу.

Не скінчується навіть в одній Державі, хай вона й розташована поблизу цивілізованих країн, до яких заглядає через паркан. І не скінчується на всій нашій Землі, що ми її постійно душимо собою. Але... важко сказати, як це надовго.

Бо на зміну сьогоднішнім можновладцям ідуть завтрашні гуманоїди, деручись уверх, до керма, гублячи дорогою спроможність до добра і співчуття; здатність дивуватися, помічаючи весну і листочки на деревах, і свій народ під тими деревами. Гублячи свої вічні душі і не бачачи того. Піклуючись про себе і милуючись лише собою.

А спозираючи на них, і ми з вами підстрибки, захлинаючись від бажання встигнути захопити і мати, біжимо в майбутнє, аж п'яти влипають у...

І розігнавшись до паленої гуми підошов, теж не помічаємо як світить сонце, співають пташки, після дощу вибухає веселка, як в самотності старіють наші батьки і в самотності зростають наші діти, аби потім вихопити у нас, наскрізь самотніх, паличку естафети в нікуди.

Суєта суєт, суєта суєт... Все — суєта.

Марнота марнот.

16 липня 2006 — 26 січня 2008рр. Славутич-Київ-Мукачів-Горлівка-Славутич

Величезна щира моя подяка і низький уклін головному редактору чудового дитячого журналу «Дзвіночок»

Лесі Пилип'юк

(м. Рогатин на Івано-Франківщині) за неоціниму допомогу у підготовці цієї книжки,

а також — вічному дисиденту при всякій владі, з цього ж міста Рогатин, мужній добрій людині Олегу Бойкевичу,

а ще — спеціалісту з друкарства, вкрай сумлінному майстру Борису Іванову (м. Ужгород на Закарпатті)

та — моєму постійному коректору Елеонорі Потьоміній (м. Славутич київської обл.)

І, нарешті, фінальна і найбільша подяка

Андрію ШУМКОВУ

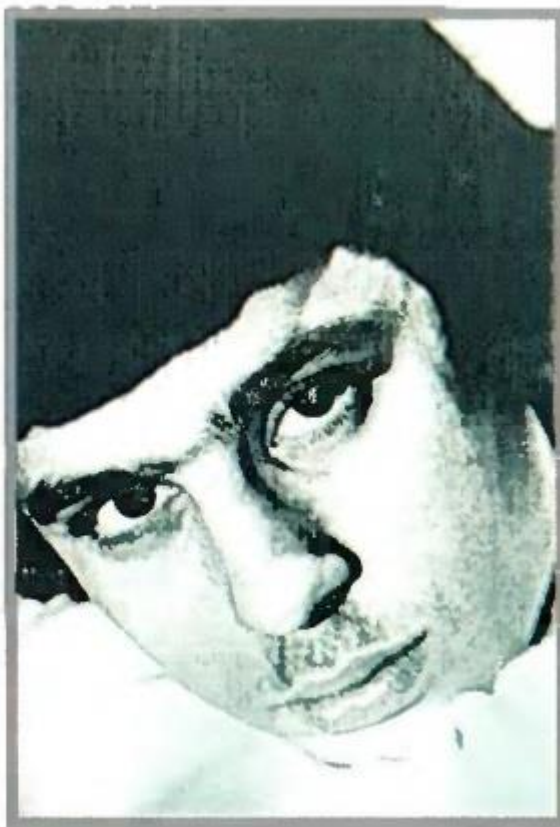
з міста Славутича на Київщині,

бо завдяки саме його допомозі ця книжка вийшла вже зараз.

А найщиріше — дякую ВСІМ моїм читачам, і захопленим і невдоволеним моїми творами, за їхні критику, поради і побажання аби писав ще — так я й письменником стану, здурю...

З безкорисливою повагою — Автор

Всі гідоти і приємності можна висловити особисто автору на Є-мелю: murzylka@km.ru цілодобово або телефоном 8-050-5233004 після 10.00 за Києвом

Станіслав Константинов

В дійсності
все інакше,
ніж насправді

С.Є. Лец

Перший роман-трагікомедія цього зовсім юного автора “РЕМИНИСЦЕНЦИИ или Записки сивого мерина” був російською мовою і мав несподівано шалений, до захвату, успіх у самих широких читачьких верствах, колах і трикутниках. Саме це й змусило хлоп’ягу, зціпивши зуби від небажання і ліні, написати ще одну книжку, вже рідною українською. І зараз можна впевнено сказати: у нашу літературу з’явився сталий автор, зі своїм, абсолютно оригінальним літературним стилем, своїм баченням світу і людей у ньому. Можна погоджуватися або люто сперечатися з його думками і висновками, але читати все це – безмежно цікаво. Зараз він закінчує вже третій роман, російською, який має назву “Лето в ожидании дождя”. Там – знову про інше і по-іншому. Його фантазії майже безмежні, його стиль – зачаровує до згаги. Іноді навіть спадає на думку: от, спіймати б цього... борзопиєця та заставити його з’їсти все те, що він написав!

*Видатний діяч України у всіх галузях, Дуже Заслужена Людина,
Семен Кірдик-Гулявий (онук)*

Фантомне видавництво “Весела депресія”